

[122] ΠΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΝ

ΜΟΝΑΖΟΝΤΑ

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ^α.

α'. Ἐγὼ σε ὀρῶν, ὦ μακάριε Δημήτριε, συνεχῶς ἐγκείμενον ἡμῖν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς περὶ κατανύξεως ἀπαιτοῦντα λόγους, ἐμακάρισά τε ἀεὶ καὶ ἐθαύμασα τὴν ἐν τῇ σῇ ψυχῇ καθαρότητα ^β. Οὐδὲ γὰρ ἔστι μὴ πρότερον ἐκκαθαρθέντα καλῶς, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπάντων ἀνώτερον γενόμενον, εἰς ταύτην τῶν λόγων τὴν ἐπιθυμίαν ἐλθεῖν. Καὶ τοῦτο ῥᾶδιον συνιδεῖν ἐκ τῶν καὶ πρὸς ὀλίγον τούτῳ κατεχομένων τῷ πόθῳ, ὅτι τοσαύτην ἀθρόως δέχονται τὴν μεταβολὴν, ὡς εὐθέως πρὸς τὸν οὐρανὸν μεταστῆναι· καθάπερ γὰρ τινῶν δεσμῶν χαλεπῶν, τῶν [123] τοῦ κόσμου φροντίδων ἀπολύσαντες τὴν ψυχὴν, οὕτως ἀφῆσσι πέτεσθαι ^γ πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτῇ τόπον καὶ συγγενῆ. Ἀλλὰ τοῖς μὲν πολλοῖς τοῦτο ὀλιγάκις τοῦ παντός χρόνου συμβαίνειν εἴωθε· σὲ

δὲ, ὦ θεία κεφαλὴ, διαπαντός οἶδα τούτῳ κατεπιπυρὶ τῆς κατανύξεως. Καὶ μαρτυρήσειαν ἄν ἄυπνοι νύκτες, καὶ αἱ τῶν δακρύων πηγαί, ἐρημίας ἔρωσ ἐνιζάνων τε ἀεὶ καὶ ἐνακμάζουσα ψυχῇ. Τί οὖν ἄν σοι γένοιτο πλέον παρὰ τῶν λόγων; Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρὸς αὐτῆς τὴν κορυφὴν, οἶεσθαι δὲ ἔτι ^δ μετὰ τῶν χαμνωνεῖναι, καὶ τὴν ἐπτερωμένην ^ε ψυχὴν λιθίζουσα καὶ συνεχῶς τῆς δεξιᾶς ἀπτόμενον τῆς ἐμψυχοῦντα καὶ δακρύοντα λέγειν ^ζ, σύντριψόν μοι τὴν πεπρωμένην, πόσης μὲν εὐλαβείας πυρώσεως ἄν τις θελήσειν εἶναι τεκμήρια; Εἰ μὲν καθεύδοντας διυπνίσαι βουλόμενος ἐπὶ ταύτῃ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τῆς φιλοσοφίας ^η καὶ τῆς

^α Λόγος α' deest in edit. Savil. et in cod. Colbert. In titulo autem post μοναχόν Savil. in margine addit ἀσκητήν.—Collati sunt hi duo libri cum cod. Colbert. 974, et cum edit. Savil.

^β Cod. Colbert. τῆς ἐν τῇ ψυχῇ σου καθαρότητος.

^γ Colb. πέτασθαι. Mox in eodem τούτο deest: et in eodem infra τῆς κατανύξεως deest.

^δ Ἐτι deest in Colb.

^ε Savil. πεπυρωμένην.

^ζ Colb. ἐπιλέγειν. Mox μὲν deest in eodem. Pau. εἰ μὲν οὖν τινος καθ.

^η Colb. σοφίας. Ibidem Morel. τῆς προνοίας τῶν male. In aliis τῶν ἄλλων deest.

AD DEMETRIUM

MONACHUM

DE COMPUNCTIONE

LIBER PRIMUS ¹.

1. Cum te video, beate Demetri, assidue insistentem mihi, et multa cum vehementia de compunctione sermones exposcentem, beatum te semper prædico, animique tui puritatem demiror. Neque enim fieri potest quemquam in hujusmodi sermonis venire desiderium, nisi prius sese probe purgaverit, atque omnibus sæcularibus curis superior evaserit. Quod facile deprehendas ex iis, qui pari desiderio tenentur, in quibus tanta repente mutatio efficitur, ut confestim in cælum transferantur: animam quippe mundanis curis, ceu vinculis gravissimis solutam, ita sinunt ad

proprium naturalemque sibi locum advolare. Sed hoc multis quidem per totam vitam raro contingit: te autem, o divinum caput, hoc semper compunctionis igne flagrare novi. Cujus rei testes sunt noctes insomnes, lacrymarum fontes, solitudinis amor in anima tua perpetuo residens et accrescens. Quænam igitur ex sermone nostro tibi accessio speranda? Nam vel hoc ipsum, quod cum ad verticem jam perveneris, putes te cum humi repentibus incedere, animamque tuam alis instructam, lapideam appelles, quodque frequenter dexteram meam contingens ac deosculans cum lacrymis dicas, Contere obduratum cor meum: quantæ pietatis quantæ fervoris signum esse putandum est? Certe si ut nos dormientes excitares, ad

¹ Duo libri de Compunctione collati sunt cum cod. Colbert. 974 et cum editione Savil. Deest, *liber primus*, in edit. Savil. et in Cod. Colbert.

hoc argumentum pertraxisti, magnam illam tuam sapientiam providentiamque approbo; sin autem ut tibi consuleres, ratus te excitante opus habere, nescio quo pacto nos aliunde docueris, te non nostra egere opera. Utut vero sit, tibi obtemperabimus et obsequemur, nullis non rationibus permoti, tua nempe in Deum fiducia, studioso rogatu, amore nostri. Tu gratiam rependas velim precibus tuis, ut possimus et vitam emendare nostram¹, et in presenti dignam quidpiam proferre, quod possit et jacentes animas erigere, et remissas constringere restituereque. Unde igitur nobis, unde sermonis exordium erit? Quod illi fundamentum, quam crepidinem ponemus, nisi verba Christi, qui miseros prædicat eos qui rident, beatos autem eos qui lugent, his verbis: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. 5. 5): et, *Væ qui ridetis nunc, quoniam lugebitis et flebitis* (Luc. 6. 25). Ac jure merito quidem: luctus enim vere, luctus ac gemituum est totum præsentis vitæ tempus: tanta calamitas universum invasit orbem, tanta omnes homines detinent mala, ut si quis velit ea accurate perpendere, si tamen accurate possit, numquam finem lugendi et lacrymandi facturus sit: ita nempe omnia eversa et confusa sunt, ita nullum usquam virtutis vestigium. Quod autem longe infelicius est, nos occupantium malorum ne sensum quidem vel habemus, vel aliis præbemus; sed similes sumus corpori extrinsecus florenti, intrinsecus vero igne liquecenti: omnisque sensus expertes, nihil differimus a mente captis, qui multa periculosa et turpia sine metu dicunt et faciunt, nec ullo pudore tenentur, sed gloriantur adstantibusque se sapientiores esse putant. Ita et nos, cum omnia quæ ægrotorum sunt agamus, ne hoc ipsum quidem, quod ægrotamus, scimus. At enim quod ad corpus spectat, si vel levis infirmitas adsit, medicos advocamus, pecunias impendimus, perseverantiam exhibemus, nec prius finem omnia agendi facimus, quam ægritudinem deponamus; animæ vero quotidianis vulneribus confossæ, disceptæ corporeis affectionibus, adustæ, per præcipitia actæ, ac modis omnibus pereuntis, ne minimam quidem rationem habemus. Hujus autem rei causa est, quod morbus omnes occupavit. Ac quemadmodum, si inter ægros corpore nemo sanus adsit, nihil impedit quominus omnes in extremam ruant perniciem, nemine effrænes eorum cupidines cohibente: sic et apud nos, quod nemo perfecte sanus in fide sit, sed omnes, alii plus, alii minus infirmentur, nemo est qui jacentibus opituletur. Nam si quis extrinsecus accedens, et Christi præcepta, et vitæ nostræ confusionem probe didicerit, nescio an quospiam alios Christo inimiciores, quam nos esse arbitretur: ita enim hanc viam decurrimus, ac si contrariam ejus mandatis ingredi vellemus.

2. Ne quis autem hæc per hyperbolen dicta esse existimet, demonstrationem jam afferre aggrediar, nec aliunde, quam ex ipsis Christi mandatis. Quid ergo ait Christus? *Audistis quia dictum est antiquis,*

Non occides. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis (Matth. 5. 21. 22). Hæc quidem Christus. Nos autem plus, quam ii qui increduli sunt, hanc legem calcamus, dum innumeris quotidie fratres nostros afficimus contumeliis. Quodque magis ridiculum est, dum ab hac voce, *fatuus*, cavemus, sæpe hæc graviores contumelias irrogamus, quasi vero illud solum verbum sit, cui deputata est pœna. At res non ita se habet, sed omni contumelioso hanc indicit pœnam, ut palam est ex his Pauli verbis: *Nolite errare, neque fornicarii, neque idololatræ, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt* (1. Cor. 6. 9. 10). Quod si is, qui fatuum vocat fratrem suum, extremo dignus est supplicio: qui maleficum, invidum, temerarium, inanis gloriæ cupidum dicit, et similia innumera in eum maledicta conjicit, quantis se gehennæ flammis obnoxium reddit? Illud enim, *fatue* et *raca*, longe levius est supra dictis. Quamobrem illo omissis, hoc apposuit Christus, ut discas ex ejus verbis, si levius convicium gehennam attrahit, multo magis quæ graviora et atrociora sunt id effectura esse.

Maledici a regno cælorum exclusi. — Quod si qui existiment id per hyperbolen dici (nonnullos enim sic affectos novi, qui putant terrendi solum causa hasce minas intentari), restat ut adulteros, masculorum concubitores, molles, idololatras a memorato supplicio eximant. Nam si terrendi solum causa maledicis comminatus est, palam est et de reliquis eandem esse rationem: cum enim omnes simul posuisset, sic regni amissionem intulit. Quid igitur, inquires, maledicusne cum adultero et molle et avaro et idololatra ponetur? Utrum easdem, quas illi, pœnas daturus sit, alterius est temporis inquirere: quod autem a regno cælorum similiter excidat, Paulo credo dicenti, imo potius Christo per illum operanti, quod nempe neque hi neque illi regnum Dei possessuri sint. Neque hæc solum in re, sed etiam in aliis multis plurimi ita affecti sunt, ut quæ omnino eventura sunt, hyperbolice dicta putent. Diabolicus autem est hic laqueus. Ut enim futuri supplicii metum solveret iis, qui in caritate Dei compuncti erant¹, eosque ad obsequendum mandatis remissiores efficeret, hyperboles consolationem induxit, quæ in præsentem quidem segiores animos inescare potest, sed in die judicii redarguetur, quando nihil inde lucri accedere poterit. Quid enim, quæso, utilitatis iis, qui nunc decepti sunt, si tunc fallaciam agnoscant; cum nihil ex pœnitentia poterunt in resurrectione juvari? Ne itaque nosmetipsos decipiamus, neque circumveniamur in perniciem nostram, neque aliud nobis supplicium procuremus, nempe ex incredulitate. Non enim solum mandatis Christi non obtemperare, sed etiam iis non credere, gravissimum

¹ Hæc, iis, qui in caritate Dei compuncti erant, desunt in Colb. et in Savil., atque in Morol. tantum habentur.

¹ Neest, nostram, in Colb. tantum.

ἀποδέχομαι τῆς πολλῆς· εἰ δὲ ἀληθῶς τὸ σαυτοῦ σκο-
πῶν, καὶ τοῦ διαναστήσοντος δεῖσθαι νομίζων, οὐκ οἶδα
πῶς ἂν ἐτέρως ἡμᾶς ἐδίδαξας, ὅτι σοι τῶν παρ' ἡμῶν
οὐδενὸς δεῖ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως εἰζομέν σοι, καὶ πει-
θισόμεθα πάντων ἕνεκεν, καὶ τῆς παρρησίας τῆς πρὸς
τὸν Θεὸν καὶ τῆς περὶ τὴν αἴτησιν σπουδῆς, καὶ τῆς φι-
λίας τῆς πρὸς ἡμᾶς· σὺ δὲ ἡμᾶς ἀντὶ τούτων ταῖς εὐ-
χαῖς ταῖς σαῖς ἀμείβου, ὥστε ἡμῖν ^a καὶ τὸν βίον ὀρθω-
θῆναι τοῦ λοιποῦ, καὶ ἐν τῷ παρόντι δυνηθῆναι τι
γενναῖον εἰπεῖν, καὶ ἱκανὸν τὰς τε κειμένας ἀναστήσαι
καὶ τὰς παρειμένας ἐπισφίγξαι καὶ συγκροτῆσαι ψυχάς.
Ἰδοὺ οὖν ἡμῖν, πόθεν ἀρκτέον τούτου τοῦ λόγου; τίνα
οὐτῷ θεμέλιον, ποῖαν κρηπίδα θήσομεν; Ἡ δὴλον ὅτι
τοῦ Χριστοῦ τὰ ῥήματα, δι' ὧν ταλανίζει μὲν τοὺς γε-
ῶντας, ἐν δὲ τοῖς μακαριζομένοις τίθησι τοὺς πεν-
θούντας, οὕτως λέγων· *Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι
οὗτοι παρακληθήσονται· καὶ, Οὐαὶ οἱ γελῶντες νῦν,
τί πενθήσετε καὶ κλαύσετε.* Καὶ μάλα εἰκότως· πέν-
θους γὰρ ἀληθῶς, πένθους καὶ ὄδυρμων ὁ παρὼν ἅπας
αἰρὸς· τοιαύτη συμφορὰ τὴν οἰκουμένην κατέληφεν
πασαν, τοιαῦτα ἅπαντας ἀνθρώπους συνέχει κακά·
περ εἰ τις μετὰ ἀκριθείας ἐξετάξῃ ἐθέλοι, εἴ γε δυ-
ατὸν μετὰ ἀκριθείας, οὐ παύσεται ὄδυρμένος καὶ
πενθῶν· οὕτως ἅπαντα ἀνατέτραπται καὶ συγκέχυ-
ται, καὶ ἀρετῆς ἴχνος οὐδαμοῦ. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον,
τι τῶν συνεχόντων ἡμᾶς δεινῶν αἰσθησιν οὔτε αὐτοὶ
χομεν, οὔτε ἄλλοις παρέχομεν, ἀλλ' εἰκότα σῶματι
ξωθεν μὲν ἀνθοῦντι, πολλῶ δὲ ἐνδοθεν ^b τηκομένῳ πυρί-
νης δὲ ἀναλγησίας ἕνεκεν οὐδὲν τῶν παραπαιόντων δι-
νητόχαμεν, οἳ πολλὰ μὲν ἐπικίνδυνα καὶ αἰσχρὰ καὶ λέ-
γουσι καὶ πράττουσιν ἀδεῶς, αἰσχύνονται δὲ τούτων
οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ἐναθροῦνται, καὶ τῶν καθεστηκότων
ἄλλον ὑγιαίνειν νομίζουσιν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, τὰ
τῶν νοσούντων ἅπαντα πράττοχτες, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι
οὔτομεν, ἴσμεν. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος, κἂν τὸ τυ-
χὸν ἡμᾶς ἐνοχλήσῃ πάθος ^c, καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν, καὶ
ῥήματα ἀναλίσκομεν, καὶ καρτερίαν ἐπιδεικνύμεθα,
καὶ οὐ πρότερον ἀφιστάμεθα, ἅπαντα πράττοντες. [124]
ὡς ἂν ἀποθώμεθα τὸ λυποῦν· τῆς δὲ ψυχῆς καθ' ἐκά-
στην ἡμέραν κεντούμενης, σπαραττομένης τοῖς πάθεσι
τοῖς σωματικοῖς, καιομένης, κρημιζομένης, καὶ πάντα
κόπον ἀπολλυούσης ἑαυτήν, οὐδὲ βραχὺν ἔχομεν λόγον.
Ὅ δὲ αἴτιον, ὅτι ἅπαντας ἡ νόσος κατέληφε· καὶ καθά-
περ ἐπὶ τῶν καμνόντων τὰ σώματα, εἰ συμβαίῃ μη-
δὲνα παρεῖναι τῶν ὑγιαίνοντων αὐτοῖς, οὐδὲν τὸ κωλύον
ἅπαντας εἰς τὴν ἐσχάτην καταπεσεῖν φθορὰν, μηδενὸς
οὐτῶν τὰς ἀλόγους ἐπιθυμίας κατέχοντος· οὕτω καὶ ἐφ'
ἡμῶν διὰ τὸ μηδένα εἶναι τὸν ὑγιαίνοντα καθαρῶς ἐν τῇ
ἐστίν, ἀλλὰ πάντας ἀρρώστειν, τοὺς μὲν ἐκ πλείονος,
τοὺς δὲ ἐξ ἐλάττονος μοίρας, οὐδεὶς ὁ τοῖς κειμένοις ἐξαρ-
έσεων ^d ἐστίν. Εἰ γὰρ τις ἐξωθεν ποθεν ἡμῖν ἐπιστάς,
καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ προστάγματα, καὶ τῆς πολιτείας τῆς
μετέρας τὴν σύγχυσιν καταμάθοι καλῶς, οὐκ οἶδα εἴ-
νας ἐτέρους μᾶλλον ^e ἡμῶν ἐχθροὺς ὑπολήφεται εἶναι
τοῦ Χριστοῦ· καθάπερ γὰρ ἐσπουδακότες τὴν ἐναντίαν
τοῦ ἐλθεῖν τοῖς ἐπιτάγμασιν, οὕτω ταύτην ὀδεύσαμεν
τὴν ὁδόν.

^f. Καὶ ἵνα μή τις ὑπερβολῆς εἶναι νομίση τὰ ῥήματα ^f
καρ' ἡμῶν, τὴν ἀπόδειξιν ἐπαγαγεῖν ἤδη πειράσομαι,
ἔρωθεν μὲν οὐδαμόθεν, ἀπὸ δὲ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν
τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν φησιν ὁ Χριστός; *Ἐξέβη τοῖς
ῥημασίν· Οὐ φονεύσεις.* Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πῶς
ἐργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἐνοχος ἔσται
ἢ κρίσει· ὅς δ' ἂν εἶπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, *Ῥακά,*

ἐνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἶπῃ, *Μωρέ,*
ἐνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Ταῦτα μὲν
οὖν ὁ Χριστός. Ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπιστούντων αὐτῷ μᾶλλον
τὸν νόμον τοῦτον κατεπατήσαμεν, καθ' ἐκάστην ἡμέραν
μυρίαὶς τοὺς ἀδελφοὺς πλύνοντες λοιδορίαις. Καὶ τὸ
δὴ καταγελαστότερον, ὅτι τὸ μωρὸς ὄνομα παραφυλατ-
τόμενοι, πολλάκις ἐτέρας τούτου ὕβρεις πικροτέρας ἐπ-
άγομεν, ὡς ἐκείνου μόνου τοῦ ῥήματος τὴν κόλασιν ἔχον-
τος. Τὸ δὲ οὐ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλὰ τὸν ὕβριστὴν καθάπαξ
κολάζων, τοῦτο τέθεικε τὸ ἐπιτίμιον· καὶ δῆλον ἐξ ὧν
καὶ Παῦλος φησιν ^g, οὕτωςί λέγων· *Μὴ πλανασθε·
οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὐ μοιχοί, οὐ μα-
λακοί οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὐ κλέπται οὔτε πλεον-
έκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοιδοροί, οὐχ ἄρπαγές, βι-
σιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι.* Εἰ δὲ ὁ μωρὸν λέγων
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τῆς ἐσχάτης κολάσεως ἔστιν ἄξιός,
ὁ κακοῦργον καὶ βάσκανον καὶ εὐχερῆ καὶ κενόδοξον ^h,
καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα κακηγορῶν, πόσον ἑαυτῷ τὸ τῆς
γεέννης συνάξει πῦρ; Τὸ γὰρ, *Μωρέ,* καὶ *Ῥακά,* τῶν εἰ-
ρημένων πολλῶ κουφότερον· διόπερ ἐκεῖνο παρῆς,
τοῦτο τέθεικεν ὁ Χριστός, ἵνα μάθῃς ὅτι, εἰ τὸ φορη-
τότερον λεχθὲν τὴν γέενναν ἐπισπᾶται κατ' αὐτοῦ τοῦ
λέγοντος, πολλῶ μᾶλλον τὰ βαρύτερα καὶ ἀφορητότερα
τοῦτο ἐργάζεται.

Εἰ δὲ τινες ὑπερβολὴν τοῦ λόγου καταγιγώσκουσι
(καὶ γὰρ τινες οἶδα τοῦτο παθόντας ἐγὼ, καὶ νομίζον-
τας ὑπὲρ τοῦ φοβῆσαι μόνον ταύτην εἰρησθαι τὴν
ἀπειλήν), ὧρα αὐτοὺς τοὺς μοιχοὺς, τοὺς ἀρσενοκοί-
τας, τοὺς μαλακοὺς, τοὺς εἰδωλολάτραις ⁱ τῆς εἰρημένης
[125] ἀπαλλάττειν κολάσεως. Εἰ γὰρ φόβου μόνον ἕνεκεν
τοῖς λοιδοροῖς ἠπειλήσε, δῆλον ὅτι κάκεινοῖς· ὁμοῦ γὰρ
ἅπαντας συναγαγὼν, οὕτως ἐπήγαγε τῆς βασιλείας τὴν
ἐκπτώσιν. Τί οὖν, φησίν; ὁ λοιδορὸς μετὰ τοῦ μοιχοῦ
καὶ μαλακοῦ καὶ πλεονέκτου καὶ εἰδωλολάτρου κείσε-
ται; Εἰ μὲν τὴν αὐτὴν αὐτοῖς δώσῃ δίκην, ἐτέρου
τούτο ζητῆσαι καιροῦ· ὅτι δὲ τῆς βασιλείας ὁμοίως
ἐκπεσεῖται ἐκείνοῖς, τῷ Παύλῳ πείθομαι λέγοντι,
μᾶλλον δὲ τῷ ἐνεργούντι δι' αὐτοῦ Χριστοῦ ^j, ὅτι οὔτε
οὔτοι, οὔτε ἐκεῖνοι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν. Οὐκ
ἐπὶ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἐτέρων πολλοὶ
τοῦτο πεπόνθασιν, καὶ τὰ πάντως ἐκθησόμενα ὑπερβο-
λικῶς εἰρησθαι νομίζουσι· διαβολικὴ δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ
παγίς. Ἴνα γὰρ τὸν φόβον τῆς μελλούσης ἐκλύσῃ κολά-
σεως τῶν καταφυγόντων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ ^k, καὶ
χαυνοτέρους ἐργάσῃται περὶ τὴν ὑπακοὴν τῆς ἐντολῆς,
τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς παραμυθίαν εἰσέγαγεν, εἰς μὲν
τὸ παρὸν ἱκανὴν χαρίσασθαι ταῖς ῥαθυμοτέραις ψυχαῖς
ἀπάτην, ἐλεγχθησομένην δὲ κατὰ τὸν τῆς κρίσεως
καιρὸν, ὅτε κέρδος οὐδέν. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, νῦν
ἀπατηθέντας, τότε συνιδεῖν τὴν ἀπάτην, ὅταν μηδὲν ἢ
ἀπὸ τῆς μετανοίας εἰς τὸν τῆς ἀναστάσεως ἀπόνασθαι
λόγον; Μὴ δὴ μάτην ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς, καὶ παραλο-
γίζώμεθα ἐπὶ κακῷ, μηδὲ ἐτέραν προκαλώμεθα ^l τιμω-
ρίαν, τὴν ἐκ τῆς ἀπιστίας. Οὐ γὰρ μόνον τὸ μὴ εἶκειν
ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπιστεῖν αὐταῖς
χαλεπωτάτην ἐπάγει τὴν κόλασιν· τὸ δὲ ἀπιστεῖν γίνεται
ἐκ τοῦ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν ἐκλελύσθαι τῶν ἐντολῶν.

^g Sic omnes præter Morel. qui habet Παῦλος οὕτωςί φησιν.
Mox Savil. in textu οὔτε πόρνος, οὔτε εἰδωλολάτρη. In marg.
πόρνοι, εἰδωλολάτραι. Ibid. Colb. οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε
ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται.

^h Colb. post κενόδοξον addit καὶ ἀλαζόνα. Mox idem κατηγο-
ρῶν, minus recte. Paulo post idem πολλῶ κουφότερον· διόπερ
ἐκεῖνο, omissis interpositis. Mox Colb. τοῦτο ἔθηκεν. Infra Sa-
vil. et Colb. ἐργάζεται, Morel. ἐργάζεται.

ⁱ Colb. καὶ τοὺς ἀρσενοκοῖτας, καὶ τοὺς μαλακοὺς, καὶ τοὺς
εἰδ. Mox idem φόβου μὲν ἕνεκεν.

^j Colb. ἐν αὐτῷ Χριστῷ. Infra Colb. ἐπὶ πολλῶν ἐτέρων πολ-
λοί, Savil. ἐπὶ πολλῶν πολλοί, Morel. ἐπὶ ἐτέρων πολλοί.

^k Hæc, τῶν καταφυγόντων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, desunt in
Colb. et in Savil., inque Morel. tantum habentur.

^l Colb. προκαλόμεθα.

^a Ἡμῖν deest in Colb. tantum.

^b Colb. ἐνδον.

^c Τυχὸν καταλάβῃ πάθος, sic Colb.

^d Colb. ἀρκέσεων.

^e Sic omnes præter Morel. qui habet ἐτέρους ἄλλους μᾶλλον.

^f In Morel. solo τὰ ῥήματα deest.

Ὅταν γὰρ τὴν ἐκτῆς ὑπακοῆς ἀσφάλειαν μὴ ἐθελήσωμεν ἑαυτοῖς πορίσασθαι, μηδὲ τὰ προστεταγμένα ποιεῖν, ὥστε ἀπαλλάξαι τοῦ φόβου τῶν μελλόντων τὸν λογισμόν, βαρύνοντες τῷ συνειδῶτι καὶ ἀγγόμενοι, καὶ τὸν πολὺν τῶν κειμένων κολάσεων φόβον ἀπορρίψαι σπουδάζοντες, εἰς ἕτερον ἑαυτοὺς καταβάλλομεν βάραθρον, ἀπιστοῦντες τοῖς κολαστηρίοις ἐκείνοις. Καὶ καθάπερ οἱ πολλῶ συνεχόμενοι πυρετῶ, καὶ κατὰ τῶν ψυχρῶν πρῶτον ὑδάτων, οὐκ ἀποτινάσσονται τὸ πνίγος, ἀλλ' ἕτερον ἑαυτοῖς προστιθέασιν πῦρ· οὕτω καὶ ἡμεῖς, κεντούμενοι τῷ τῶν ἀμαρτημάτων συνειδῶτι, εἰς τὸν τῆς ὑπερβολῆς εὐρισπὸν καταποντίζομεν ἑαυτοὺς ἀναγκαζόμεθα, ἵνα πάντα ἀδεῶς ἀμαρτάνωμεν τοῦ λοιποῦ. Οὐδὲ γὰρ μόνον παροῦσιν ὀργίζομεθα τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀποῦσι πολλάκις μαχόμεθα· ὅπερ ὑπερβολὴ θηριωδίας ἐστὶ. Καὶ τοὺς μὲν μείζους ἑαυτῶν καὶ δυνατωτέρους καὶ ἀδικούντας καὶ ὑβρίζοντας φέρομεν μετὰ ἐπεικειᾶς πολλῆς, διὰ τὸν παρ' αὐτῶν φόβον, πρὸς δὲ τοὺς ὁμοτίμους καὶ ἐλάττονας οὐδὲν λευπηκότας ἀπεχθανόμεθα. Τοσοῦτον ὁ παρὰ τῶν ἀνθρώπων φόβος τοῦ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μείζονα ἔχει τὴν ἰσχύν.

γ'. Ἔστιν οὖν ἡμῖν σωτηρίας ἐλπίς τοσαύτην ἐνδείκνυμένοις ὀλιγωρίαν καὶ καταφρόνησιν; πόθεν, εἰπέ μοι; Τί τοίνυν φορτικὸν ἀπήτησε, τί δὲ ἐπαχθεῖ; παρ' ἡμῶν ὁ Χριστός; Μὴ ὀργίζου, φησὶ, τῷ ἀδελφῷ σου εἰκῆ. Πολὺ δὲ τοῦτο εὐκολώτερον τοῦ φέρειν ἕτερον [126] ὀργίζομενον εἰκῆ· ἐκεῖ μὲν γὰρ συνῆκται ἡδὴ τοῦ πυρός ἡ ὕλη, ἐνταῦθα δὲ, οὐδενὸς ὑποκειμένου, τὴν φλόγα ἀνάπτεις αὐτός· οὐκ ἔστι δὲ ἴσον, ἑτέρου λαμπάδα προσάγοντος, καρτερεῖν καὶ μὴ πίμπρασθαι, καὶ μηδεὶς παρακινουντος ἡτυχάζειν καὶ ἡρεμεῖν. Ὁ μὲν γὰρ ἐκείνου κρατήσας, μεγίστης φιλοσοφίας ἢ βῆσανον ἐπεδείξατο· ὁ δὲ τοῦτο κατορθῶν, οὐδενὸς ἂν εἴη θαύματος ἄξιος. Ὅταν οὖν τὸ μείζον διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων φόβον ἀγύοντες, διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ μηδὲ τὸ ἐλάττον βουλώμεθα, ἐννόησον ὅστις κολάσεως καὶ τιμωρίας ὑπευθύνους καθιστῶμεν ἑαυτοὺς. Τὸν τοίνυν ἀδελφὸν μὴ τὸν ὁμοτίμον μόνον, μηδὲ ἐλεύθερον νομίσης εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκέτην· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε δούλος, οὔτε ἐλεύθερος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Ὡστε κἂν πρὸς τοὺς δούλους ἀγριαίνωμεν εἰκῆ, τὴν αὐτὴν ὑποστησόμεθα οἰκίαν· ἀδελφός γὰρ καὶ οὗτός ἐστι, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡξίωται τῆς ἀληθοῦς, ἐν πνεῦμα ἔχων. Τίς οὖν λοιδορίας καθαρὸν τὸν ἑαυτοῦ βίον καὶ ὀργῆς ἀλόγου καὶ ματαιᾶς ἐπιδείξει δύναται; Μὴ γὰρ μοι τὸν ὀλιγάκις τοῦτο πάσχοντα εἶπης, ἀλλὰ τὸν μηδὲ ὅλως ἀλόντα ποτέ· ἕως δ' ἂν μὴ τοῦτο δείξης ἡμῖν, οὐδὲ τὴν ἀπειλήν λύσαι δύνησῃ, διὰ τὸ μὴ συνεχῶς τοῦτο παθεῖν. Καὶ γὰρ ὁ κλέπτων καὶ ὁ πορνεύων, κἂν ἅπαξ μόνον τὴν ἀμαρτίαν ἐκείνην ἐργάσωνται, οὐκ ἐπειδὴ μὴ πολλάκις τοῦτο τετολμήκασιν, ἀφίενται τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ ἐπειδὴ τετολμήκασιν ὅλως, κολάζονται. Τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦτω κείμενον, τίς οὐκ ἂν τῶν ἀπίστων καὶ μῦθον εἶναι νομίσεις, μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος ἀνατετραμμένον ὀρῶν ὑφ' ἡμῶν; Τοῦ γὰρ Θεοῦ εἰπόντος· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου· ἡμεῖς δὲ ἐκπεπολεμημένοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ὑπόυλως διακείμενοι τοῖς θυσιαστηρίοις πρόσμιεν. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς τοσαύτην τῆς ἡμετέρας καταλ-

* Colb. οὐδὲ λευπηκότας. Mox idem παρὰ τοῦ Θεοῦ μείζονα, et paulo post idem ἐπιδεικνυμένοις. Paulo post idem τί γὰρ φορτικὸν ἀπήτησε; τί δὲ καὶ ἐπαχθ.

† Colb. ἐσχάτης φιλοσοφίας. Infra idem πόσης καλᾶσεως. Mox idem τὸν γὰρ ἀδελφόν... καὶ τὸν ὁμοτίμον, ἀλλά.

‡ Illud, ἐν πνεῦμα ἔχων, neque in Savil. neque in Colb. legitur, sed in Morel. tantum.

§ Colb. ἐφεξῆς τοῦτου. Infra idem ὑφ' ἡμῶν ὁ μὲν γὰρ φιλόθεος Θεός, ἐάν, φησὶ, προσφέρῃς.

¶ Δέ δεest in Savil. Paulo post Colb. πρόσμιεν· καὶ ὁ μὲν Θεός. Infra idem et Savil. ἐπιδεικνυμένοις.

λαγῆς παποῖται σπουδῆν, ὡς ἀνέχεσθαι τὴν αὐτοῦ ἰσχύαν μένειν ἀτέλεστον, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἐγκόπτειν ὑπὲρ τοῦ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν καταλύσαι καὶ ὀργῆν· ἡμεῖς δὲ οὕτω τοῦ πράγματος ἀλογοῦμεν, ὡς ἡμέρας πολλὰς τὴν ἐχθραν διατηρεῖν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς. Οὐδὲ γὰρ τοὺς μνησικακούντας κολάζει μὴ ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τοὺς τούτου μὲν ἀπηλλαγμένους πάθους, πεπληγμένους δὲ καταφρονούντας τῶν ἀδελφῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἡδικομένων ἐστὶ τὸ μνησικακεῖν, ὁ ἀδικῶν οὐκ ἂν ῥαδίως ληφθῆι τούτω τῷ πάθει, τοῦ χάριν τοῦτον ἡγάγε πρὸς ἐκείνον, δεικνύς ὅτι τῆς μωρίας τῆς ἐκείνου μᾶλλον ὑπεύθυνός ἐστιν ὁ καὶ ὀργίζαν τῷ ἀμαρτήματι παρασχών. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲ οὐ παιδεύομεθα, ἀλλὰ λυποῦμεν καὶ ὑπὲρ τῶν τυχόντων τῶν ἀδελφῶν· εἶτα ὡσπερ οὐδενὸς ἢ γενομένου δεινοῦ, οὐτ' ἀμελοῦμεν καὶ ἐπιλανθανόμεθα τῶν λυπηθέντων πρὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ἐχθραν εἰς μακρὸν ἐκτεινομένην χρόνῳ μῆκος περιορῶμεν, οὐκ εἰδότες ὅτι τοσοῦτω μείζονα τίσομεν κόλασιν, ὅσῳ [127] πλείονας ἀνάφωμεν ἐπεισθεῖν ἡμέρας τῇ λύπῃ, τούτω τε αὐτῷ, καὶ τῷ δυσκολώτερον ἡμῖν γενέσθαι λοιπὸν τὴν καταλλαγῆν. Ὡστ' ἡμεῖς, φιλίας συνεχούσης ἡμᾶς, οὐδὲν εὐκόλως τῶν δυσκολώτων ἰσχύσαι καὶ πιστευθῆναι δυνήσεται· οὕτω ἐχθρας προκαταλαβούσης ἢ τῶν τὰς ψυχὰς πάντων εὐκόλα καὶ ῥᾶστα τοῖς βουλομένοις ἡμῖν συγκρούσεν ἐπιπλεῖόν ἐστι, τῶν μὲν χρηστῶν ἀπιστουμένων, πιστευομένων δὲ μόνων τῶν πονηρῶν. Διὰ ταῦτα κελεύει τὸ δῶρον ἀφέντας ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, πρῶτον διαλλαγῆναι τῷ ἀδελφῷ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι εἰ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀναβῆσθαι τὴν καταλλαγῆν ταύτην οὐ χρεῖ, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἑτέροις. Ἡμεῖς δὲ τὰ μὲν σύμβολα τῶν πραγμάτων κατέχομεν, τῆς δὲ ἀληθείας αὐτῆς ἐκπεπτώκαμεν ἀσπαζόμενοι μὲν ἀλλήλους μέλλοντος τοῦ δῶρου προσφέρειν, χεῖλεσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ στόματι τοῦ ποιούντος μόνον. Ὁ δὲ Κύριος οὐ τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τῆς ψυχῆς φίλημα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς καρδίας ἀσπασμὸν διδόναι τῷ πλησίον ἡμᾶς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ ἀσπάσασθαι ἀληθῶς, ἐκεῖνο δὲ σκηνὴ τις καὶ ὑπόκρισις καὶ παροξύνει μᾶλλον ἂν τὸν Θεὸν ἢ καταλλάξειεν οὕτω φίλων. Τὴν γὰρ εἰλικρινῆ καὶ ἐρριζωμένην φιλοῦ ἐπιζητεῖ παρ' ἡμῶν ἡμεῖς, οὐ ταύτην, ἧς τὸ μὲν σχῆμα πολὺ καὶ τὴν μὲν μορφωσιν περιφέρομεν, τὴν δὲ δύναμιν ἅπαν ἐσθέσαμεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ τεκμήριον τῶν κατεχόμενων ἡμᾶς ἀνομιῶν ἐστὶ. Διὰ γὰρ τὸ πλεονεχθῆναι τὴν ἀνομίαν, φησὶ, ψιγηθήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. Καὶ ταῦτα πράττομεν ἀνθρώποι, μήτε ὀργίζεσθαι, μὴ ἐχθροὺς ἔχειν κελυσθέντες τινὰς, εἰ δὲ ποτε κἀσχόημεν, ἐφ' ἡμέρας μόνον· Ὁ ἥλιος γὰρ, φησὶ, ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν. Καὶ οὐδὲ μὴ χρι τοῦτου ἰστάμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλὰς καὶ ἀλλήλων ῥάπτομεν, καὶ δι' ὧν λέγομεν καὶ δι' ὧν πράττομεν δάκνοντες τὰ οἰκεία μέλη καὶ κατεσθίοντες· ὅπερ λαμπρᾶς μανίας ἐστὶ. Καὶ γὰρ τοὺς ἀνιάτους δαιμονιώντας καὶ μαινομένους ἀπὸ τούτου μάλιστα δοκῶ μάζομεν. Τί δὲ ὁ περὶ τοῦ ἀντιδίκου νόμος, καὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀτόπου, καὶ τῶν ἀκολάστου ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς ἀλόγου φιλίας καὶ ἐπιβουλοῦς; γὰρ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, καὶ ἡ δεξιὰ χεὶρ, οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον αἰνίττεται, ἢ τοὺς ἐπὶ βλάβῃ φιλοῦντας ἡμᾶς· καὶ ὁ περὶ τῶν ἀπολελυμένων δὲ γυναικῶν ὑπὸ τίνος οὐ κατελύσθαι καὶ κατεπατήθη ἡ πολλὰκις;

† Colb. παρασχών, καὶ οὐδὲ οὕτω παιδεύομεθα. ἀλλὰ λυποῦμεν εὐκόλως ὑπὲρ... ἀδελφῶν. Ὡσπερ δὲ οὐδενὸς.

‡ Alii τοῦτο τε αὐτὸ, καὶ τὸ δυσκολώτερον ἡμῖν γενέσθαι τὴν καταλλαγῆν. Sic Savil. et Colb. Al Morel. καταλαβούσας. Infra Colb. ἀφέντας ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

§ Colb. φιλίαν αἰτεῖ παρ' ἡμῶν. Ibid. Colb. σχῆμα καὶ ἀλλήλων ἰσχύσαι.

¶ Colb. μέχρι τούτων.

‡ Savil. et Colb. τί δαί.

inducit supplicium. Illa porro incredulitas paritur ex segnitie in exsequendis mandatis. Cum enim obsequentie securitatem nobis comparare nolumus, neque ea facere quæ præcepta sunt, ut animum futurorum metu liberemus, conscientie onere gravati et præfocati, ingentem parati supplicii metum abjicere studentes, in aliud nos barathrum præcipites agimus, dum tormentis illis fidem abrogamus. At quemadmodum ii, qui ardente febre tenentur, etiamsi in aquas se frigiditas conjecerint, præfocationem illam non amittunt, sed novum adjiciunt ignis ardorem, sic et nos conscientie stimulis agitati, in hyperboles euripum nos præcipitare cogimur, ut omnia in posterum sine metu peccata admittamus. Non solum enim præsentibus irascimur fratribus, sed etiam cum absentibus sæpe litigamus: quod sane feritatis excessus est. Et majores quidem potentioresque nobis, etiamsi injuriis nos et contumeliis afficiant, cum moderatione magna toleramus eorum metu cohibiti, æquales autem inferioresve, ne lesi quidem, aversamur tamen. Tantum hominum metus Christi timori prævalet.

5. Ecqua tandem nobis salutis spes, tantam segnitiam, tantum contemptum exhibentibus? undenam, die mihi? Quid grave, quid onerosum a nobis exigit Christus? Ne irascaris, inquit, fratri tuo sine causa: id porro longe facilius est, quam alterum ferre sine causa iratum. Ibi enim jam congregata est ignis materia; hic vero cum nihil causæ subsit, tu ipse flammam accendis. Neque enim par res est, alio facem admovente id tolerare, neque accendi, ac nullo concitante, quiescere. Siquidem qui illud superare potuit, summæ philosophiæ documentum exhibuit: qui autem hoc præstitit, nihil admiratione dignum egit. Cum ergo quod majus est propter metum hominum perficimus, quod autem minus propter Dei timorem præstare nolumus; perpende quanto supplicio, quanto cruciatui nos obnoxios constituamus. Fratrem porro non æqualem, non liberum tantum esse putes, sed etiam famulum: *Nam in Christo Jesu neque servus neque liber*¹ (*Gal. 5. 23*), secundum Apostolum: ita ut si vel contra famulos sine causa ferociamus, easdem pœnas daturi simus: nam ille quoque frater est, et vera libertate donatus, cum unum eundemque habeat Spiritum². Quis itaque vitam omni convicio puram, ira irrationabili aut inani vacuum exhibere potest? Nec mihi quempiam alleges, cui hæc raro contigerint, sed qui in ea nunquam inciderit: donec enim id nobis ostenderit, non ideo sane minas solvere poteris quod hoc non frequenter acciderit. Etenim qui furatur, vel qui fornicatur, etsi semel in hoc peccatum incidant, non ideo supplicio liberantur, quod non frequenter id perpetrarint, sed quia vel semel ausi sunt, puniuntur. Quod autem postea sequitur, quis non, etsi infidelis sit, fabulam esse reputet, cum videat a nobis cum tanta vehementia violari? Nam cum

¹ Plura legisse videtur vetus interpres, qui sic habet: *in Christo enim neque Judæus, neque Græcus, neque servus, neque liber, neque masculus, neque femina; sed omnes unum sumus in Christo.*

² Ibid, *cum unum eundemque habeat Spiritum*, neque in Savil., neque in Colb. legitur, sed in Morel. tantum.

Deus dicat: *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum* (*Matth. 5. 23. 24*): nos bella mutuo gerentes, et exulcerati animo, ad altaria accedimus. Ac cum Deus tantam reconciliationis nostræ curam habeat, ut patiat supplicium suum imperfectum manere, et ministerium interrumpi, donec inimicitia et ira deponatur, nos rem ita flocci facimus, ut capitis nostri damno multis diebus inimicitiam servemus. Neque iracundos tantum plectit Deus, sed etiam eos qui hujusmodi morbo liberi offensos fratres negligunt. Quia enim læsorum est irasci, is vero, qui injuria afficit, non ita facile hoc morbo capiatur, ideo hunc ad illum adducit, ostendens pœna digniorem esse eum qui peccati radicem posuit. At nos ne sic quidem emendamus, sed pro levissimis etiam rebus fratres contristamus: deinde ac si nihil molestiæ intulerimus, ita negligimus, illatam injuriam oblivioni damus, inimicitiamque in longam tempus extractam despiciamus, ignorantes tanto majus nos supplicium luituros esse, quanto pluribus diebus mœstitiæ locum dederimus, et hoc ipso, et quod difficilius postea sit reconciliatio. Quemadmodum enim amicitia obstringente, nihil facile distrahere, nihil adversum credi poterit, sic inimicitia animos nostros occupante, omnia facilia et obvia sunt iis, qui rixam augere velint, cum bona minime, mala vero solum credantur. Ideo jubet, dono ad altare dimisso prius reconciliari fratri, ut discamus, si in illo tempore reconciliationem differre non liceat, multo minus licere in aliis. Nos vero symbola quidem rerum tenemus, a veritate autem ipsa excidimus, dum nos ante doni quidem oblationem mutuo amplectimur, sed labiis tantum et ore id agimus. At non id solum vult Dominus, sed animæ etiam osculum et amplexum cordis proximo dari: hoc enim vere amplecti dicitur; illud vero quasi scena quædam et larva dicenda est, ita ut qui sic osculatur, magis Deum irretet quam placet. Sinceram enim et radicibus firmam amicitiam requirit a nobis, non hanc ejus speciem et simulacrum quoddam circumferimus, vim autem omnem extinximus, quod et ipsum indicium est earum, quibus detinemur, iniquitatum. *Nam quoniam abundavit iniquitas, inquit, refrigescet caritas multorum* (*Matth. 24. 12*). Et hæc agimus homines, quibus vetitum est vel irasci, vel inimicos habere quospiam: aut si forte habeamus, ad unum tantum diem habere permittimur: *Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram* (*Ephes. 4. 26*). Neque hic consistimus, sed et insidias alii in alios struimus, et verbis et gestis nostris membra propria mordentes ac devorantes: quod utique apertæ insanitiæ est. Etenim insanabiles demoniacos et furiosos hoc maxime signo dignoscimus. Quid autem de lege circa adversarium, circa illegitimam concupiscentiam, oculos impudicos, amicitiam irrationabilem et damnosam, dicemus? Oculus enim dexter et manus dextra non aliud nobis subindicant, quam eos qui damno nostro nos amant. Lex vero de repudiatis uxoribus, a quibus-

nam non violata et conculcata frequenter fuit?

4. Nam leges de non jurando erubesco proferre in medium, non solum ob juramenta, sed etiam ob perjuriam frequentiam. Etenim si jurare, etsi vere, crimen est, et præcepti prævaricatio, perjurium ubi ponemus? Et si id quod est et non excedit (*Matth. 5. 37*), a malo est, quod hoc etiam exsuperat, a quo tandem erit? Deinde vero ait: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, converte illi et alteram: et ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et duo. Qui petit a te, da ei: et a volente mutuari a te, ne avertaris* (*Matth. 5. 39. 42*). Quid ad hæc dici potest? Pro singulis enim huiusmodi dictis restat solum ut fleamus, et pudore suffundamur: ita ex diametro oppositam viam sectantes, iudiciis, pugnis, litibus et rixis omne tempus insumentes, ne minimam quidem aut rerum aut verborum molestiam toleramus, sed vel pro levissimis ferocimus.

Evangelicæ vitæ perfectio. — Quod si quospiam proferre possis, qui multa pauperibus erogarint, et postea paupertatis causa in contemptum venerint, innumeraque mala perpessi sint, paucos rarissimosque tales numerabis; attamen nullum, qualem hic describimus, philosophum ostendes: hæc quippe vita longe magis quam illa spiritualis est. Neque enim æquale est sponte largiri, et omnibus spoliatum patienter ferre. Ecquid dico ferre? nam quod Christus dixit hoc longe præstantius est: siquidem sermo ejus læsorum animos ab ira contra lædentes usque adeo avertit, ut non modo de raptis conqueri non sinat, sed etiam ea, quæ relicta sunt, sponte offerre jubeat, et majorem ad mala ferenda alacritatem exhibere, quam illi ad inferenda insaniam. Nam cum is qui lædere vult, eum quem lædit paratiorem ad patiendum invenit, quam ille voluerat, et postquam implevit concupiscentiam suam, eum quem læserat, ex abundantia videt ad alia patienda proniorem, superatus discedit, de tolerantiae magnitudine erubescens, quamvis fera, quamvis immanius quidpiam fuerit, moderatior tandem evadet, conspectâ tum nequitia sua, tum illius virtute per factam utriusque comparisonem. Hanc ego nunc quæro vitam quam in Scripturis tantum propositam video, alibi vero operibus exhibitam nusquam. Nec mihi dicas quempiam læsum patienter tulisse; id enim potuit defectu virium contingere. Sin etiam cum æqualibus, quos ulcisci poterat, id exhibuerit, at non eo usque processit, ut ejus concupiscentiam superaret, et plus quam vellet daret, magnanimitatemque suam, præter raptâ additis libenter aliis, ostenderet. Quod autem his longe superius est, ad ipsumque verticem pertingit, eos qui talia agunt, et sive in pecuniis, sive in corporibus, aliisque omnibus documentum important, in amicorum, imo amicorum genuinorum numero constituere jussit Christus. Nam dicit, rapienti et auferenti ne solum dona alia addas, sed etiam ipsum vehementissimo et sincero amore dilige. Hoc

sane, hoc declarare cum vellet, ait: *Orate pro calumniantibus vos* (*Luc. 6. 28*): quod pro solis iis, quos admodum diligimus, facere solemus. Ne vero putes hæc verba hyperbolice dicta fuisse, neve diabolicam i Lucæ fallaciam, rationem et causam congruentem affert his verbis: *Si enim dilexeritis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habetis? nonne publicani id ipsum faciunt? Et si amplexi fueritis eos, qui vos amplectuntur, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc faciunt* (*Luc. 6. 32*)? Cum igitur a publicanis, atque ethnicis nihil hæc in re differamus, quomodo a luctu et a lacrymis temperemus? Sed utinam hoc dumtaxat malum adesset: nunc enim tantum abest ut inimicos diligamus, ut etiam eos qui nos diligunt aversemur et odio habeamus. Invidere namque illis, verbis atque gestis nostris gloriam et famam illis auferre, odientium et aversantium est. Ita non solum ab ethnicis nihil differimus, sed ea in re longe pejore quam illi affectu sumus. Ac Christus quidem pro calumniantibus orare jussit, nos autem dolos concinnamus, et maledicentibus benedicere jussi, eosdem innumeris maledictis oneramus.

Vana gloria bona opera inutilia reddit. — Quid hæc contraria agendi ratione vehementius, quid gravius hæc pugna, qua contra legislatorem decertamus, omnibus ejus præceptis adversi stantes? Nam vanæ gloriæ tyrannidem, quam ipse sequentibus verbis destruit, nos auximus, dum eam non in preces modo, jejunia et elemosynas, sed in alia quoque omnia induximus, eique plus quam servi¹ quilibet nos subjicimus: quam rem, quod manifesta omnibus sit, prætereo, hoc adjecto, nempe ex hominibus alios, postquam extremo contemptui se dediderunt, nulla præcepta curare; alios vero tantisper obsequi volentes, et aliqua servare præcepta studentes, in idem, atque illi, detrimentum ruere, quod nolint vanæ gloriæ vincula deponere. Et alius quidem nullatenus elemosynam erogat, qui autem egenis suorum quædam largitur, sed vana permotus gloria, non meliore conditione est, quam is qui nihil dedit. Sic omnes undique in laqueos suos injecit malignus. Quod si quis hoc detrimentum vitare possit, amentia iterum correptus, in eandem ruinam incidet, imo in longe graviolem: non solum enim, ut ante, cum detrimento recedit, sed novo etiam affectus malo. Multos ego novi, qui non his solum causis ducuntur, sed amore etiam vel reverentia, aliisve similibus, egenis opem procurantes, non autem ex Dei timore aut præcepto. Cum itaque tot huiusmodi sint quæ opera bona labefactent, quis ex iis, qui in hæc mala incidunt, facile poterit salutem consequi?

5. Illud autem (*Matth. 6. 12*), *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, hoc, inquam, quis cum fiducia dicat? Etiam si enim non lædamus inimicos, vulnus tamen insanabile servamus. Christus vero non ut ita solum dimittamus optat, sed ut eos inter primos amicos numeremus. Ideo itaque, ut prius dixi, pro iis orare jussit. Si porro

¹ vox, servi, deest in Colb.

δ'. Τοὺς γὰρ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀμνύναι κειμένους καὶ αἰσχύνονται λέγειν, οὐ διὰ τὰς ὀρκωμοσίας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐπιπορκίας τὰς συνεχεῖς. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὀμνύναι, κἂν εὐορκῆ τις, ἔγκλημα καὶ ἐντολῆς παράβασις, ποῦ τὴν ἐπιπορκίαν θήσομεν; Εἰ γὰρ τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὐ ἐκ τοῦ Πονηροῦ, τὸ καὶ τούτου περισσότερον τίνοσ ἐστὶ λοιπὸν; Εἶτα πάλιν φησὶν ^a Ἐάν τις σε βαπίση εἰς τὴν δεξιάν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· καὶ ἐάν τις σε ἀγγαρύσῃ [128] μίλιον ἔν, ὑπαγε μετ' αὐτοῦ δύο· καὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς. Τί ἂν τις εἴποι πρὸς ταῦτα; Ἐφ' ἐκάστου γὰρ τῶν εἰρημένων θακρύνει μόνον καὶ ἐγκαλύπτεσθαι λείπεται· οὕτως ἐκ διαμέτρου πρὸς τὴν ἐναντίαν ἀντεταξάμεθα ^b, εἰς κρίσεις καὶ μάχας καὶ δίκας καὶ ἀμφισθητήσεις τὸν ἅπαντα χρόνον ἀναλίσκοντες, καὶ μηδὲ βραχεῖαν ἐπήρειαν φέροντες, μὴ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, μὴ τὴν ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ τυχὸν ἐκθηριούμενοι.

Εἰ δὲ ἔχοις τινὰς λέγειν τῶν πολλὰ μὲν ἀνηλωκότων εἰς πένητας, καταφρονουμένων δὲ διὰ τὴν πενίαν ὕστερον, καὶ μυρία πασχόντων κακὰ, ὀλίγους μὲν τούτους καὶ εὐαριθμήτους ἐρεῖς· πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένον ἡμῖν φιλόσοφον ἔδειξας· πολὺ γὰρ οὗτος ἐκείνου τοῦ βίου πνευματικώτερος. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσον ἐκόντα δοῦναι, καὶ ἀποστερούμενον πάντων ἐνεγκεῖν. Τί δὲ λέγω ἐνεγκεῖν; ὁ γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπε, πολλῷ τούτου πάλιν μεῖζόν ἐστι. Τοσοῦτον δὲ ἀπέστησεν ^c ὁ λόγος τῶν ἀδικουμένων τὰς ψυχὰς τῆς πρὸς τοὺς ἀδικούντας ὀργῆς, ὡς μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν ἤδη ληφθέντων μὴ δυσχεραίνειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπολειφθέντων ἐκόντας παραχωρεῖν, καὶ τῆς ἐκείνων μανίας περὶ τὸ κακῶς ποιεῖν μεῖζονα περὶ τὸ κακῶς πάσχειν ἐπιδεικνύσθαι τὴν προθυμίαν ^d ἡμᾶς. Ὅταν γὰρ ὁ βουλόμενος ἀδικεῖν εὖρη τὸν ἀδικούμενον πλέον παρεσκευασμένον πρὸς τὸ παθεῖν ἢ περ ἐκείνος ἐβούλετο, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ, τὸν ἐπηρεασθέντα ἐκ περιουσίας ἰδὼ φιλοτιμούμενον, ἄπεισιν ἠττημένος, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνεξικακίας ἐρυθριάσας· κἂν γοῦν θηρίον ἦ, κἂν ἕτερόν τι τούτου χυλεπιώτερον, μετριώτερος ἐστὶ τοῦ λοιποῦ, τὴν τε αὐτοῦ κακίαν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνου καλῶς ἀπὸ τῆς συγκρίσεως ταύτης ἰδῶν. Τοῦτον ἐγὼ τὸν βίον ἐπιζητῶ νῦν, ὃν μόνον ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενον ὄρω, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων οὐδαμοῦ. Μὴ γὰρ μοι τὸν ἡδικοκῆμενον εἶπης καὶ στέγοντα ^e· συμβαίνει γὰρ καὶ παρὰ ἀδυναμίαν τοῦτο παθεῖν. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὁμοτίμους καὶ οἷς δυνατὸν ἐπεξελεῖν ἐπεδείξατο τοῦτο, ἀλλὰ οὐ μέγρι τοσοῦτου, ὡς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὑπερακοντίσαι τὴν ἐκείνου, καὶ πλέον ὢν ἐβούλετο δοῦναι, καὶ τοῖς ἐκόντι προστεθεῖσι, τὴν ἐπὶ τοῖς βίαι ἀποσπασθεῖσι δεῖξαι μακροθυμίαν. Τὸ δὲ τούτων πάλιν ἀνώτερον καὶ αὐτῆς ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς, τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους εἰς ἡμᾶς, καὶ ἐπηρεάζοντας καὶ χρήμασι καὶ σώμασι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐν φίλων τάξει, καὶ φίλων τῶν γνησίων κατατάττειν ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς. Μὴ γὰρ προσδίδου μόνον τῷ ἀρπάζοντι καὶ πλεονεκτοῦντι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ φίλει τοῦτον φίλῃ τῇ

σφοδρότατῃ καὶ εἰλικρινεῖ. Τοῦτο δὲ, τοῦτο καὶ παραστήσαι ^f βουλόμενος εἶπεν· *Εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς· ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀγαπωμένων ποιεῖν εἰώθαμεν μόνον. Καὶ ἵνα μὴ πάλιν ὑπερβολῆς νομίσῃς εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ τὴν διαβολικὴν ἐπεισαγάγῃς ἀπάτην, προστίθησι τῷ πράγματι λογισμὸν, καὶ αἰτίαν δικαίαν λέγων· Ἐάν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ [129] τοῦτο ποιούσι; Καὶ ἐάν ἀσπάσησθε τοὺς ἀσπαζομένους ὑμᾶς, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ τοῦτο ποιούσιν ^g; Ὅταν οὖν τῶν τελωνῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν μηδὲν κατὰ τοῦτο διαφέρωμεν, πῶς οὐ πενθεῖν ἄξιον καὶ κατακόπτεσθαι; Καὶ εἶθε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν· νῦν δὲ τοσοῦτου ἀποδέομεν τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, ὡς καὶ τοὺς ἀγαπῶντας ἀποστρέφασθαι καὶ μισεῖν. Τὸ γὰρ βασκαίνειν καὶ φθονεῖν, καὶ δι' ὧν πράττομεν καὶ δι' ὧν λέγομεν τὴν δόξαν αὐτῶν καθαιρεῖν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν, τῶν σφόδρα μισούντων καὶ ἀποστρεφομένων ἐστίν. Οὕτως οὐ μόνον τῶν ἐθνικῶν οὐδὲν διαφέρομεν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χειρὸν αὐτῶν ἐν τούτῳ διακείμεθα. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἐκέλευσεν, ἡμεῖς δὲ δόλους ῥάπτομεν, καὶ τοὺς καταριωμένους εὐλογεῖν κελευσθέντες, μυρίαὶ ἀραὶ περιβάλλομεν.*

Τί ταύτης σφοδρότερον τῆς ἐναντιώσεως γένοιτ' ἂν καὶ τῆς μάχης, ἢν μαχόμεθα τῷ ταῦτα νομοθετήσαντι, πᾶσιν αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν ἐξ ἐναντίας ἰστάμενοι; Τὴν γὰρ τῆς κενοδοξίας τυραννίδα, ἢν αὐτὸς μὲν διὰ τῶν ἐξῆς ῥημάτων κατέλυσεν, ἡμεῖς δὲ τῷξήσαμεν, οὐκ ἐπὶ τὰς εὐχὰς μόνον καὶ νηστείας καὶ τὰς ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐλκύσαντες αὐτῆς τὴν ἀρχὴν, καὶ παντὸς μᾶλλον ἀργυρωνήτου ^h τῇ μανίᾳ ταύτης ὑποθέντες ἑαυτοὺς διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι δῆλον, παρίημι, τοσοῦτον εἰπὼν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν εἰς ἐσχάτην καταφρόνησιν ἐκδόντες ἑαυτοὺς, οὐδενὶ τῶν προστεταγμένων προσέχουσιν, οἱ δὲ ἐκ βραχείας μοίρας ὑπακούειν θελήσαντες, καὶ τινὰς τῶν ἐντολῶν φυλάξαι σπουδάσαντες, καὶ οὗτοι πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ζημίαν κατέστρεψαν, διὰ τὸ μὴ θελήσαι τῆς κενοδοξίας ἀποδύσασθαι τοὺς δεσμούς. Καὶ ὁ μὲν οὐδὲ ἕλωσ δίδωσιν ἐλεημοσύνην ⁱ, ὁ δὲ παρέχων μὲν τοῖς δεομένοις τινὰ τῶν ἑαυτοῦ, μετὰ κενοδοξίας δὲ τοῦτο ποιῶν, οὐδὲν ἄμεινον τοῦ μὴ δεδωκότος διάκειται. Οὕτως ἅπαντας πανταχόθεν εἰς τὰς ἑαυτοῦ παγίδας ἐνέβαλεν ὁ Πονηρός. Εἰ δὲ τις καὶ ταύτην δυνηθεῖη διεκδῦναι τὴν ^j βλάβην, ὑπὸ τῆς ἀπονοίας κατασχεθεῖς, πάλιν τὸ αὐτὸ πτώμα κατέπεσε, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χυλεπιώτερον· οὐ γὰρ τοῦτο ζημιωθείς μόνον, ὅπερ ἐποίησεν, ἄπεισιν, ἀλλὰ καὶ κακόν τι προσλαθῶν. Πολλοὺς δὲ ἔγωγε οἶδα, οὐ ταύταις μόνον ἀλισκομένους ταῖς αἰτίαις, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ φιλεῖν καὶ διὰ τὸ δυσωπεῖσθαι, καὶ δι' ἑτέρας· πολλὰς τοιαύτας ἐπαρκοῦντας προφάσεις τοῖς δεομένοις, οὐ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον καὶ τὴν ἐντολήν. Τοσοῦτων οὖν ὄντων τῶν λυμαινομένων ταῖς πράξεσι ταῖς ἀγαθαῖς, τίς ταχέως σωθῆναι δυνήσεται τῶν τούτοις περίπεπτωκότων τοῖς κακοῖς;

ε'. Τὸ δὲ, *Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφιέμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, τίς ἄρα ὁ μετὰ παρρησίας ἐρῶν; Κἂν γὰρ μηδὲν ἀδικήσωμεν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' ὅμως τὴν πληγὴν ἀνίατον ἔχομεν. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως ἀφιέναι βούλεται μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πρώτους τῶν φίλων αὐτοῦ ἀριθμεῖν. Διὰ τοῦτο γοῦν, καθὼς ἔφθην εἰπὼν, καὶ ὑπερεύχεσθαι*

^a Λοιπὸν· μετὰ δὲ ταῦτά φησιν. Sic Colbert.

^b Colb. ἐταξάμεθα. Idem infra ἀπὸ πραγμάτων, μὴ τὴν ἀπὸ ῥημάτων. Quæ lectio non spernenda. Mox idem εἰ δὲ ἔχοις, et πρὸς πένητας.

^c Colb. τοσοῦτον γὰρ ἀπεστ.

^d Sic Colb. et Savil. In Morel. legitur τὴν μακροθυμίαν. Infra Colb. πρὸς τὸ τοῦτο παθεῖν. Savil. et Morel. πρὸς τὸ παθεῖν. Infra Colb. ἄπεισιν ἠττηθείς, καὶ τὴν. Mox idem κἂν θηρίον, omisso γοῦν.

^e Colb. στέγοντα, recte. Est enim vox a Chrysostomo alibi hoc sensu adhibita. Savil. et Morel. στέργοντα, male. — Non ita male, στέργειν enim in hoc sensu acceptum ad optimam græ-

^f Colb. Καὶ τοῦτο παρ.

^g Colb. ἐάν γὰρ ἀγαπάτε... τὸ αὐτὸ ποιούσιν, καὶ ἐάν ἀσπ... ἐθνικοὶ τὸ αὐτὸ ποιούσιν;

^h Ἀργυρωνήτου deest in Colb. Mox Sav. et Colb. δῆλον, Morel. δῆλην, melius.

ⁱ Colb. διὰ τὸ μὴ θελήσαι φυλάξαι τοὺς θεσμούς, καὶ ὁ μὲν... τὴν ἐλεημοσύνην.

τούτων προσέταξεν. Ἐάν δὲ ἀδικῆς μὲν μηδὲν, ἀποστρέψῃ δὲ, καὶ οὐχ ἡδέως ὄρξῃ, καὶ τὸ τραῦμα ἔχῃς ἐνακμάζον σου τῇ ψυχῇ, οὕτω τὴν ἐντολὴν ἐποίησας, [150] ἦν - προσέταξέ σοι ὁ Χριστός. Πῶς οὖν αὐτὸς Ἰλεων γενέσθαι τὸν Θεὸν παρακαλεῖς τοῖς εἰς σὲ ἁπεπλημμεληκόσιν οὕτω γεγονώς Ἰλεως αὐτός; Τὸ τοιοῦτον καὶ τις σοφὸς διατύρων φησὶν· Ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ συντηρεῖ ὄργην, καὶ παρὰ Κυρίου ζητεῖ ἴασιν; ἐπ' ἀνθρώπον τὸν ὁμοίον αὐτοῦ οὐκ ἔχει ἔλεος, καὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ δεῖται; αὐτὸς σάρξ ὡς διατηρεῖ μῆνιν, καὶ τίς ἐξιλάσεται τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ; Ἐβουλόμην σιγῆσαι λοιπὸν, καὶ μέχρι τῶν εἰρημένων στήσαι τὸν λόγον· οὕτως αἰτχύνομαι καὶ ἐρυθριῶ περαιτέρω προσελθεῖν· τὸν γὰρ πόλεμον τούτον, ὃν ἠράμεθα πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἐχθρὰν τὴν ἀκήρυκτον, προῖδον ὁ λόγος τρανότερον δείκνυσιν. Ἀλλὰ τί τὸ κέρδος ἀπὸ τῆς ἡμετέρας σιγῆς, τῶν πραγμάτων οὕτω βούοντων τὴν μάχην, καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων δὲ αὐτῶν τοῦ μέλλοντος κρίνειν ἡμᾶς πάντα εἰδότες σαφῶς; Τὸ μὲν οὖν μὴ θησαυρίζειν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ, εἰ καὶ ὀλίγους, ὅμως ἢ εὐροὶ τις ἂν κατωρθωκότας καλῶς· οἱ γὰρ λοιποὶ πάντες ὡσπερ τούναντιον ἀκούσαντες, καὶ παραγγελοθέντες ἐπὶ τῆς γῆς θησαυρίζουσιν, οὕτως ἀφίεντες τὸν οὐρανὸν, προστετήκασιν ἅπασιν τοῖς ἐν τῇ γῆ, καὶ περὶ τῶν χρημάτων μαίνονται συλλογῆν, καὶ τὸν Θεὸν μισήσαντες, ἀγαπῶσι τὸν μαμωνᾶν· τὸ δὲ, *Μὴ μαριμνήσητε περὶ τῆς αὔριον* ^c, οὐδένα οὔτε ἀκούσαντα, οὔτε πεισθέντα οἶδα ἐγὼ διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ταύτην ἐγκαλυψάμενός παρελεύσομαι τὴν ἐντολὴν. Ἐδει μὲν γὰρ καὶ ἀπλῶς ἀποφαινόμενον πιστεῦσθαι τὸν Χριστόν· νῦν δὲ οὐδὲ ὀλιγοπιστίαν ἀναντιρρόητους εἰπὼν, καὶ ὑποδείγματα παραγαγόν, τὸ τε τῶν ὀρνίθων καὶ τοῦ χόρτου, πιστεῦσθαι παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς ἔθνεσι, τάχα δὲ καὶ μικροψυχότερον ὑπὲρ τῆς τούτων φροντίδος δακνόμεθα, καὶ μηδὲ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν κλειυσθέντες, ἅπαντα περὶ ταῦτα τὴν σπουδὴν ἀναλίσκομεν. Ταύτην οὖν ^d, ὑπερ ἔφην, ἐρυθρίας παρελεύσομαι τὴν ἐντολὴν· ἐπὶ δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα ἤξω, εἰ πῶς τινα τῆς αἰσχύνης ταύτης εὐρω παραμυθίαν μικράν. Τί τοίνυν μετὰ ταῦτα λέγει; *Μὴ κρίνετε. ἵνα μὴ κριθῆτε.* Ἐγὼ μὲν οὖν παραμυθίαν ὄντι εὐρήσειν τῆς ἡμετέρας αἰσχύνης, ὄρω δὲ προσήκων οὐκ ἐλάττωτα τῶν προτέρων. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον ἡμῖν πεπλημμελήτο, τοῦτο γοῦν ἱκανὸν εἰς ἐσχάτην γέννηαν ἀπαγαγεῖν· οὕτω τῶν μὲν ἑτέροις ἁμαρτανόμενων πικροὶ καθήμεθα δικασταί, τὰς δὲ ἐαυτῶν δοκοῦς παρορῶμεν, καὶ εἰς τὸ τὰ τῶν ἄλλων πολυπραγμονεῖν καὶ καταδικάζειν δαπανῶνται ἡμῖν ἅπας ὁ βίος ^e. Καὶ οὐδένα ἂν εὐροὶς ταχέως οὐ βιωτικὸν ἄνθρωπον, οὐ μοναχόν, οὐ τοῦ κλήρου, ταύτης ἐλευθεροῦ τῆς ἁμαρτίας· καίτοι γε τσαούτης ἀπειλῆς κειμένης αὐτῇ· *Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε.* φησὶ· καὶ, *Ἐν ᾧ μέτρον μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ἡμῖν.* Ἀλλ' ὅμως κλίσειν μὲν τσαούτην, ἡδονὴν δὲ τῆς ἁμαρτίας οὐδεμίαν ταύτης ἐχούσης ^f, ἅπαντες ἐπιτρέχομεν τῷ κακῷ, καθάπερ σπουδάζοντες καὶ φιλονεικοῦντες, μὴ [151] μόνον διὰ μᾶς, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλῶν ὁδῶν εἰς τὴν τῆς γέννησης κάμινον εἰσελ-

^a Sic Savil. et Colb. recte. Morel. vero τοῖς δὲ εἰς σέ. Infra Colb. Ἰλεως αὐτός. Ὅπερ καὶ τις σοφὸς ὀνειδίξων ἔλεγεν· Ἄνθρωπος. Mox idem ἐπ' ἀνθρώπον τὸν ὁμοίον αὐτοῦ. Mox Savil. διατηρεῖ μὲν, καὶ τίς ἐξιλάσεται τὰς ἁμαρτ. Colb. διατηρεῖ μῆνιν. Τίς ἐξιλάσεται ἁμαρτ.

^b Colb. ὀλίγους· ἀλλ' ὅμως.

^c Περὶ τὴν αὔριον deest in Colb. Mox hæc, διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ἡμῶν, desunt in Colb. et in Sav. Sed ad seriem pertinere videntur.

^d Savil. et Colb. ταύτην οὖν. Ibid. Colb. ἐντολὴν. Ἐπειτα δὲ μετὰ ταῦτα ἤξω, μὴ ποτέ τινα. Colb. ibid. τί οὖν μετὰ ταῦτα φησιν· Μή. Infra Colb. προτέρων εἰ γὰρ οὐδὲν ἡμῖν ἕτερον ἔπει.

^e Colb. δαπανῶνται ἅπας ὁ βίος ἡμῶν. Infra hæc, οὐ τοῦ κλήρου, desunt in Colb. et Savil.

θεῖν. Καὶ οὐ πρὸς τὰ δοκοῦντα ἐπίπονα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ^b πρὸς τὰ κουφότερα τούτων ὁμοίως ἀναπειτύκαμεν. ἐπ' ἴσης καὶ ταῦτα κακείνα παραβαίνοντες, καὶ δεικνύοντες διὰ τῶν ῥήστων, ὅτι καὶ τὰ ἐπιπνοῦντα διὰ τὴν αἰκίαν καταφρόνησιν, οὐ διὰ τὸ βαρὺ τῶν προσταγμάτων οὐκ ἐξανύομεν. Ποῖον γὰρ, εἰπέ μοι, πόνον ἔχει, τὸ μὴ πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια, μηδὲ καταδικάζειν τὰ τῶν πλητίον πλημμελήματα; Τούναντιον μὲν οὖν, πόνου ^c δεῖται τὸ περιεργάζεσθαι καὶ κρίνειν ἑτέρους. Τίς οὖν ταῦτα ἀκούσας πιστεύσει ποτὲ ἡμῖν, ὅτι ἐκ ῥαθυμίας, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ σπουδῆς καὶ τοῦ μὴ βούλεσθαι πρὸς τὸ παρακούειν ἦλθομεν; Ὅταν γὰρ ἂ μὲν ἐπιτάττει ποιεῖν, εὐκολα καὶ ῥᾶστα τοῖς βουλομένοις, ἂ δὲ ἀπαγορεύει χαλεπότερα καὶ ἐπίπονα, ἡμεῖς δὲ τὰ προστεταγμένα ἀφέντες, τὰ κεκωλυμένα πράττομεν, ἄρα οὐχ ὡς φιλονεικοῦντας αὐτῷ ταῦτα ἁμαρτάνειν φήσουσιν ἡμᾶς οἱ ἐχθροί; Καὶ γὰρ, ὅτι πόνον οὐδένα ἔχει τὰ ἐπιτάγματα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ἀπεφῆνατο λέγων· Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν. Ἀλλ' ἡμεῖς ὑπὸ τῆς ἀφάτου ῥαθυμίας, φορτικὰ τὰ κοῦφα ποιοῦμεν φαίνεσθαι τοῖς πολλοῖς. Τῷ μὲν οὖν ἀργεῖν ^d καὶ καθιεύδειν βουλομένῳ διαπαντός καὶ τὸ σιτίων μετασχεῖν καὶ πότου πάντως ἐπίπονον εἶναι δοκεῖ· οἱ δὲ ἐργηγορότες καὶ νήφοντες οὐδὲ πρὸς τὰ πᾶνυ θαυμαστά καὶ δυσκατόρθωτα ἀναδύονται, ἀλλὰ μετὰ πλείονος οὔτοι θάρρους κατατολμῶσιν αὐτῶν, ἢ τῶν σφόδρα εὐκόλων οἱ παρεπιμένοι καὶ ὑπνηλοί. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτως ἐστὶ ῥᾶδιον, ἢ μὴ σφόδρα βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς ὁ πολὺς δεικνυσὶν ὄκνος ἡμῖν, ὡσπερ ἐπίπονον καὶ δυσχερὲς, ἢ μὴ λίαν εὐκόλον ἢ σπουδῆ καὶ ἢ προθυμία ποιεῖ. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινδυνεύειν κινδύνους θάνατον ἀπειλοῦντας χαλεπότερον ἦν; Ἀλλ' ὅμως ἐλαφρόν τοῦτο ὁ μακάριος ἐκάλεσε Παῦλος, οὕτως λέγων· *Τὸ γὰρ παρατίκτω ἐλαφρόν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βίαιος ἐδέχη κατεργάζεται ἡμῖν.* Εἰ γὰρ καὶ τῇ φύσει τὸ πρόβλημα βαρὺ, ἀλλὰ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι γίνεται κοῦφον· ἦν δὲ καὶ αὐτὸς αἰτίαν τέθεικεν ^e εἰπὼν· *Μὴ σκοπεύοντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα.*

^f Ἰδομεν δὲ καὶ τὰ ἐξῆς. *Μὴ δώτε, φησὶ, τὰ ἄγνα τοῖς κισί, μηδὲ εἰρήνητε τοῖς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων.* Ὁ μὲν οὖν Χριστὸς καὶ ἐν προσταγμάτων τάξει τὴν ἐντολὴν δέδωκεν· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ κενοδοξίας καὶ φιλοτιμίας ἀλόγου καὶ τοῦτο τὸ πρόβλημα ἀντρέψαμεν, ἀνθρώπους φθόρους καὶ ἀπίστους καὶ μυρίων γέροντας κακῶν ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως εἰς τὴν τῶν μυστηρίων παραδεχόμενοι κοινωνίαν, καὶ πρὶν ἢ τῆς αἰκίας γνώσεως δοῦναι βάζανον ἀκριβῆ, πάντα τὴν περὶ τῶν ὀργμάτων αὐτοῦ ἐγκαλύπτοντες λόγον, καὶ τὰ προπύλαια οὕτω δουληθέντας ἰδεῖν ἀθρόως εἰς τὰ ἄδυστα ἄγοντες. Διὰ γοῦν τοῦτο [152] τῶν οὕτω ^g τελεσθέντων ^h τινὲς ταχέως ἀποπηδήσαντες, μυρία εἰ-

^g Colb. δὲ οὐδεμίαν τῆς ἁμαρτίας ἐχούσης.

^h Sic Savil. et Colb. In Morel. καὶ deest. Ibid. Colb. ἐπιπνοῦκαμεν ἐξ ἴσης.

^c Colb. πλητίον ἁμαρτήματα· τούναντιον μὲν πόνου. Mox Colb. πιστεύσει ἡμῖν ποτὲ ὅτι ῥαθυμία. Savil. πιστεύσει ποτὲ ὅτι ῥαθυμία, Morel. πιστεύει ποτὲ ἡμῖν ὅτι ἐκ ῥαθυμίας. Ibid. Colb. ἀλλ' οὐκ ἀπὸ σπουδῆς, καὶ ἐξ ἔργου πρὸς τὸ. Paulo post Colb. πρόσφρον. Infra idem λέγων ὅτι ὁ ζυγός μου, omissis mediis.

^d Morel. τῷ μὲν οὖν ἀργεῖν, Colb. τῷ μὲν γὰρ ἀργεῖν, Savil. τῷ μὲν οὖν ἀργεῖν, minus recte. Ibid. Colb. τὸ σιτίων μετασχεῖν. Infra Colb. ἢ τῶν πᾶνυ εὐκόλων, εἰ ἡμῖν· οὔτε ἐπίπονον καὶ δυσχ.

^e Colb. κοῦφον. Ταύτην μὲν, ἢ ἢ ὑπερ οὖν καὶ αὐτὸς αἰτίαν ἐθήκεν. Savil. ἦν δὲ καὶ αὐτός. Paulo post idem τὰ μὴ βλεπόμενα. Ἀλλὰ γὰρ ἐγώ μεθα πάλιν τῶν ἐξῆς, μὴ δώτε. Mox in eodem ὁμῶν deest. Idem τῶν χοίρων· ἡμεῖς δὲ ἀπὸ κενοδοξίας.

^g Legebatur οὕτω, οὕτω e Savilio rescriptissimus. Eust.

^h Colb. διὰ γοῦν τοῦτο τῶν οὕτως τελεσθέντων. Savil. διὰ γοῦν τοῦτο τῶν οὕτως τελεσθέντων. Morel. διὰ γοῦν τοῦτο τῶν οὕτως τελεσθέντων.

nihil quidem lædas, sed averseris, nec placide respicias, vulnusque in animo conserves, nondum præceptum exsequutus es, quod Christus dedit. Cur ergo Deum iis, qui in te peccaverint, propitium esse rogas, cum nondum tu ipsis propitius sis? Illud autem irridens quidam sapientum ait: *Homo homini conservat iram, et a Domino quærit medelam? misericordiam non habet erga hominem sibi æqualem, et pro peccato suo precatur? raro cum ipse sit, servat iram? et quis propitiabitur peccatis ejus (Eccli. 28. 3-5)?* Vellem jam silere et sermonis cursum sistere: ita pudore afficior, vereorque ulterius progredi: hoc enim bellum, quod movimus contra præcepta Christi, inimicitiamque irreconciliabilem, clarius hoc sermone demonstratur. Sed quid lucri ex silentio nostro, rebus ipsis pugnam illam clamantibus, et illo qui nos judicaturus est, omnia perspicue cognoscente, vel ante rerum eventum? Præceptum illud non thesaurizandi in terra, sed in cælo, etiamsi paucos, nonnullos tamen reperias, qui accurate custodierint. Nam cæteri omnes, ac si contrarium prorsus audissent, jussique essent in terra thesaurizare, dimisso cælo, terrenis omnibus prorsus adhærent, et insano pecunias colligendi studio tenentur, Deumque odio habentes, mammonam diligunt: illud autem, *Ne solliciti sitis de crastino*¹ (*Matth. 6. 34*), neminem vel audisse vel amplexum esse novi ob fidei nostræ tenuitatem. Quapropter hoc præceptum præ pudore præteribo. Oportebat Christo eam sententiam simpliciter ferenti fidem habere; nunc autem, licet invicta ratiocinia et exempla afferat, avium videlicet et fœni, ipsi tamen non credimus; sed quemadmodum ipsi gentiles, imo fortasse timidius quam illi, etsi pro illis precari non jubeamur, omnem in his ipsis rebus sollicitudinem impendimus. Hoc igitur, ut dixi, præceptum cum rubore præteribo, et ad sequentia pergam, si forte pro hujusmodi pudore aliquam, vel tenuem consolationem reperiam. Quid ergo dicit postea? *Nolite judicare, ut non judicemini (Matth. 7. 1)*. Putabam ego hic me aliquam pudoris consolationem reperiturum esse; sed video ejusdem pudoris accessionem non minimam. Etenim etiamsi nihil aliud mali fecissemus, vel hoc unum posset nos in extremam gehennam abducere; ita scilicet alienorum delictorum acerbi iudices sedemus, dum trabes nostras despiciamus: atque in alienis curiose inquirendis et damnandis tota vita consumitur nostra. Ac neminem facile invenias, nec sæcularem virum, nec monachum, nec clericum², ab hac culpa liberum: etiamsi tanta comminatio adjaceat: *In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini, inquit, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (Matth. 7. 2)*. Attamen cum hoc peccatum tantam annexam pœnam, nullamque voluptatem habeat, omnes in hoc malum præcipites currimus, ac si id studeamus, in hoc contendamus ut non per unam solum, sed per multas quoque

¹ Deest, *de crastino*, in Colb. Mox hæc, *ob fidei nostræ tenuitatem*, desunt in Colb. et in Savil., sed ad seriem pertinere videntur.

² Verba, *nec clericum*, in Colb. et Savil. desunt.

vias in gehennæ caminum ingrediamur. Neque solum in ea quæ laboriosa esse videntur, sed etiam¹ in leviora illis similiter incidimus, et hæc et illa pariter transgredientes: ac per levia ostendimus, nos difficiliora et contemptum, non ob gravitatem præceptorum, non perficere. Nam, dic mihi, quid laboris inest in non curiose perquirendis alienis negotiis, et in non damnandis proximorum delictis? Contra vero laboratur sane in curiosa tali perquisitione et in judicio de aliis ferendo. Quis igitur hæc audiens, nobis unquam credat, quod scilicet ex segnitie, non autem de industria et defectu voluntatis ad prævaricandum accedamus? Cum enim quæ præcipiuntur, levia et facilia sunt volentibus; quæ autem vetantur, gravia et laboris plena, nosque tamen dimisso præcepto, quæ vetita sunt facimus: annon contendendi cum Deo causa, nos hæc peccata admittere dicent inimici? At enim quod nihil laboris præceptis Christi insit, ipse pronuntiavit his verbis: *Tollite jugum meum super vos: jugum enim meum suave est et onus meum leve (Matth. 11. 29)*. Sed nos incredibili segnitie id facimus, ut quæ levia sunt, multis gravia appareant.

Levia per segnitiam gravia, et gravia per alacritatem levia efficiuntur.—Sane ei qui semper otiosi et dormire velit, vel ipse cibus et potus prorsus onerosus esse videtur; qui vero vigilant et excubant, ne mirabilia quidem et ardua refugiunt, sed cum majori fiducia hæc aggredi audent, quam levia segnes et somnolenti. Nihil enim, nihil utique ita facile est, quin admodum grave et onerosum ingens nostra segnitie ostendat: quemadmodum nihil ita durum aut difficile, quod non sollicitudo et alacritas admodum facile reddat. Quidnam, dic mihi, molestius erat, quam quotidie periclitari, imo capitis periculum subire? Attamen id leve vocavit beatus Paulus his verbis: *Id enim, quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis (2. Cor. 4. 17. 18)*. Nam etsi res natura gravis sit, spe tamen futurorum levis efficitur: quam ille causam posuit dicens: *Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.*

6. Videamus quæ sequuntur: *Nolite, inquit, dare sancta canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos (Matth. 7. 6)*. Certe Christus hanc præcepti more legem dedit, nos autem præ inani gloria et absurda ambitione hoc item præceptum pessum dedimus, dum corruptores, incredulos, hominesque sexcentis vitiis onustos, temere et sine examine ad mysteriorum participationem admittimus, et antequam accuratam mentis sententiæque suæ probationem dederint, omnia illis dogmata revelamus; ac licet vestibula nondum videre potuerint, confestim eos in adyta ducimus. Quæ causa fuit ut quidam ex sic initiatis cito resilientes, innumera mala perpetrarint. Ac non in aliis tantum, sed in nobis ipsis horribilissimum hoc præceptum despiciamus, quando immortalibus mysteriis participaturi, impuritate et impr-

¹ sic Savil. et Colb. In Morel. deest, *etiam*.

dentia pleni id agimus. Nec illa solum præcepta, sed etiam ea quæ sequuntur ab omnibus violari videas. Cum enim Christus dixerit: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis* (Matth. 7. 12); nos omnia facimus ea, quæ pati nolumus, ac jussi per angustam portam intrare, latam ubique perquirimus. Quod porro sæculares quidam hanc amplectantur et ament, non usque adeo mirum est; quod autem viri qui sese crucifixisse videntur, eam plus quam illi sectentur, hoc sane stuporem ingentem affert, imò potius ænigmati similis res videtur. Monachos enim propemodum omnes, si ad quoddam ministerium venire rogaveris, hæc statim et in primis loquentes audias; seiscitantur nempe, num ibi quietem invenire possint, et num requiem procurare possit is qui accersit: ac ultro citroque quietis nomen jactitant. Quid ais, mi homo? in arcta via incedere jussus de quiete interrogas, et per angustam portam intrare jussus latam quæris? quid hæc perversitate deterius? Ne vero putes me hæc dicentem alios condemnare, rem me spectantem narrabo.

Chrysostomus ad monachorum tabernacula secedit. — Cum nuper ego decrevissem, relicta urbe, ad tabernacula monachorum accedere, sollicitè quærebam et seiscitabar undenam necessariorum commeatus adfuturus esset, et num fieri posset ut panis recens ac diurnus comederetur; an quis me coactus esset eodem uti oleo pro lucerna et pro cibo; an quis me impulsurus ad miseram legumium escam; an assignaturus opus durum, ut est fodere, ligna deferre, aquam comportare, et cætera omnia hujusmodi ministeria: et ut summatim dicam, multa de quiete corporis percontabar. At ii qui vel principum ministeria, vel publicorum negotiorum administrationem suscipiunt, nihil horum seiscitantur, sed solum si res lucro futura sit, lucro, inquam, temporali: quod si hoc sperare valeant, non labores, non pericula, non ignominiam, non servilia ministeria, non peregrinationes longas, non diuturnam in alia regione commorationem, non contumelias, non cruciatus, non temporum mutationem, non periculum a sperato sine aberrandi, non præmaturam mortem, non separationem a domesticis, non uxoris et liberorum solitudinem, non aliam quampiam difficultatem cogitant; sed pecuniarum cupidine, ceu amentes effecti, omnia subeunt mala, quæ ad hanc conducere possint. Nos autem quibus non pecunie, neque terra, sed cælum proponitur et cælestia bona, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, de quiete seiscitamur: usque adeo sumus illis miserabiliores et molliores. Quid ais, mi homo? in cælum mittendus, ibi regnum accepturus, percontaris an quid sit arduum in via et peregrinatione hujusmodi, et non te pudet, non erubescis, nec te sub terram defodis? Etiam si omnia, quæ hominibus contingere possunt, mala occurrant, sive convicia, sive contumeliæ, sive ignominie et sycop-

phantie; seu gladius, ignis, ferrum, seræ, demersiones; sive fames, morbus et omnia quæ ab initio in hac vita contingunt acerbiora, annon, quæso, hæc irridebis et despicias? an de illis vel minimum cogitabis? Ecquid hujusmodi animo stolidius, quid vilius, quid miserius? Cælestium desiderio captum non dico tantum quietem quærere non debere, sed ne ejus quidem præsentis affectu moveri. Quomodo absurdum non fuerit eos, qui ineptis amoribus tenentur, amatis ita se totos dedere, ut præter eos eorumque consortium nihil eorum quæ in hac vita sunt (sunt autem bene multa), dulce existiment: nos autem, qui non inepto quodam, sed omnium supremo amore tenemur, non solum præsentem quietem non despiciere, sed etiam absentem requirere?

7. *Cælestis desiderii vis ingens.* — Nullus hactenus carissime, ita cælestium desiderio correptus est, ut corripit par erat: alioquin quæ gravia videntur esse¹, umbram judicasset et irrisionem magnam. Sane qui præsentia suspicit, numquam futurorum contemplatione dignabitur: qui autem illa despicit, et omnia nihilo meliora esse, quam umbras et somnia existimat, cito magna illa et spiritualia assequetur. Iis enim quibus bonum istud vere obtigerit, tantam vim exhibebit, quantam ignis in spinis: etsi innumeris hominem invenerit præfocatum malis, multis peccatorum funiculis obstrictum, cupiditatum flamma incensum, magno sæcularium negotiorum tumultu obsessum, omnia illa ceu quodam flagello statim expulsa ab anima procul abigit. Ac quemadmodum contra venti violenti impetum pulvis exiguus numquam steterit, sic absurdarum concupiscentiarum multitudo compunctionis ingruentem vim ferre non poterit, sed de medio tolletur ac dispergetur citius quam pulvis et fumus. Quod si corporum amor usque adeo animam in servitutum redigit, ut ab omnibus eam avellat, et solius amicæ tyrannidi obstringat, quid non faciat Christi amor, et illius amittendi metus? Quemadmodum enim difficile est, imò fieri nequit, ut aquæ miscetur ignis: ita nec voluptatem et compunctionem simul cogere possumus; nam hæc contraria sunt, seque mutuo destruunt. Etenim hæc quidem lacrymarum et temperantiæ mater est, illa vero risus et insanie: hæc levem et alis instructam animam reddit, illa plumbo graviorem constituit. Et hoc non ego verbis meis, sed ejus qui præclara hujusmodi cupiditate tenebatur, demonstrare tentabo. Quis ille est? Ipse amore Christi incensus Paulus, qui ejus desiderio usque adeo vulneratus erat, ut de mora et de peregrinationis hujus diuturnitate ingemisceret: *Nam qui sumus, inquit, in tabernaculo hoc ingemiscimus* (2. Cor. 5. 4): desiderabat tamen et volebat, adhuc hic manere propter Christum: *Permanere, inquit, me in carne necessarium propter vos* (Philipp. 1. 24); id est, ut fides in Christum augetur. Ideo fameu-

¹ Colb., post, *gravata videntur esse*, legit: *umbras judicasset et irrisionem magnam. Et hoc non verbis meis, sed ejus qui magno illo furore tenebatur, demonstrare tentabo. Intermedia vero omnia, quæ dimidiam columnæ partem occupant, nempe usque ad verba, Quis ille est? ibidem desiderantur.*

¹ Colb. omittit *ita*, et infra, *nos*.

² In Colb. deest, *mi homo*.

γάραντα δεινά. Καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν ἄλλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν φρικωδεστάτην ταύτην παραβλέπομεν ἐντολήν, ἥνικα ἂν τῶν ἀθανάτων μυστηρίων δεοί μετασχεῖν, μετὰ τῆς ἐγκειμένης ἡμῖν ἀκαθαρσίας τε καὶ ἀναισχυντίας τοῦτο ποιῶντες πολλάκις. Οὐ ταύτας δὲ μόνον τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξῆς ὑπὸ πάντων ὁλοσχερῶς ἀνατετραμμένας ἴδοι τις ἂν. Εἰπόντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ, Ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω ἔστω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· ἡμεῖς πάντα ποιῶμεν ἅ πάσχειν μὴ θέλομεν, καὶ κελευσθέντες διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσελθεῖν, τὴν εὐρύχωρον ἐπιζητοῦμεν πανταχοῦ. Καὶ τὸ μὲν τῶν βιωτικῶν τινὰς ταύτην ἀσπάζεσθαι καὶ φιλεῖν, οὐ σφόδρα ἐστὶ θαυμαστόν· τὸ δὲ ἄνδρα ἐσταυρωσθαι δοκοῦντας πλέον ἐκείνων ἀνιχνεύειν αὐτήν, τοῦτό ἐστι τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον, μᾶλλον δὲ καὶ αἰνίγματι ἔοικε τὸ πρᾶγμα. Τῶν γὰρ μοναχῶν ὡς ἐπιπολὺ πάντων ταῦτα εὐθέως πρῶτον ἀκούσῃ τὰ ῥήματα, εἰ ποτε αὐτοὺς εἰς οἰκονομίαν τινὰ παρακαλέσεις ἐλθεῖν, ἐρωτῶντων εἰ γε ἀνάπαυσιν ἐστὶν εὐρεῖν, καὶ εἰ γε δύναται ἀναπαῦσαι ὁ καλῶν, καὶ ἄνω καὶ κάτω πολὺ τὸ τῆς ἀναπαύσεως ὄνομα. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; τὴν τεθλιμμένην κελευσθεὶς βαδίζειν ὁδὸν περὶ ἀναπαύσεως ἐρωτᾷς, καὶ διὰ τῆς ἐστενοχωρημένης προσταχθεὶς πύλης εἰσελθεῖν εὐρύχωρον ἐπιζητεῖς; καὶ τί ταύτης τῆς διαστροφῆς χειρὸν γένοιτ' ἂν; Ἴνα δὲ μὴ νομίσης ἑτέρους με καταδικάζοντα ταῦτα λέγειν νῦν, τὸ ἑμαυτοῦ σοὶ ἐρῶ.

Ὅτε γὰρ πρώην ἐγὼ ἔγνώκειν, τὴν πόλιν ἀφείς, ἐπὶ τὰς σκηναὶς τῶν μοναχῶν ἐλθεῖν, πολὺς ἤμην τοῦτο ἐρευνῶν καὶ πολυπραγμονῶν, πόθεν ἢ τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ χορηγία, καὶ εἰ δυνατὸν ἄρτον ἐσθίειν ἐφήμερόν τε καὶ νεαρὸν, καὶ εἰ μὴ τις ὁ καταναγκάζων ἐλαίῳ χρῆσθαι ὁ τῷ αὐτῷ πρὸς λύχνον τε καὶ τροφήν, εἰ μὴ τις ὁ πρὸς τὴν τῶν ὀσπρίων ταλαιπωρίαν ὠθῶν καὶ εἰς ἔργον ἐμβάλλων χαλεπὸν, οἷον σκάπτειν ἢ ξυλοφορεῖν κελεύων ἢ ὑδροφορεῖν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα ὑπηρετεῖν· καὶ ὅπως ὁ περὶ τῆς ἀναπαύσεως λόγος ἦν πολὺς ἡμῖν. Καὶ ἰοὶ μὲν τὰς τῶν ἀρχόντων ὑπηρεσίας καὶ τὰς τῶν δημοσίων διοικήσεις ἀναδεχόμενοι, τούτων πολυπραγμονοῦσιν οὐδὲν, ἀλλ' εἰ μόνον κέρδος ἔχει τὸ πρᾶγμα, κέρδος ἐπίκαιρον, καὶ ὑπὲρ τούτου θαρβύησαι δυναθῶσι ποτε, οὐ πόνους, οὐ κινδύνους, οὐκ ἀτιμίας, οὐ διακονίας δουλοπρεπεῖς, οὐκ ἀποδημίας μακρὰς, οὐ τὴν ἐν ἄλλοτρίῃ διαγωγὴν, οὐκ ὕβρεις, οὐ βασάνους, οὐ καιρῶν μεταβολὴν, οὐ τὸ πρὸς τῷ τέλει σφαλῆναι τῆς ἐλπίδος πολλάκις, οὐ θανάτους ἁώρους, οὐ τὸν τῶν οἰκείων χωρισμὸν, οὐ γυναικὸς ἐρημίαν καὶ παίδων, οὐκ ἄλλο οὐδὲν δυσχερῶν ἐννοοῦσι λοιπόν· ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν χρημάτων ἐπιθυμίας ἐκβακχευθέντες, πάντα ὑπομένουσι, οἱ ὧν ταύτης ἐπιτεύξεσθαι ἔπροσδοκῶσιν. Ἡμεῖς δὲ, οὐ χρημάτων οὐδὲ γῆς προκειμένης ἡμῖν, [133] ἀλλ' οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθῶν, ἅ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ὑπὲρ ἀναπαύσεως πυνθανόμεθα· τοσοῦτόν ἐσμεν ἐκείνων ἐλσεινότεροι καὶ μαλακώτεροι. Τί φῆς, ἄνθρωπε; πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπέλλεσθαι μέλλων, καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἐκεῖσε λαμβάνειν, ἐρωτᾷς εἰ τι δυσχερὲς κατὰ τὴν ὁδὸν ταύτην καὶ τὴν ἀποδημίαν ἐστὶ, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾷς, οὐδὲ ἀπελθῶν

κατορύττεις σαυτὸν; Καὶ γὰρ ἅπαντα ἢ τὰ ἐν ἀνθρώποις δεινά, καὶ λοιδορίαί, καὶ ὕβρεις, καὶ ἀτιμίας, καὶ συκοφαντίαι, καὶ ξίφος, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος καὶ θηρία καὶ καταποντισμοί, καὶ λιμὸς καὶ νόσος καὶ δεσφία ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ παρὸν ὁ βίος ἤνεγκε χαλεπὰ, οὐ καταγέλασεις πάντων, εἰπέ μοι, καὶ καταφρονήσεις; ἐννοήσεις δὲ ὅπως ταῦτα; Καὶ τί ταύτης γραωδέστερον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς, τί δὲ ταπεινότερόν τε καὶ ἀθλιώτερον; Τὸν γὰρ τῆ τῶν οὐρανίων ἐπιθυμίᾳ ληφθέντα οὐ λέγω μόνον, ὅτι ἀνάπαυσιν οὐ χρῆζη ζῆτεῖν, ἀλλ' οὐδὲ παροῦσης αἰσθάνεσθαι. Ἡ πῶς οὐκ ἀτοπον, τοὺς μὲν ἀτόπως ἐρῶντας ὡς εἶναι τῶν ἐρωμένων ὄλους, ὡς πληγῆ ἐκείνων καὶ τῆς ἐκείνων συνουσίας μηδὲν ἡγεῖσθαι ἕτερον ἢ δὴ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καίτοι γε ὄντων πολλῶν ἡμᾶς δὲ οὐκ ἀτόπων τι, ἀλλὰ τῷ πάντων ἀνωτέρῳ ληφθέντας ἔρωτι μὴ μόνον παρούσης ἀναπαύσεως μὴ καταφρονεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀποῦσαν ἐκζητεῖν;

ζ'. Οὐδὲν οὐδένα, ἀγαπητὲ, τῶν οὐρανίων ἐλαβὼν ἐπιθυμία καλῶν, καθὼς λαβεῖν χρῆ· ἢ γὰρ ἂν πάντα τὰ δοκοῦντα εἶναι χαλεπὰ, σκιάν ἐνόμισε καὶ γέλωτα πολὺν. Ὁ μὲν οὖν τὰ παρόντα θαυμάζων, οὐκ ἂν ἀξιώθει τῆς τῶν μελλόντων θεωρίας ποτέ· ὁ δὲ τούτων ὑπεροπῶν, καὶ οὐδὲν ἕμεινον σκιάς καὶ οὐκ ἐνδοξοῦ διακείσθαι πάντα νομίζων, ταχέως ἐπιτεύξεται τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ πνευματικῶν. Καὶ γὰρ οἷς ἂν γνησίως τοῦτο παραγένηται τὸ καλὸν, τοσαύτην ἐπιδεικνύεται τὴν ἰσχύν, ὅσην ἐγ ταῖς ἀκάνθαις τὸ πῦρ, καὶ ὑπὸ μυρίων ἀγχομένων εὐρη κακῶν, καὶ πολλὰ τὰ σχοινία τῶν ἀμαρτημάτων περικείμενα, καὶ σφόδρα τῶν ἐπιθυμιῶν τὴν φλόγα καίουσας, καὶ πολὺν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων περισσῶτα τὸν θόρυβον, πάντα εὐθέως ἐκεῖνα σφοδρῶς τινὶ μάστιγι κατάκρας ἐλαύνουσαι πόρρω καθίστησι τῆς ψυχῆς. Καὶ καθάπερ πρὸς ἀνέμου βίαν ραγδαίου οὐκ ἂν ποτε σταῆ κόνις λεπτή, οὕτως οὐδὲ ἀτόπων ἐπιθυμιῶν πλῆθος κατανύξεως ῥύμην ἐμπεσοῦσαν δυνήσεται ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἀφανίζεται καὶ διαχεῖται τῆς κόνεως καὶ καπνοῦ θάττον παντός. Εἰ δὲ ὁ τῶν σωμάτων ἔρος οὕτω δουλοῦται ψυχῆν, ὡς πάντων αὐτὴν ἀπαγαγεῖν, καὶ τῆ τῆς ἐρωμένης προσηλωσάι τυραννίδι μόνῃ, τί οὐκ ἂν ὁ τοῦ Χριστοῦ πόθος ἐργάσαιτο, καὶ τὸ δεός τῆς ἐκεῖθεν ἄλλοτρίσεως; Ὡς περὶ γὰρ χαλεπὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀδύνατον, ἀναμίξαι ὕδατι πῦρ, οὕτω, οἶμαι, τροφήν καὶ κατανύξιν εἰς ταυτὸ συναγαγεῖν· ἐναντία γὰρ ταῦτα, καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικά. Ἡ μὲν γὰρ δακρύων ἐστὶ μῆτηρ καὶ νήψεως, [134] ἢ δὲ γέλωτος καὶ παραφροσύνης· καὶ ἡ μὲν κούφη καὶ ὑπόπτερον ἐργάζεται τὴν ψυχὴν, ἢ δὲ αὐτὴν μαλίσθου παντός βαρυτέραν καθίστησι. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν ἑμαυτοῦ λόγων, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κατασχεθέντος τῆ ἐπιθυμίας ταύτης τῆ καλῆ παραστήσαι πειράσομαι. Τίς οὖν οὗτός ἐστιν; Ὁ διάπυρος ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ Παῦλος, ὃς οὕτως ἐτρώθη τούτῳ τῷ πόθῳ, ὥστε στένειν μὲν ἐπὶ τῆ μελλήσει καὶ διατριβῇ τῆς ἐνθένδε ἀποδημίας· καὶ γὰρ οἱ ὄντες, φησὶν, ἐν τῷ σκῆνι τούτῳ στενάζομεν· ἐπόθει δὲ καὶ ἐβούλετο ἐπιμένειν ἐνθάδε διὰ τὸν Χριστόν. Τὸ γὰρ ἐπιμένειν μεφῆσι, τῆ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς· τουτέστιν, ἵνα ἐπιδοθῆ ἡ πίστις ἢ εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ τούτου καὶ λιμὸν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα καὶ δεσμά καὶ θανάτους καὶ διαποντίους ἀποδημίας καὶ ναυάγια καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἅ κατέλεξε, ἔφερε, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδαρύνετο τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε· τὸ δὲ αἰτίων ἦν ἡ ἀγάπη τοῦ

h Τοὺς μὲν ἐρῶντας ἐρωτᾷς ἀτόπους· Colb.

i Ἀλλὰ καὶ ἀποῦσης ἐπιζητεῖν. Οὐδένα, Colb. Paulo post in eodem Colb. χαλεπὰ, σκιάς ἐνόμισε καὶ γέλωτα πολὺν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν ἑμαυτοῦ λόγων, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κατασχεθέντος τῆ βακχεῖα ταύτης τῆ πολλῆ δειξάι πειράσομαι. Intermedia vero omnia, quæ mediam saltem paginam occupant, ibid. desiderantur. Mox idem ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ· ὃς οὕτως ἐτρώθη τούτῳ τῷ πόθῳ, ὡς στένειν ἐπὶ, εἰ paulo post στενάζομεν. Βούλεσθαι δὲ καὶ ἐπιμένειν ἐπιμένειν, εἰ mox ἢ πίστις ἢ εἰς Χριστόν. Ibid. καὶ δίψος.

j Sic Savil. Legebatur ἐλαβόντα. Edit.

^a Colb. ἀθανάτων ἐκείνων μυστηρίων δεή.

^b Colb. omittit οὕτω, et infra ἡμεῖς.

^c Colb. ἀνιχνεύειν αὐτήν, πῶς οὐκ αἰνίγματι μᾶλλον ἔοικε. Τῶν τῶν μοναχῶν.

^d Ἐγὼ deest in Savil. et Colb.

^e Colb. ἐλαίῳ χρῆσθαι. Morel. et Savil. ἐλαίῳ μὴ χρῆσθαι. Qui postremus suspicatur legendam με χρῆσθαι.

^f Colb. ὅπως πολὺς ἡμῖν ὑπὲρ τῆς ἀναπαύσεως λόγος ἦν. Καὶ. Mox idem διοικήσεις καταδεχόμενοι.

^g Colb. ἐπιτεύξεσθαι. Infra idem ἀλλ' οὐρανοῦ, et paulo post idem ὑπὲρ ἀναπαύσεως ἐγθυμώμεθα, τοσοῦτον. Paulo post in Colb. ἄνθρωπε deest, et mox legitur τὴν ἐκεῖ. Paulo infra Savil. et Colb. αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾷς, Morel. αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς.

Χριστοῦ. Διὸ καὶ ἔλεγεν· Ἐν τούτοις γάρ, φησὶ, πᾶσιν ὑπερρικώμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. Καὶ μὴ θαυμάσης· εἰ γὰρ ἀνθρώπων φίλα θανάτου πολλάκις κατατολήσῃ· ἐποίησε, τί οὐκ ἂν ἐργάσαίτο ἡ τοῦ Χριστοῦ; ποῖαν δυσχέρειαν οὐκ ἂν ἐξυμάρτισεν; Οὕτως ἐκείνῳ πάντα φορητὰ ἦν πρὸς τὸν ποδοῦμενον ὄρνυτον μόνον, καὶ τὸ δι' ἐκείνου ἅπαντα πάσχειν, πάσης ἡδονῆς καὶ ἀπολαύσεως ἠγομένῳ μείζον, ὡς περὶ οὖν καὶ ἔστιν. Οὐδὲ γὰρ ἐνόμιζεν εἶναι ἐν τῇ γῆ, οὐδὲ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, οὐδὲ μετὰ ἀνθρώπων στρέφεται, ἀλλ' ὡς ἤδη τὴν οὐράνιον ἠλθὲν ἔχων, καὶ μετὰ ἀγγέλων πολιτευόμενος, καὶ τὴν βασιλείαν ἀπολαβὼν, καὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἀπολαύων, οὕτω κατεφρόνει τῶν ἐν τῷ παρόντι ἡδέων τε καὶ λυπηρῶν, καὶ ἀναπαύσεως αὐτῷ λόγος οὐδεὶς ἦν, δὲ συνεχῶς ἐπιζητεῖται παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ ἐβόα λέγων· Μέχρι τῆς ἁρτί θώρας καὶ κειρώμεν καὶ διγύωμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ δστατούμεν, καὶ κοπιῶμεν εργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ· λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, δικωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημοῦμενοι παρακαλοῦμεν. Καὶ πάλιν, Ὡς περὶ καθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περιήγημα εἶναι ἄρτι. Καθάπαξ γὰρ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς στρέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸ ἐκεῖ κάλλος καταπλαγείς, οὐκ ἠνέσχετο πρὸς τὴν γῆν ὑποστρέφαι πάλιν· ἀλλ' ὡς περὶ εἰς πτωχὸς καὶ πίνων ἐν οἰκίσῳ γνοφώδει καὶ ταπεινῷ τὸν ἅπαντα χρόνον κατακλιθεὶς, ἐπὶ ἀντὶ βασιλεία χρυσοῦ τε πολλῷ καὶ λίθων ἀστραπαῖς ἀποσπιδνόντα, οὐκ ἂν ἔλοιτο λοιπὸν οὐδὲ εἰς νῦν τὴν τῆς οἰκίας πτωχίας οἰκίαν λαβεῖν, ἀλλ' ἅπαντα πραγματεύεται ὑπὲρ τοῦ μεταστῆναι πρὸς ἐκείνην τὴν οἰκίαν, ἂν ἐξῆ· οὕτω καὶ ὁ μακάριος ἐκείνος κατοπεύσας τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κατεφρόνει τῆς ἐνθάδε πένιας, καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάγκην συναναστρεφόμενος, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐνθάδε ἐπιστρέφεται, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην μετέθηκε.

Καὶ τί λέγω τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ λυπηρά; τοσοῦτον ἐπένευσεν ἄ εἰς αὐτὸν ὁ τοῦ Χριστοῦ πόθος, ὡς εἰ γε προέκειτο καὶ τὰς ἀθανάτους κολάσεις ἐκείνας ὑπνεγκεῖν ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ, μὴδ' ἂν τοῦτο παρητήσασθαι ποτε. Οὐ γὰρ ὡς περὶ [135] ἡμεῖς· οἱ μισθωτοὶ γένναν δεδοκίχτες, καὶ τῆς βασιλείας ἐφιέμενοι, οὕτω κακίονος ἐδούλευε· τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἑτέρω τινὶ πολλῷ τοῦτο βελτίον· καὶ μακαριῶν πόθῳ ληφθεὶς, ἔπασχέ τε καὶ ἔπρατεν ἅπαντα δι' ἕτερον μὲν οὐδὲν, ἵνα δὲ παραμυθησῆται τὸν ἔρωτα μόνον, ὃν εἶχεν εἰς τὸν Χριστόν· ὃς οὕτως αὐτοῦ κατὰ κράτος εἶλε τὸν λογισμὸν, ὡς καὶ ὁ πάντων ἑ αὐτῷ τιμιώτερον ἦν, τὸ συναεῖν τῷ Χριστῷ ἴδῳ, ὑπὲρ οὗ καὶ γέννησις κατεφρόνησι καὶ βασιλείας οὐρανόων, καὶ τοσούτου πάλιν ἀλλοτριωθῆναι ἐκόν, ἐλόμενος διὰ τὸν Χριστόν καὶ τὴν ἄφατον ἐκπτώσιν, ὡς ἐν τῶν εὐκαισιότατων, ἀσπάζεσθαι καὶ μετὰ πολλῆς ἐλπίδος τῆς προθυμίας.

ἦ· Καὶ τάχα νῦν μὲν ἀσπῆς εἶναι δοκεῖ πολλοῖς τὸ λεχθέν· ὅταν δὲ αὐτὸ σαφέστερον εἴπω, τότε πάλιν ἀπιστον εἶναι δόξει τούτοις, οἷς πρότερον ἦν ἀσπῆς. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἐκείνος προσδοχίας ἀπιστηθῆσθαι περὶ τούτων, διὰ τοῦτο προλαβὼν ἔλεγεν· Ἀληθῆναι λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύ-

^a Ἦν, et διὸ καὶ ἔλεγεν desunt in Colb. Paulo post idem filia. . ἐποίησαν· τί οὐκ ἂν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐργάσαιτο; ποῖαν.

^b Sic Savil. et Colb. Morel. vero οὐρανόων. Max Colb. βασιλείαν ὄρνῳν καὶ τὸ πρόσωπον κατὰ πρόσωπον ἀπολαβὼν. Οὕτως.

^c Colb. ἀνεχόμεθα, δυσχερούμενοι παρακαλοῦμεν. Ὡς περὶ. Paulo post idem τρέψας εἰς τὸν.

^d Colb. τοσοῦτον γὰρ ἐπένευσεν.

^e Sic Colb. et Savil. Morel. autem ἐδούλευσε.

^f Colb. λογισμὸν, ὄρνῳν πάντων. Infra Morel. πάλιν ἀλλοτριωθῆναι ἐκόν, ἐλόμενος διὰ τὸν Χριστόν καὶ τὴν ἄφατον ἐκπτώσιν ὡς ἐν τῶν εὐκ. In Colb. ἐλόμενος deest Savil. autem sic totum hibeat, πάλιν ἀλλοτριωθῆναι μετὰ πολλῆς ἐλπίδος τῆς προθυμίας, καὶ τὴν τοιαύτην ἐκπτώσιν διὰ τὸν Χριστόν, ὡς ἐν τῶν εὐκ.

^g Τούτοις deest in Colb. Paulo post idem προσεδόχῃσεν, et in ix διὸ καὶ προλαβὼν.

δομαι, συμμάρτυροῦσθε μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Καὶ δεῦρος τοσαῦτα τῷ λόγῳ προσθεῖς, καὶ μάρτυρας αὐτοῦ τῆς συνειδήσεως καλέσας τοιούτους, ἀπιστεῖται καὶ νῦν ἔτι. Τί τοῖνον τοῦτο ἔστιν ὁ φησὶν; Ἄκουε ἡ. Διαλεχθεὶς περὶ τῶν ἐν αἰῶ κόσμῳ τούτῳ δεῖνῶν, καὶ εἶπεν, ὅτι Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Ὀλίγη, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχη; καὶ πάντα διελθὼν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνεισιν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲν μέγα τῶν ἐνταῦθα κολαστηρίων καταφρονεῖν διὰ τὸν Χριστόν, ἐπήγαγεν, ὅτι Ὅυτε ἄγγελοι, οὕτε ἄρχαι, οὕτε δυνάμεις, οὕτε ἐνεστώτα, οὕτε μέλλοντα, οὕτε ὕψωμα, οὕτε βάθος, οὕτε εἰς κτίσις ἑτέρα δυνησεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἔστιν· Οὐ μόνον ἀνθρώποι οὐδὲ δυνησονται ταύτης διασπάσαι με τῆς φίλας, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδ' ἂν εἰ πᾶσα, τῶν οὐρανόων συνείδοιεν εἰς ταυτὸ δυνάμεις, τοῦτο ἰσχύσουσι. Τί λέγω; οὐδ' ἂν ἡ βασιλείας ἐκπασσὶν δέη, οὐδ' ἂν εἰς γένναν ἐμπέσῃ διὰ τὸν Χριστόν, οὐδὲ τοῦτο μοι φοβερόν. Τὸ γὰρ ὕψωμα καὶ βάθος, καὶ ζωὴ καὶ θάνατος, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐμφαίνει. Ταῦτα ἰ δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀγγέλων ἐπιχειρησόντων αὐτὸν διαστήσαι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ μηδὲως ἐκχρησόμενά ποτε ὑποτίθεται τῷ λόγῳ, ἵνα δυνηθῆν τὸν πολὺν πόθον, ὃν εἶχε, παραστήσαι καὶ ποιῆσαι καταδήλον ἅπασιν. Τοιοῦτον γὰρ τὸ τῶν φιλοῦντων ἔθος ἔστιν· οὐ στέγουσι σιγῇ κατέχειν τὸν ἔρωτα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐπιτηδεύουσας ἅπαντας τὴν φιλόγα ἐκφέρουσι, τῷ συνεχῶς διεγείσθαι τοῦ πόθου τὴν ὑπερβολὴν διαναπαύοντες αὐτῶν τὴν [136] ψυχὴν. Ὑπερ οὖν ἡ καὶ ὁ μακάριος ἐκείνος τότε ἐποίησε· καὶ πάντα τῷ λόγῳ περιλαβὼν, τὰ ὄντα, τὰ ἐσόμενα, τὰ συμβάντα, τὰ μηδέποτε συμβησόμενα, τὰ ὄρατά καὶ τὰ ἀόρατα, καὶ πᾶσαν κόλασιν, καὶ πᾶσαν ἀνάπαυσιν, ὡς περὶ οὐκ ἀρκούντων τούτων αὐτῷ πρὸς τὴν τοῦ πάθους παράστασιν, ἕτερα τοσαῦτα πάλιν οὐχ ὑπεστώτα ὑποστήσας τῷ λόγῳ καὶ θεῷ ἰ (τῷ γὰρ, Κτίσις ἑτέρα, τῶν οὐχ ὑπεστώτων ἔστιν), οὕτως ἐπήγαγε, δηλῶν ὅτι πάντων τῶν εἰρημένον οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσαι δυνησεται τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Καὶ ἐκείνος μὲν πρὸς τοσοῦτον ὕψος τὸν ἑαυτοῦ πόθον ἀνήψεν ἡμῶς δὲ οἱ καλεουσθέντες εἶναι αὐτοῦ μιμηταί, οὐδὲ τὰς ἐνθάδε Ὀλίφεις φέρομεν εὐχερῶς, ἀλλὰ ἀλόμεν καὶ δυσανασχετούμεν τῶν πυρεττότων οὐκ ἔλαττον. Ἡ γὰρ μακρὰ αὕτη νόσος, ἡ καταλαβούσα τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, ἀνίατος τῷ χρόνῳ γέγονεν, ὡς εἶπεν, καὶ τῆς εὐκρινῶς ὑγιείας οὐδὲ νοσην δυνάμεθα λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατος εἶναι δοκεῖ ἡμῖν λοιπὸν ἡ ταύτης ἀνάκτησις. Κἂν ἀκούσωμέν τινος τοὺς ἀποστόλους εἰς μέσον ἀγοντος, καὶ τὰ ἐκείνων κατορθώματα λέγοντος, δεόν εὐθέως καὶ πενήθσαι ἑαυτοῦς, ὅτι τοσοῦτον αὐτῶν ἀφαστήκαμεν, οὐδὲ ἀμάρτυμα τὸ πράγμα εἶναι νομίζομεν, ἀλλ' ὡς οὐδὲ δυνατὴν πρὸς ἐκεῖνο φθάσαι τὸ ὕψος, οὕτω διακείμεθα. Κἂν ἔρηται τις τὴν αἰτίαν, εὐθέως τὴν ἄλογον ταύτην ἀπολογίαν προβαλλόμεθα.

^a Morel. ἀπιστεῖται καὶ νῦν. Ὅτι τοῖνον τοῦτο ἔστιν ὁ φησὶν, ἄκουε. Savil. ἀπιστεῖται καὶ νῦν ἔτι. Τί τοῖνον τοῦτο ἔστιν, ὁ φησὶν, ἄκουε. Colb. ἀπιστεῖται ἔτι καὶ νῦν· τί αὖν ἔτι καὶ νῦν. Τί οὖν ἔστιν, φησὶ. Διαλεχθεὶς.

^b Colb. τοῦτο ἰσχύσουσι, καὶ οὐδ' ἂν.

^c Colb. οὐδὲν ἕτερον ἢ ταῦτά ἐστι. Ταῦτα.

^d Savil. et Colb. ὅπερ οὖν. Morel. ὡς περὶ οὖν. Ibid. Colb. καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα. Sic καὶ addit ante singula. Infra Savil. et Morel. πρὸς τὴν τοῦ πάθους παρ. Colb. πρὸς τὴν τοῦ πόθου παρ. Colb. τῷ λόγῳ ἐπήγαγε ὅτι τῶν εἰρ.

^e Quae uncis includuntur manifestam interpolationem prouunt. Exstant tamen in Morello, sed a Savilio omissa sunt. Edit.

^f Colb. ὕψος τοῦτον ἀνήψε· πόθον. — Pro eo quod legatur, ἀνήψε, ἀνήψε restitutum. Edit.

^g Sic Morel. Colb. εὐθέως τινὰ λόγον προβαλλόμεθα. Savil. εὐθέως τοῦτο προβαλλόμεθα. Infra Colb. τί γὰρ ἔστιν, εἰπέ μοι, ἐκείνος· Παύλος ἦν.

et sitim et nuditatem et vincula et mortes et transmarina itinera et naufragia et alia omnia quæ recensuit sustinebat, ac non solum hæc non moleste ferebat, sed etiam gaudebat: causa autem horum erat¹ amor Christi: quare dicebat: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos* (Rom. 8. 37). Nec ideo mireris: nam si amor hominum mortem sæpe audacter adire sedit, quid non faciat amor Christi? quam difficultatem non levem faciet? Sic omnia illi tolerabilia erant, quod ad dilectum solummodo respiceret, et quod propter illum omnia pati, omni voluptate et deliciis majas existimaret, quod sane verum est. Non enim arbitrabatur se in terra esse, vel in præsentis vita degere, vel cum hominibus conversari; sed ac si jam cælestem sortem obtineret, ac cum angelis degeret, regnum acciperet et facie ad faciem illo frueretur: sic et dulcia et tristia, quæ in hoc mundo sunt, contemnebat, nullamque requiem illius, quam assidue inquirimus, rationem habebat; sed clamabat dicens: *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris: maledicimur et benedicimus, persecutionem patimur et sustinemus, blasphemamur et obsecramus: tamquam purgamenta mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc* (1. Cor. 4. 11-13). Cum enim semel oculos animæ in cælum convertisset, et cælestium pulchritudine captus esset, in terram reverti non sustinebat; sed velut pauper quidam et inops, in obscura et vili domuncula semper inclusus, si regem videat auro multo et lapillorum splendore fulgentem, numquam volet postea de pauperula domo sua cogitare, sed nihil non aget ut in illam domum se transferat, si fieri possit: sic beatus ille, cum cælestia intuitus esset, hujus vitæ paupertatem despiciebat: et cum hominibus quidem pro necessitate corporis versabatur, ad nullam vero rerum sæcularium se convertebat, sed se totum in illam civitatem transferebat.

Pauli amor vehemens.—Ecquid loquar de præsentis vitæ ærumnis? Tanto quippe Christi amore flagrabat, ut si propositum sibi fuisset immortales illos cruciatus pro Christo subire, ne hoc quidem recusasset. Non enim quemadmodum nos mercenarii, qui gehennam formidamus et regnum concupiscimus, sic ille Christo serviebat; sed alio longe præstantiore beatioreque amore captus, omnia patiebatur et agebat nulla alia de causa, quam ut amori erga Christum suo satisfaceret: qui amor adeo mentem ejus vicerat, ut quod illi carius erat, nempe esse cum Christo, pro quo et gehennam et regnum cælorum despiciebat, hoc ipsum, inquam, libenter desereret, ac propter Christum inenarrabilem illum lapsum, quasi rem optabilissimam, vellet amplecti et magna cum alacritate suscipere.

8. At fortasse nunc obscurum multis videtur esse quod dictum est: cum autem id clarius enarravero, tunc incredibile videbitur iis ipsis, quibus antea obscurum erat. Nihilque mirum: nam beatus ille cum

sibi fidem circa hæc non habendam esse exspectaret, hæc præmisit: *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto* (Rom. 9. 1). Attamen his adjectis advocatisque talibus conscientiæ suæ testibus, etiam nunc non creditur. Quid igitur vult dicere? Audi. Postquam de hujus mundi ærumnis disseruit ac dixit: *Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius* (Rom. 8. 35. 38. 39)? et omnibus quæ in terra sunt recensitis, in cælum ascendit: utque ostendat, non magnum quidpiam esse hujus vitæ cruciatus propter Christum despiciere, sic infert: *Neque angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Quod autem dicit tale est. Non solum homines me non poterunt ab hoc amore abstrahere, sed neque angeli, neque si omnes cælestes Virtutes in hoc conspirarent, id efficere possent. Quid dico? neque si e regno excidere, neque si in gehennam incidere propter Christum oporteret, id mihi formidabile esset. Nam altitudo et profundum, vita et mors, nihil aliud quam hoc declarant. Id¹ vero dicebat, non quod angeli tentaturi essent ipsum a Christo separare; sed ea quæ numquam contingere possunt, verbo tenus proponit, ut magnitudinem amoris sui declarare, omnibusque palam facere possit. Talis namque amantium mos est: non possunt silentio amorem suum tegere, sed familiaribus omnibus flammam efferrunt, ut assiduitate narrandi animum desiderio ingenti flagrantem mitigent ac recreent. Quod ipsum tunc fecit beatus ille, omniaque sermone complexus, præsentia, futura, præterita, quæ numquam contingere poterant, visibilia et invisibilia, omnem cruciatum, omnem quietem; quasi hæc non sibi sufficerent ad affectum suum declarandum, postquam tot alia non existentia supposuit et extulit (nam illud, *creatura alia*, de non existentibus dicitur); sic intulit ostendens nihil supra dictorum posse nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Et ille quidem amorem suum in tantam sublimitatem extulit: nos autem, qui jussi sumus ejus imitatores esse, ne vitæ quidem hujus ærumnas facile ferimus, sed non minus, quam febricitantes, mœremus, et indignamur. Nam longus hic morbus, qui animas nostras occupavit, diuturnitate insanabilis evasit, ut ita dicam, ac perfectam valetudinem ne cogitare quidem possumus: imò etiam nobis ea non ultra recuperari posse videtur. Si vero quempiam audiamus apostolos in medium proferentem, et eorum præclara opera narrantem, cum statim lugere deberemus, quod usque adeo illis inferiores simus, ne peccatum quidem eam rem esse putamus, sed quasi non possit culmen illud attingi, ita remisse degimus. Si quis causam petat, statim ineptam hanc excusationem proferimus: Ille Paulus erat, ille Petrus, ille Joannes. Quid sibi vult illud, Ille Pæulus erat, ille Petrus erat? Annon, dic

¹ Vox, erat, et infra verba, quare dicebat, desunt in Colb.

¹ Colb., nihil aliud quam hæc sunt. Ea vero, etc.

nihil, ejusdem illi naturæ consortes erant? annon eadem via in hanc vitam prodierant? annon iisdem cibis nutriti fuerant? annon eundem respiraverant aerem? nonne iisdem rebus utebantur? nonne quidam ipsorum uxores duxerant et liberos susceperant alii vero artes sæculares exercebant, alii demum in ipsum nequitæ barathrum delapsi fuerant? At magna, inquires, fruebantur Dei gratia. Sed si quidem jubemur mortuos suscitare, cæcorum oculos aperire, leprosos mundare, claudos erigere, dæmones ejicere, aliosque similes morbos sanare, opportune posset hæc excusatio proferri: sin accurata vitæ ratio proponatur et obsequentis exhibitio, quæ consonantia inter hoc et illud?

In baptismo gratiam et Spiritum sanctum recipimus. — Etenim tu etiam in baptismo divina potitus es gratia, ac spiritus particeps fuisti, etiamsi non ut signa ederes, sed quantum satis erat ad rectum et accuratum vitæ institutum: ita ut pernicies ex sola segnitie nostra procedat. Sane Christus in die illa non signa edentibus simpliciter munera dat, sed iis qui mandata sua sunt exsecuti: nam, *Venite, inquit, benedicti Patris mei, possidete præparatum vobis regnum a constitutione mundi, non quia miracula edidistis, sed quia esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et operuistis me; infirmus fui, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me* (Matth. 25. 34). Et in beatitudinibus nusquam signa operantes ponit, sed qui vitam probe ducunt.

9. Itaque licet illa gratia nunc contracta sit, id nihil nobis nocebit: neque inde nos excusare poterimus, quando facinorum nostrorum rationem dabimus. Si quidem beatos illos non ob signa miramur: nam illa ad divinam prorsus potentiam¹ pertinent, sed quod vitam angelicam exhibuerint: hoc autem cum superno nutu, etiam illorum propositi opus est. Et hoc non ego dico, sed is ipse Christi imitator. Quando enim discipulis scribens contra pseudoapostolos contendebat, ut discrimen inter probatum et improbum ministerium declararet, non a signis, sed ab operibus id faciebat his verbis: *Ministri Christi sunt? ut minus sapiens dico, plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter: a Judæis quinquies quadragenas una minus cecepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui: in itineribus frequenter, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis frequenter, in fame et siti, in jejuniis frequenter, in frigore et nuditate. Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11. 23-29)? Ideo ego apostolos admiror, utpote qui sine operibus

per dispensationem quamdam signa exhibere concessi sunt, non modo non admirabiles, sed etiam reprobi fuerint, ut declarat Christus his verbis: *Multi dicent mihi in die illa, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et dicam illis: Recedite a me omnes qui operamini iniquitatem; numquam novi vos* (Matth. 7. 22. 23). Idecirco discipulos sic monebat: *Nolite gaudere quia dæmonia vobis subjiciuntur, sed quia nomina vestra scripta sunt in cælis* (Luc. 10. 20). Vita enim proba etiam illis destituta, coronas accipiet, nec quidpiam minus habebit quod illis careat: vita autem iniqua ne cum signis quidem supplicium effugere poterit. Itaque supervacanea est illa loquendi ratio; nec tantum supervacanea, sed etiam periculosa, quæ multis hæreticorum ansas præbere possit. Nam si illi non ex proposito suo sic mirabiles evasissent, sed per Christi gratiam tantum, quid impediatur quominus omnes tales efficiantur?

Gratia operam nostram requirit. — Gratia namque nisi operam nostram prius requireret, confertim in omnium animas effusa esset: neque enim personarum acceptor est Deus. Sed quia operam nostram requirit, ideo alios quidem sequitur et cum illis permanet, ab aliis evolat, reliquos autem ne a principio quidem attingit. Quod vero propositum prius scrutatus, sic gratiam dederit Deus, antequam beatus ille quidpiam mirabile exhibuisset, audi quid de illo dicat: *Vas electionis est mihi, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus et omni genere Israel* (Act. 9. 15). Hæc gratia nondum præsentem testificatus est is, qui corda nostra scrutatur. Ne itaque nosmet ipsos decipiamus, dilecti, dicentes non posse quempiam Pauli similem esse. Etenim quantum ad gratiam quidem et signa non alter Paulus postea erit, sed quantum ad vitæ diligentiam, quisquis voluerit hujusmodi esse poterit: quod si tales nusquam existant, ex eo quod nolint tantum contingit. At nescio quomodo in hanc absurditatem delapsus sim, ut Pauli similes nunc requiram, cum nec tertio nec quarto post illum gradu positos videre queam. Ideo nempe lugendum, lamentandum et plangendum est non una vel altera die, sed per totam vitam: nam si quis hoc se modo affectum præstiterit, non facile deinceps peccabit. Quod si his non credas dictis, lugentes considera eos, qui luctu sæculari cruciantur; non ex multitudinis numero, neque eorum, qui laboriosam vitam ducunt, sed ex numero delicatorum illorum, qui nihil aliud norunt, quam delicias. Hi enim, hi qui ebrietati et ventri student, qui prandia usque ad vesperum producant, et cœnas ad mediam usque noctem, qui aliena rapiunt, qui neque pauperi, neque viduæ, neque inopi parcunt, qui magnam exhibent crudelitatem, si quando luctu gravi corripiantur, qui possit animam funditus movere et perturbare, tunc missis illis voluptuosis iniquisve cogitationibus, in philosophorum vitam se transferunt, severitatem, vigiliis, humi cubationem, tolerantiam, jejunium, silentium, modestiam, humilitatem, humanitatemque

¹ Quidam, gratiam.

λέγοντες· Ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, καὶ ἐκεῖνος Πέτρος ἦν, καὶ ἐκεῖνος Ἰωάννης. Τί ἐστίν, Ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, ἐκεῖνος Πέτρος ἦν; οὐ τῆς αὐτῆς φύσεως, εἰπέ μοι, καὶ οὗτοι μετείχον; οὐ διὰ τῆς αὐτῆς ὕδατος παρήχθησαν εἰς τὸν βίον ἡμῶν, οὐ ταῖς αὐταῖς ἐτρέφθησαν τροφαῖς; οὐ τὸν αὐτὸν ἀνέπνευσαν ἀέρα; οὐ πράγμασιν ἐχρήσαντο τοῖς αὐτοῖς; οὐχ οἱ μὲν αὐτῶν καὶ γυναῖκας εἶχον καὶ παῖδας, οἱ δὲ καὶ τέχνας βιώτικας, ἕτεροι δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον κατηνέχθησαν; Ἄλλὰ πολλῆς ἀπήλαυσαν, φησὶ, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Ἄλλ' εἰ μὲν νεκροὺς ἀναστήσαι ἐκελευόμεθα, ἢ ὀφθαλμοὺς ἀνοίξαι τυφλῶν, ἢ καθαρῶσαι λεπροῦς, ἢ χλωροὺς ἢ ἀνορθῶσαι, ἢ δαίμονας ἐκβαλεῖν, καὶ τὰς ἄλλας τὰς τοιαύτας ἰασθαι νόσους, καιρὸν ἂν εἶχε τὰ τῆς ἀπολογίας ταύτης ἡμῶν εἰ δὲ πολιτείας ἐξέτασις πρόκειται νῦν, καὶ ὑπακοῆς ἐπίδειξις, ποῖον ταῦτα πρὸς ἐκεῖνον ἂν ἔχοι λόγον;

Καὶ γὰρ καὶ σὺ θείας ἀπήλαυσας χάριτος βαπτιζόμενος, καὶ Πνεύματος μετέσχες, εἰ καὶ μὴ πρὸς τὸ τὰ σημεῖα ποιεῖν, ἀλλ' ὅσον ἀρκεῖ πρὸς τὸ πολιτεῖαν ὀρθῆν καὶ ἠκριβωμένην λαβεῖν ὥστε βαθυμίας μόνον τῆς ἡμετέρας ἐστὶν ἡ διαστροφή. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην οὐ τοῖς τὰ σημεῖα ἐργαζομένοις ἀπλῶς τὰ ἐπαθλα δίδωσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰ προστάγματα πεποιηκόσι τὰ αὐτοῦ. Δεῦτε γὰρ, φησὶν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, οὐχ ὅτι ἐθαυματουργήσατε, ἀλλ' ὅτι Ἐπεινάσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν ἑδίψησα, καὶ ἐποιήσατέ με ἕξνος ἡμῶν, καὶ συνηγάγετέ με θυμῶς, καὶ περιεβάλετέ με ἠσθήνησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με ἐν φυλακῇ ἡμῶν, καὶ ἤλυθετε πρὸς μέ. [157] Καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς δὲ οὐδαμοῦ τοὺς τὰ θαύματα ποιῶντας τίθησιν, ἀλλὰ τοὺς βίον ἔχοντας ὀρθόν.

9. Ὅστε εἰ καὶ ἐκεῖνη συνέσταλται νῦν ἡ χάρις, οὐδὲν ἡμᾶς παραβλάψαι τοῦτο δυνήσεται, ἀλλ' οὐδὲ ἀπολογησασθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν τὰς εὐθύναις ὑπέχωμεν τῶν πεπραγμένων. Καὶ γὰρ τοὺς μακαρίους ἐκεῖνους οὐ διὰ τὰ σημεῖα θαυμάζομεν· τοῦτο γὰρ ὅλον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἦν ὁ ἀλλ' ὅτι πολιτεῖαν ἐπέδειξαντο ἀγγελικῆν· τοῦτο δὲ μετὰ τῆς ἀκωθῆν ῥοπῆς καὶ τῆς αὐτῶν σπουδῆς ἔργον ἐστὶ. Καὶ οὐκ ἐγὼ τοῦτο λέγω νῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Χριστοῦ μιμητής. Ὅτε γὰρ πρὸς τοὺς ψευδοποστόλους διετείνετο γράφων τοῖς μαθηταῖς, καὶ τὸ μέσον τῆς δοκίμου τε καὶ κινδύλου διακονίας παραστήσαι ἐβούλετο, οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ τοῦτο ἐποίησεν, οὕτως λέγων· Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; παραφρονῶν λιπῶ; ὑπὲρ ἐγὼ ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντι παρὰ μίαν ἔλαβον, τρίς ἐράβδισθη, ἀπαξ ἐλιθάσθη, τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα ὀδοιπορίας πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἔρημῳ, κινδύνοις ἐν θαλάσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις, ἐν κόπῳ, ἐν μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει ἄ, ἐν νηστιαῖς πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ θυμότητι. Χωρὶς τῶν παρεκτός, ἢ ἐπισύστασις μου ἢ καθ' ἡμέραν, ἢ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Διὰ ταῦτα θαυμάζω τοὺς

ἀποστόλους ἐγὼ ὡς οἱ γε τούτων χωρὶς ἐπέδειξασθε σημεῖα διὰ τινος οικονομίας συγχωρηθέντες οὐ μόνον οὐκ ἐγένοντο θαυμαστοί, ἀλλὰ καὶ ἀδόκιμοι, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς δείκνυσι λέγων· Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, σὸ τῷ σῷ ὀνόματι προσητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι πολλὰς δυνάμεις ἐποιήσαμεν. Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς παρήγει λέγων· Μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσονται, ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πολιτεία μὲν γὰρ ὀρθῆ καὶ τούτων χωρὶς ἀπολήφεται τοὺς στεφάνους, καὶ οὐδὲν ἐλαττον ἔξει παρὰ τοῦτο τότε ὁ βίος δὲ παράνομος οὐδὲ μετὰ σημείων δυνήσεται τὴν κόλασιν ἐκφυγεῖν. Ὅστε περιττὸς ἡμῖν ὁ λόγος οὗτος ἐστίν, οὐ περιττὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος, καὶ πολλοῖς τῶν αἰρετικῶν παρέχων λαβὰς. Εἰ γὰρ μὴ διὰ τὴν οἰκείαν ἐκεῖνοι προαίρεσιν οὕτως ἐγένοντο θαυμαστοί, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁ χάριν μόνον, τί τὸ κωλύον ἅπαντας τοιοῦτους γενέσθαι;

Ἡ γὰρ χάρις εἰ μὴ τὰ παρ' ἡμῶν πρότερον ἐξήτει, ἀθρόως ἀνεῖς τὰς ἀπάντων ἐξεχύθη ψυχὰς· οὐ γὰρ ἐστὶ προσωπολήπτης ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ζητεῖ, διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἔπεται καὶ παραμένει, τῶν δὲ ἀφίπταται, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν καθικνεῖται. Ὅτι δὲ προαίρεσιν πρότερον ἐξετάσας, [158] οὕτω τὴν χάριν ἔδωκεν ὁ Θεὸς πρὶν ἢ τι θαυμαστὸν ἐπέδειξασθαι τὸν μακάριον ἐκεῖνον, ἀκουσον τί περὶ αὐτοῦ φησὶ· Σκευὸς ἐκλογῆς μοι ἐστὶ, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἑθνῶν τε καὶ βασιλέων, καὶ παντὸς γένους Ἰσραὴλ. Ταῦτα οὐκ ἔστιν χάριτος παρούσης ἐμαρτύρησεν ὁ τὰς καρδίας ἐμβατεύων ἡμῶν. Μὴ δὲ σφάλλωμεν ἑαυτοὺς, ἀγαπητοί, ἀδύνατον εἶναι λέγοντες γενέσθαι κατὰ Παῦλον τινα. Τῆς μὲν γὰρ χάριτος καὶ τῶν σημείων ἕνεκεν οὐκέτι Παῦλος ἕτερος ἐστὶ λοιπῶν, τῆς δὲ ἀκριβείας τοῦ βίου, τῶν βουλομένων ἕκαστος τοιοῦτος γένοιτ' ἂν· εἰ δὲ μὴ εἰσὶ, παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μόνον. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ αἴθε πῶς εἰς τοῦτο ἀλογίας ἐξέπεσον ἰ, κατὰ Παῦλον ζητῶν τινας τῶν νῦν, οὐδὲ κατὰ τοὺς τρίτους ἢ τοὺς τετάρτους μετ' ἐκεῖνον δυνάμενος ἰδεῖν. Διὰ ταῦτα πενθεῖν δὴ χρὴ καὶ δακρῦειν καὶ ὀδυρεῖσθαι, οὐ μίαν οὐδὲ δευτέραν ἡμέραν μόνον, ἀλλὰ τὸν βίον ἅπαντα· εἰ γὰρ τις εἰς ταύτην τὴν ἔξιν καταστήσειεν ἑαυτὸν, δυσκόλως ἀμαρτήσεται τοῦ λοιποῦ. Καὶ εἰ διαπιστεῖς τῷ λόγῳ, τοὺς πενθοῦντας ἐξέτασον, πένθη λέγω τὰ κοσμικὰ, μὴ τούτων τινὰ τῶν πολλῶν καὶ τὴν ἐπίπονον ζώντων βίον, ἀλλ' ἐκεῖνων τῶν ἀθρῶν ἰ, καὶ οὐδὲν ἕτερον εἰδόντων ἢ τρυφᾶν. Οὗτοι γὰρ οὗτοι οἱ μεθύειν μελετῶντες καὶ γαστρίζουσαι, οἱ τὰ μὲν ἀριστα συντελοῦντες μέχρις ἢ ἑσπέρας, τὰ δὲ δεῖπνα εἰς μέσας νύκτας ἐκτείνοντες, οἱ τὰ τῶν ἄλλων ἀρπάζοντες, καὶ οὐτε χήρας, οὐτε πένητος, οὐτε ἀδύνατου φειδόμενοι, οἱ πολλὴν ὠμότητα ἐπιδεικνύμενοι, εἰ ποτε πένθει ληφθεῖεν σφοδρῶ καὶ δυναμένῳ κάτωθεν ἀναστρέψαι ἰ καὶ διαταράξαι ψυχὴν, πάσας ἐκείνας τὰς βλακώδεις ἐπιθυμίας καὶ παρανόμους ἐκβαλόντες, εἰς τὸν τῶν φιλασφῶν μετατιθένται βίον, σκληραγωγίαν, ἀγρυπνίαν, χαμηνίαν, καρτερίαν, νηστειαν, σιγὴν, ἐπισκίειαν, ταπεινότητα, φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενοι πολλήν. Καίτοι γε τὰ

ἰ Colb. ὑμῖν ὑπακούουσιν.

ἰ Colb. ποτε.

ἰ Colb. τοῦ Θεοῦ. Paulo post Idem πρότερον ἐξήτει. Ἄθρ. Infra μὲν ἐπεισὶ καὶ παραμ. εἰ μοχ ἀρχὴν καθικνεῖται.

ἰ Ἐναντίον Colb.

ἰ Colb. ἐξέπεσα. Idem τρίτους καὶ τετάρτους μετ' ἐκεῖνον δυνάμενος ἰδεῖν. In eodem mox δὴ deest. Ibid. Colb. δακρῶν καὶ κόπτεσθαι, οὐ μίαν.

ἰ Colb. ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ἀθρῶν.

ἰ Colb. et Savil. ἀριστα μελετῶντες μέχρις. Mox Colb. οἱ γε τῶν ἑτέρων ἀρπ.

ἰ Ἀναστρέψαι. Sic e Savil. et Colb. rescriptimus. Morel. in textu ἀνατρέψαι, Savil. in marg. ἀνιστρέψαι. Εστὶ.

ἰ Colb. ἐχρίσαντο.

ἰ Colb. ἐκελευόμεθα καὶ ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ χλωροῦς, etc. Mox Colb. πρὸς ἐκεῖνα.

ἰ Quidam τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἦν.

ἰ Savil. Colb. δίψει, Morel. δίψη. Infra Savil. et Colb. πασῶν τῶν ἐκκλ. Morel. πᾶσα τῶν ἐκκλ. Paulo post Colb. ἐγὼ οἱ γὰρ τούτων. Infra Idem Χριστὸς φησὶ, πολλοί. Infra idem ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε.

ἐτέρων ἀπαύζοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἡδέως ἂν πρόοιντο κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν· καὶ πῦρ ἀφείναι τίς ἐθέλοι τοῖς ὑπάρχουσι μετὰ τῆς οἰκίας πάσης, οὐ παροξύνονται. Πολλοὺς δὲ ἔγυγε οἶδα, μετὰ τὴν τῶν φιλότατων ἀποβολὴν τοὺς μὲν τὴν ἐν ἀγροῖς διαίταν τῆς πόλεως ἐναλλαζομένους καὶ τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν, τοὺς δὲ παρὰ τὰ μνήματα τῶν ἀπελθόντων τὰς οἰκίας δειμαμένους, καὶ τὸν βίον ἐκεῖ καταλύσαντας. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· ἕως δ' ἂν ἀκμάζῃ τὸ πένθος, οὐδενὸς αὐτοῖς τῶν παρόντων λόγος ἐστίν, ἀλλὰ τὴν μανίαν, ἣν περὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων εἶχον, ἣν περὶ τὴν κτήσιν τῆς δυναστείας καὶ τῆς δόξης τῆς παρὰ τῶν πολλῶν, ὡσπερ τινὰ χόρτον, ἢ καὶ ἄνθος χόρτου, τῇ φλογὶ τῆς ἀθυμίας καταφλέξαντες, ἐβρίψαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ πρὸς τοσαύτην τότε ἡ διάνοια φιλοσοφίαν μεθίσταται, ὡς μηδὲ μέχρι ῥημάτων ἀνασχέσθαι τινὸς τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡδέων, ἀλλὰ πάντα τὰ πρὸς ἡδονὴν εἶναι δοκοῦντα πρότερον προσίστασθαι τε αὐτοῖς καὶ πικρῶτατα φαίνεσθαι· καὶ οὐδαὶς ἂν οὔτε τῶν οἰκετῶν, οὔτε τῶν φίλων τολμήσειε τότε ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ σφόδρα κατεπειγόντων, ῥῆξαι φωνὴν· πάντα γὰρ ἐκποδῶν γινόμενα ^b [139] παραχωρεῖ τοῖς περὶ φιλοσοφίαν λόγοις, τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ πένθους τότε καθάπερ ἐν ἱερῷ τινι τόπῳ παιδευομένης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν οὐδέναϊαν, τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ ἐπίκαιρον, τῶν βιωτικῶν τὸ εὐφραρτόν τε καὶ ἄστατον, τῆς σκηνῆς ^c τῶν γινόμενων τὴν ὑπέκρισιν. Ὑπεροψία χρημάτων τότε πολλή, τότε ὀργῆς ἀναίρεσις, τότε ὀλιγωρία φιλοτιμίας, καὶ οὔτε φθόνος ἐμφωλεῦσαι, οὐ τῦφος ἐκδακχεῦσαι τὸν ὑπὸ τοῦ πένθους συντριβέντα δύναϊτ' ἂν, οὐκ ἐπιθυμία ἐμπίπρησι τὸν ἀκάλαστον, ἀλλὰ πάντων τούτων φουγαθευθέντων ἐκείθεν, εἰς μόνος κατοικίζεται λογισμὸς, ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ τετελευτηκότος διακρατῶν συνεχῶς· τοῦτο καὶ αἶτα, καὶ ποτὸς, καὶ ὕπνος, καὶ ἡδονή, καὶ ἀνάπαυσις, καὶ παραμυθία πολλή· τοῦτο δόξα, καὶ πλοῦτος, καὶ δυναστεία, καὶ τρυφή.

ε'. Οὕτως ἡμᾶς ἔχρη τὴν ἀποβολὴν τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας πενθεῖν, ἵνα μηδὲν εἶπω πλέον· μετὰ τοσούτου πόνου καὶ προθυμίας ἔδει ^d πάντων ἐκεῖ τετάσθαι τὸ ἔμμημα τῆς ψυχῆς, καὶ πάντα ἡμῖν τὴν ἐκείνης εἶναι μνήμην καὶ ἀνατύπωσιν. Νῦν δὲ οἱ μὲν παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποβαλόντες πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀπασχολοῦσι τὸν νοῦν, ἢ πρὸς τὸ φαντάζεσθαι τοὺς ἀποσπασθέντας αὐτῶν· ἡμεῖς δὲ οἱ βασιλείαν ἀπολέσαντες οὐρανῶν, πάντα μάλλον ἢ ταύτην διανοοῦμεθα. Καὶ ἐκείνων μὲν οὐδαίς, καὶ βασιλικωτάτου ^e τύχῃ γένους, τῷ τοῦ πένθους αἰσχύνεται νόμῳ· ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐδάφους καθιεῖται, καὶ ὀρηγῆσει πικρὸν, καὶ τὴν ἐσθῆτα μεταβαλεῖ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα μετὰ πολλῆς ὑποστήσεως προθυμίας τὰ τῆς τιμωρίας ἐκείνης· καὶ οὔτε ἀνατροφῆν, οὔτε σώματος ἔξιν, οὐ τὰς μετὰ ταῦτα λογίζεται νόσους, τὰς ἀπὸ τῆς τλαιπωρίας ἐκείνης, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀπαντα ^f οἴσει τῆς εὐκολίας. Καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ σφόδρα ἀσθενεῖς ὡσιν, ἐπιδείκνυνται, καὶ τούτων πλείονα. Ἡμεῖς δὲ οὐ παῖδας, οὐ γυναῖκας, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπώλειαν πενθοῦντες, ψυχῆς οὐκ ἀλλοτρίας, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας, σκηπτόμεθα προφασίζόμενοι ^g σώματος

ἀσθένειαν καὶ ἀνατροφῆς ἀπαλότητα. Καὶ εἶθε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν· ἵνα οὐδὲ ἐκεῖνα πράττομεν ἐν εἰς οὐδὲν τῆς τοῦ σώματος ἐνεργείας δεόμεθα. Ποῦ γάρ, εἶπέ μοι, σωματικῆς χρεια δυνάμεως, ὅταν συντριβῆαι δέῃ καρδίαν, ὅταν εὐξασθαι νήφοντα καὶ διαγηγεργμένον, ὅταν ἀναλογίσασθαι τὰ ἀμαρτήματα, ὅταν καταλύσαι τῦφον καὶ ἀπόνειαν, ὅταν ταπεινώσαι λογισμὸν; Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἃ καὶ τὸν Θεὸν ἔλεον ἡμῖν καθίστησι, καὶ οὐ πολλοῦ δαίται πόνου· καὶ οὐδὲ ταῦτα πράττομεν. Οὐδὲ γὰρ σάκκου περιβολῆ, οὐδὲ τὸ ἐν οἰκίσκῳ κατακλείσαι ἑαυτὸν, οὐδὲ τὸ καθίσει ἐν σκότῳ, τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ πενθεῖν, ἀλλὰ τὸ διαπαντὸς τὴν μνήμην τῶν οἰκείων ἀναστρέφειν κακῶν, καὶ βασανίζειν τὸ συνειδὸς τούτοις ^h τοῖς λογισμοῖς, τὸ συνεχῶς ἀναμετρεῖν τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, ὅσον ἀπολείπόμεθα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Καὶ πῶς τοῦτο ἐστὶ; φησὶ. Πῶς; ἂν τὴν γέννηαν ἔχωμεν αἰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τοὺς πανταχοῦ τότε διατρέχοντας ἀγγέλους, καὶ συνάγοντας ἐκ τῆς οἰκουμένης ἀπάστως τοὺς ἐν τῇ γέννῃ ἀπαχθῆσεσθαι μέλλοντας· ἂν τὴν ἐκπτώσιν λογισώμεθα τῆς βασιλείας [140], ὅσον κακὸν, καὶ τῆς γέννης χωρὶς. Καὶ γὰρ, εἰ μὴ τὸ πῦρ ἐκεῖνο ⁱ ἠπελίητο ἡμῖν, μηδὲ ἀθάνατοι κολάσεις ἡμᾶς ἔμενον, αὐτὸ μόνον τὸ ἀλλοτριωθῆναι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ πρᾶου καὶ φιλανθρώπου, τοῦ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον, καὶ πάντα παθόντος, ἵνα ἡμᾶς ἐξαιρήσῃται τῆς κολάσεως ἐκείνης, καὶ καταλλάξῃ ἡμᾶς τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ ἐχθροῦς ὄντας τοῖς πταίσμασιν, εἰ καὶ μὴ τῶν προκειμένων ἐκείνων ἀνεκλαλήτων ἀγαθῶν καὶ ἀθανάτων ἐκπίπτειν μέλλομεν, πάσης κολάσεως ^j μεῖζόν ἐστι, καὶ ἱκανὸν διεγείρει ψυχᾶς, καὶ πείσαι νήφειν διαπαντός. Εἰ γὰρ ἀναγινώσκοντες μόνον τὸ ὑπόδειγμα τῶν πάντε παρθένων, ἃς ἔξω τοῦ νυμφῶνος ἢ τοῦ ἐλαίου σπάνις ἀπέκλεισεν, ἐξ ἴσης ἐκείναις αὐταῖς ἀλγούμεν ἐπὶ τοῖς ἐκείνων κακαῖς, καὶ θορυβοῦμεθα· ἂν ἐννοήσωμεν ὅτι καὶ αὐτοὶ τοῦτο πεισόμεθα βιβυμήσαντες, τίς οὕτως ἐστὶ λίθινος λοιπὸν, ὡς, τοῦ παραδείγματος αὐτὸ τοῦτο ^k συνεχῶς στρέφοντας τὴν ψυχὴν, εἰς ὀλιγωρίαν ἐμπεσεῖν; Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ εἰς μεῖζον μῆκος ἐκτείνει τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνον ὑπακοῆς καὶ οὐκ ἄλλης χρείας ἐνεκεν ^l ἡμῖν εἴρηται, καὶ ταῦτα πέρα τοῦ δέοντος γέγραπται. Εὐ γὰρ οἶδα ὅτι πάσαν τῆς κατανύξεως τὴν ἀρετὴν αὐτὸς τε ἔχεις ἀκριβῶς, καὶ ἄλλοις ἂν μεταδοίης καὶ σιωπῶν, ἂν μόνον βραχὺ τῇ εὐλαβείᾳ συζησαι ἀξιώθειεν τῇ σῆ, καὶ τὸν ἐσταυρωμένον βίον ἰδεῖν. Ὅστε εἰ χρὴ κατάνυξιν μαθεῖν τοὺς μὲν νῦν ζῶντας, εἰς τὸ σὸν βαδίζειν δεῖ καταγώγιον· τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα, ἀκούειν τὰ σά· πολλὴν γὰρ οἶμαι βοήθην παρέξειν πρὸς τοῦτο τὴν διήγησιν μόνον ^m τοῦ βίου τοῦ σου. Διὸ δέομαι καὶ παρακαλῶ τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποτίσαι λοιπὸν, καὶ τὰς εὐχὰς ἀντιδοῦναι τὰς σὰς, ὥστε μὴ λέγειν περὶ κατανύξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων τὸ πρᾶγμα ἐπιδείκνυσθαι τοῦτο· ἐπειδὴ τὸ διδάσκειν ἄνευ τοῦ ποιεῖν, οὐ μόνον κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ζημίαν πολλὴν καὶ κατάκρισιν φέρει τῷ μετὰ τοσαύτης ἀπροσεξίας διοικοῦντι τὸν βίον τὸν ἑαυτοῦ. ⁿ Οὐ γὰρ πᾶς, φησὶν, ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, ἀλλ' ὅς δ' ἂν ποιῆσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

^h Τούτοις deest in Colbert. In eodem infra πῶς; post eius repetitum deest.

ⁱ Ἐκεῖνο post πῦρ deest in Morel. solo. Infra post τοῦ Χριστοῦ, multa desunt in Colb.

^j Savil., diverso sensu, πταίσμασιν, καὶ τῶν προκειμένων ἀγαθῶν γενέσθαι ἐκτάς, πάσης κολ. Edit.

^k Idem consilii αὐτοῦ τούτου. Edit.

^l Colb. μῆκος ἡμῖν ἐκτείνει τὸν λόγον· ἀλλ' ὑπακοῆς, χρείας ἐνεκεν. Infra idem τοῦ δέοντος ἀναγράφεται.

^m Colb. μόνον, Savil. et Morel. μόνον.

ⁿ Οὐ γὰρ πᾶς, etc. Haec usque ad finem desunt in Colb.

^a Τῶν παρόντων deest in Colb.

^b Γινόμενα deest in Colb.

^c Τῆς πολλῆς σκηνῆς. Colb.

^d Ἐδει deest in Colb. et mox ἡμῖν deest in eodem.

^e Sic restituitur e Savil. et Colb. Legebat'· cum Mor. βασιλικωτέρου. Edit.

^f Colb. πολλῆς ἀπαντα. Sav. et Morel. πολλῆς τότε οἴσει.

^g Πρὸς φασίζόμενοι deest in Colb. Paulo post idem συνεργίας λέγεται.

plurimam exercent : ac licet aliena rapere soleant, sua tunc placide largiuntur : etiamsi quis eorum bonis et domui toti ignem subjicere velit, non commoventur. Multos ego novi post carissimorum amissionem, relicta urbe ejusque commodis, in agro sedes possuisse, aliosque prope defunctorum sepulchra structis ædibus, ibi vitam clausisse. Verum de his alias. Porro donec luctus perseveraverit, nulla ipsis est præsentium ¹ ratio ; verum insanam illam sollicitudinem, quam de servandis et colligendis pecuniis, de acquirenda potentia et gloria apud multitudinem, ceu quoddam scænum aut scæni florem mœroris igne comburentes, ab animo suo repudiant ; in tantamque tunc philosophiam mens eorum se transfert, ut de vitæ voluptatibus ne verba quidem facere quempiam patiantur ; sed omnia, quæ in deliciis antea erant, odiosa tunc et acerba videantur : nemoque tunc sive domesticorum, sive amicorum de rebus hujus mundi, vel admodum urgentibus, vocem emittere audeat ; sed omnia repudiantur, et philosophicis sermonibus cedunt : animaque tunc, magistro luctu, ceu in sacro quodam loco docetur humanæ naturæ vilitatem, præsentis sæculi brevitatem, sæcularium rerum corruptibilitatem et instabilitatem, scænæ ² rerum quæ geruntur histrioniam. Tunc magnus pecuniarum contemptus, ira tollitur, ambitio despicitur : nec livor occupare, nec arrogantia ultra modum extollere potest eum, qui luctu atteritur : non concupiscentia lascivum incendit ; sed illis omnibus fugatis, una solum cogitatio obtinet, quæ defuncti imaginem indesinenter offert : hoc cibus, potus, somnus, voluptas, requies, cōsolatio multa : hoc gloria, divitiæ, potentia, voluptas.

10. Sic nos oporteret amissam lugere salutem ne quid amplius dicam : desilio illo tanto et alacritate opus esset ³ omnes oculum mentis illuc dirigere, ejusque memoriam et formam omnium loco nobis esse. Nunc autem qui filios et uxores amiserunt, nihil aliud in mente versant, quam ut ablatorum imagines sibi conlingant : nos autem, qui regnum cælorum perdidimus, omnia potius, quam illud cogitamus. Ac illorum quidem nemo etsi regio sit genere, de luctu solito erubescet ; sed humi sedebit, acerbe lugebit, vestem mutabit, aliaque omnia, quæ hujusmodi cruciatum comitantur, magna cum alacritate feret : non cogitabit de educatione, de corporis habitu, non de morbis qui ab ejusmodi ærumnis accidere possunt, sed omnia admodum facile feret. Et hæc non modo viri, sed etiam mulieres, etsi valde infirmæ, exhibent, hisque etiam majora. Nos autem qui non filios, non uxores, sed animæ perniciem lagemus, animæ inquam, non alienæ, sed nostræ, corporis imbecillitatem fingimus, victusque mollitiem. Atque utinam hic stet malum : at ne illa quidem

facimus, in quibus corporis opere non egemus. Quid enim, dic mihi, corporis viribus opus est, quando cor conterere debemus, cum vigiles precari oportet, cum peccata recogitare, arrogantiam et tumorem deponere, mentem deprimere ? Hæc quippe sunt, quæ Deum nobis placant, nec multo egent labore. Neque tamen hinc facimus. Neque enim hic solus est lugendi modus, si sacco accingamur, in domuncula nos claudamus, vel in tenebris sedeamus, sed si assidue memoriam delictorum circumferamus, conscientiam examinemus, vitæ longitudinem frequenter metiamur, quantum scilicet a regno cælorum distemus. Et quomodo, inquires, hoc fieri poterit ? Qua ratione ? si gehennam semper præ oculis habeamus, nec non angelos ubique locorum tunc discurrentes, atque ex universo orbe congregantes eos qui in gehennam abducendi sunt : si cogitemus etiam quantum malum, gehenna seposita, excludi a regno cælorum. Etenim etiamsi nulla esset ignis illius comminatio, etiamsi immortalia supplicia non nos manerent, illud solum quod abalienandi essemus a Christo, mansueto illo, et hominum amatore, qui seipsum pro nobis ad mortem tradidit, et omnia passus est, ut nos ab illo supplicio liberaret, et Patri suo reconciliaret, qui per delicta nostra ipsius inimici eramus, etiamsi a bonis illis propositis, ineffabilibus et immortalibus, excidere non deberemus ; illud, inquam, solum omni supplicio majus est, sufficitque ad excitandum animas nostras, et persuadendum ut semper vigilent. Nam si vel cum legimus exemplum quinque virginum, quas olei penuria extra sponsi cubiculum exclusit, de illarum infortunio perinde atque illæ dolemus atque turbamur ; si cogitemus nos ipsos ob segnitiam nostram idipsum passuros esse, quis ita lapideus erit ut, anima semper hoc exemplo concitata, in negligentiam cadat ? Poteramus quidem sermonem longius producere, sed quia obedientiæ gratia solum, et non alia de causa hæc a nobis dicta sunt, plus quam satis erunt. Nam probe novi te compunctionis virtutem perfecte tenere, et aliis eam posse vel silentem tradere, si vellent tantum ad breve tempus cum pietate tua vivere, vitamque illam crucifixam videre. Ita ut, si velint ii, qui nunc vivunt, compunctionem ediscere, ad habitaculum tuum se conferant ; qui vero post futuri sunt, gesta tua audiant, oporteat : magnam enim ad id opem allaturam esse puto vel vitæ tuæ narrationem. Quamobrem, obsecro, vices mihi reponas, precesque tuas in mercedem tribuas ; ita ut non modo de compunctione loquar, sed et rem ipsam operibus exhibeam. Quandoquidem doctrina sine opere non modo nihil lucri, sed etiam detrimentum magnum et condemnationem affert ei, qui cum tanta socordia vitam ordinat suam.

¹ Non enim, inquit, omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, sed qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum (Matth. 7. 21. et 5. 19).

¹ vox, præsentium, deest in Colb.

² in Colb., magnæ scænæ.

³ Verba, opus esset, desunt in Colb., et mox, nobis, deest in eodem.

¹ Hæc usque ad finem desunt in Savil.

AD STELECHIUM,

ET DE COMPUNCTIONE,

LIBER SECUNDUS¹.

†. Et quomodo fieri possit, sancte Dei homo, Stelechi, quod imperas, ut ab anima ita infirma et frigida de compunctione sermones edantur? Puto enim opus esse eum, qui in hac materia aliquid boni dicturus est, præ omnibus aliis hoc studio² fervere et incendi, ita ut verba quæ proferunt candenti ferro vehementius in auditorum animos incidere valeant. Nobis autem ignis hujusmodi non adest, sed omnia interiora nostra sunt cinis et pulvis. Undenam, dic mihi, unde flammam accendamus illam, cum neque sciutilla adsit, neque ligna subjaceant, neque spiritus ad illam perflandam adveniat, ob caliginem³ nempe illam ingentem, quam vis peccatorum animæ nostræ obtendit? Ego quidem non novi, sed tuum est dicere, qui imperas, quo pacto jussum tuum in opus procedat, et congruentem finem assequatur. Nos certe linguæ præbebimus ministerium; tu vero precare eum, qui sanat contritos corde, qui dat pusillanimis longanimitatem, qui suscitât de terra pauperem, ut hunc in nobis incendat ignem, qui humanam omnem infirmitatem solet assumere, ac somnum, segnitiam gravitatemque carnalem præscindere, animæque alas ad cælum sublimes erigere: ab illa autem apside, ceu ex quodam excelso vertice, omnem⁴ ostendit præsentis vitæ vanitatem emittitque speciem. Qui enim neque illuc avolare, neque in illa specula sedere potuit, is neque terram, neque terrena negotia⁵, ut videre par est, videre potest. Quia enim multa sunt, quæ visui tenebras offundunt, multa quæ auditum turbant, multa quæ linguam præpediunt, oportet eum, ab omni tumultu atque fumo subductum, ad illam solitudinem secedere, ubi magna tranquillitas, pura serenitas, tumultus nullus: sed oculi in unum Dei amorem⁶ intenti non alio declinant, aures vero inconcussæ, uni tantum rei vacant, nempe divinorum eloquiorum auditui, et suavissimæ spiritualique audiendæ symphonix, quæ semel, capto animo, tanta vi dominatur, ut illa pertractus melodia neque cibum, neque potum, neque somnum eum voluptate capiat. Itaque nec sæcularium negotiorum tumultus, neque corporalium turba rerum, tenorem illum relaxare valeat. Ad tantam enim⁷ animæ sublimitatem infimæ hujus tempestatis strepitus non

pertingit; verum quemadmodum ii, qui ad altissimos se contulere montes, nihil eorum vident vel audiunt, quæ in urbe geruntur vel dicuntur, sed obscurum dumtaxat et injucundum⁸ clamorem audiunt, stridentibus vespis nihilo suaviorem, sic ii, qui a sæcularibus rebus esse abduxerunt et ad spiritualis philosophiæ cacumen advolarunt, nihil eorum quæ apud nos geruntur sensu percipiunt; corpus enim et corporis sensus, donec anima circa terram versatur, innumeris illam vinculis constringunt, gravissimam fluxarum voluptatum tempestatem undique colligentes. Etenim auditus, visus, tactus, odoratus et lingua, externorum malorum plurima in illam inducunt. Cum vero sublimis efficitur, et otium suum ad spiritualia convertit, tunc malignas cogitationes ingressu arcet: non sensus obturans, sed ebrum operationem ad sublimitatem illam traducens. Quemadmodum enim domina quædam formidabilis et severa, quæ unguentum condit pretiosum, magnisque sumptibus ac multorum manibus ad condituram opus habet, ancillas suscitans et accersens, aliam jubet aromata nondum in opus admissa cribro secernere, aliam arrepta bilance et statera accurate dispicere ne plus vel minus quam par est in condituram admissum justam mensuram perdat, aliam coquere quæ coquenda sunt, aliam terere quæ terenda, illam alia aliis commiscere, illam cum alabastro stare, aliam cum alio vase, aliam aliud quidpiam tractare: sicque earum mentes simul et manus operi applicans, nihil corrumpi sinit, semper insistens, non permitteus extra vagari, aut alio aspectum divertere: sic et anima pretiosum hoc unguentum præparans, nempe compunctionem, sensus ad seipsam evocat, eorum præscindens segnitiam. Si quando autem contingat illam in se conversam quidpiam eorum cogitare quæ ad probitatem et Dei placitum spectant, sensus operatione sua vacuos constituit; ne quid supervacaneum intempestive inducentes, internam tranquillitatem perturbent. Quare si voces auribus, spectacula oculis accidant, nihil intromittitur, singulis membrorum operationibus ad animam conversis. Ecquid voces et spectacula memoro, cum multi in hoc positi statu, non modo prætereuntes coram, sed etiam se exagitantem non sentiant? Tanta quippe est animæ virtus, ut volenti facile sit in terra quidem versari, sed, ac si in cælo sedeat, nihil eorum quæ in terra geruntur sensu percipere.

2. Talis erat beatus Paulus, qui mediis in urbibus versans, tantum a præsentibus aberat, quantum a mortuorum cadaveribus absumus. Cum enim dicit,

¹ sic Savil., sed Colb., *debilem*.

¹ Titulus in Colb. sic, *Ejusdem ad Stelechium de Compunctione*. In Savil., *Chrysostomi ad Stelechium et de Compunctione*.

² In Morel. invenimus, *hoc studio*; sed Colb. et Savil., *hoc pulchro*; subaudi, *sensu*.

³ In Colb., *puorem*.

⁴ Apud Colb., *omnem nobis ostendit*.

⁵ Hæc verba, *neque terrena negotia*, habet solus Morel.

⁶ In Colb. legimus, *in metum et amorem*.

⁷ Vox, *enim*, deest in Colb.

ΠΡΟΣ ΣΤΕΛΕΧΙΟΝ,

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΥΞΕΩΣ *

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

α'. Καὶ πῶς ἐνι γενέσθαι τοῦτο ὑπερ ἐπέταξας, ἄγιο τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε, Στελέχιε, καὶ παρὰ ψυχῆς οὕτως ἀσθενοῦς καὶ ψυχρᾶς τοὺς περὶ κατανύξεως ἀποτεχθῆναι λόγους; Δεῖ γάρ, οἶμαι, τὸν μέλλοντά τι γενναῖον εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην εἶρεῖν, αὐτὸν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων μάλιστα πεπυρῶσθαι τῷ ζήλῳ τούτῳ, καὶ ἀναζεῖν, ὥστε τοὺς περὶ τούτων προφερομένους λόγους παντὸς πεπυρακτωμένου σιδήρου σφοδρότερον εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ἐμπίπτειν ψυχάς. [141] Ἡμῖν δὲ τοῦτο οὐ πάρεστι τὸ πῦρ, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔνδον τέφρα καὶ κόνις. Πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, πόθεν τὴν φλόγα ταύτην ἀνακαύσομεν, μήτε σπινθήρος, ὄντος ἡμῖν, μήτε ὑλῆς ὑποκειμένης, μήτε πνεύματος τοῦ ταύτην ἀναρρίπιζοντος παραγινομένου, διὰ τὴν πολλὴν ἀχλὺν ἣν τὸ τῶν ἀμαρτημάτων πλήθος κατεσκεδάσεν ἡμῶν τῆς ψυχῆς; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ὅν δ' ἂν εἴη λοιπὸν τοῦ προστάττοντος εἰπεῖν ὅπως εἰς ἔργον ἔλθοι τὸ ἐπίταγμα, καὶ τὸ προσήκον ἀπολάβοι τέλος· ἡμεῖς μὲν γάρ τὴν ἀπὸ τῆς γλώττης παρεξόμεθα διακονίαν. Σὺ δὲ παρακάλεῖ τὸν ἰόμενον τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, τὸν δίδοντα τοῖς ὀλιγοψύχοις μακροθυμίαν, τὸν ἐγείροντα ἀπὸ τῆς γῆς πτωχὸν, ἀνάψαι τὸ πῦρ ἐκεῖνο παρ' ἡμῖν, ὃ πάσαν μὲν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἀναλίσκειν εἴωθε, πάντα δὲ ὑπνον καὶ ἀκηδίαν καὶ βαρύτητα σαρκικὴν περικάψαι, μετσωρίζει μὲν τῆς ψυχῆς τὸ πτερόν πρὸς οὐρανὸν, δείκνυσι δὲ ἀπὸ τῆς ἀψίδος ἐκείνης, καθάπερ ἐκ τινος ἀπόπτου κορυφῆς, ἅπασαν τοῦ παρόντος βίου τὴν φαντασίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Τὸν γὰρ μὴ δυνηθέντα ἀναπτῆναι ἐκεῖ, μηδὲ ἐν ταύτῃ καθίσαι τῇ περιωπῇ, οὐκ ἐνὶ τὴν γῆν ἰδεῖν, οὐδὲ τὰ ἐν τῇ γῆ πράγματα, οὕτως ὡς ἰδεῖν ἄξιον. Ἐπεὶ γὰρ πολλὰ μὲν τὰ ἐπισκοτοῦντα τῇ ὄψει, πολλὰ δὲ τὰ θορυβοῦντα τὴν ἀκοήν, καὶ τὴν γλῶτταν ὑποσκελίζοντα, δεῖ πάσης ἐαυτὸν ὑπεξαγαγόντα τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ καπνοῦ, πρὸς ἐκείνην ἀναχωρῆσαι τὴν ἐρημίαν, ἐνθα πολλὴ μὲν ἡ γαλήνη, λαμπρὰ δὲ ἡ αἰθρία, θόρυβος δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ πεπήγασι μὲν ἀκλινεῖς οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ πόθον, ἐνορῶντες ἀτενῆς, ἐστήκασιν δὲ ἀτρεμεῖς αἱ ἀκοαί, πρὸς ἓν μόνον ἠσυχολημένοι, τὴν τῶν θείων λογίων ἀκρόασιν, καὶ τῆς παναρμονίου καὶ πνευματικῆς ἐπακούουσαι συμφωνίας, ἧς ἡ τύραννις οὕτω κρατεῖ τῆς ἀπαξ ἀλούσης ψυχῆς, ὡς μήτε σῖτα, μήτε ποτὸν, μήτε ὑπνον αἰρεῖσθαι μεθ' ἡδονῆς τὸν ὑπὲρ ἐκείνης ἐφελκυσθέντα τῆς μελωδίας. Οὐκοῦν οὔτε πραγμάτων θόρυβος βιωτικῶν, οὔτε σωματικῶν ὄχλος πολλῶν, χαλάσαι τὸν τόνον ἐκείνον ἰσχύσειεν ἂν. Οὐδὲ γάρ ἔξιχνεῖται πρὸς τοῦτο τῆς ψυχῆς τὸ ὕψος ἢ ἐκ τῆς κάτω γινομένης ζάλης ἀνιούσα κραυγὴ· ἀλλ' ὡσπερ οἱ πρὸς τὰ ὑψηλότατα τῶν ὄρων μεταναστάντες, οὐδὲν ἂν ἔτι ἀκούσαιεν, οὐδὲ θεάσαιεν τῶν ἐν τῇ πόλει γινομένων ἢ λεγο-

* Titulus in Colb. sic: Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Στελέχιον περὶ κατανύξεως. In Savil.: Χρυσοστόμου πρὸς Στελέχιον, καὶ περὶ κατανύξεως. Paulo post initium in Colb. καὶ deest ante παρά.

† Colb. et Savil.: πεπυρῶσθαι τῷ καλῷ τούτῳ. Morel. τῷ ζήλῳ τούτῳ. Ibid. Colb. καὶ ἀναζῆν.

• Savil. et Colb. ἀνακαύσωμεν. Infra Colb. διὰ τὴν πολλὴν ἀσχυρῆν, ἣν. Paulo post λοιπὸν deest in Colb.

δ Colb. δὲ ἡμῖν ἀπό. Et mox τινὸς θεάτρον κορυφῆς. Paulo post Morel. solus οὐδὲ τὰ ἐν τῇ γῆ πράγματα. Post hæc verba Morel. ὡς ἰδεῖν, sine οὕτως. Ibid. Colb. πολλὰ μὲν γὰρ τὰ ἐπισκ. Paulo post Colb. ὑποσκελίζοντα· καὶ δεῖ ἀπάσης αὐτὸν ὑπεξαγαγόντα τῆς ταραχῆς καὶ τοῦ λοιμοῦ πρὸς.

ε Colb. τὸν τοῦ Θεοῦ πόθον καὶ πόθον.

† Γάρ deest in Colb.

μένων, ἀλλ' ἀσῆμου τινὸς μόνον καὶ ἀτερποῦς ὑπακούσαιεν ἢ κραυγῆς, καὶ σφηκῶν βομβούντων οὐδὲν ἤδιον· οὕτως οἱ τῶν βιωτικῶν ἑαυτοὺς ἐξαγαγόντες, καὶ πρὸς τὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς ἀναπτάντες φιλοσοφίας, οὐδενὸς ἐπαισθάνονται πῶν παρ' ἡμῖν. Τὸ γὰρ σῶμα, καὶ αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις, ἕως μὲν ἂν περὶ γῆν ἢ ψυχὴ στρέφηται ἢ, μυρίοις αὐτὴν περιβάλλουσι τοῖς δεσμοῖς, πάντοθεν τὸν χαλεπὸν τῶν ἐπικήρων τέρψεων χειμῶνα συναγοῦσαι· καὶ γὰρ ἀκοή καὶ ὄψις καὶ ἀφή καὶ ὁσφρησις καὶ γλῶττα πολλὰ τῶν ἐξωθεν εἰς αὐτὴν ἐναποτίθενται· κακῶν. Ὅταν δὲ μετέωρος γένηται, καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ τὴν [142] ἑαυτῆς μεταγάγη σχολῆν, ἀπετείχισα ταῖς πονηραῖς φαντασίαις τὴν εἰσοδὸν, οὐκ ἐμφράσσα τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὴν ἀκολουθήσιν αὐτῶν πρὸς ἐκεῖνο μεταγαγοῦσα τὸ ὕψος. Καθάπερ γὰρ δέσποινα φοβερά· τε καὶ ἐμβριθῆς, μύρον ἐργαζομένη ποικίλον, βαρύτιμον ἢ καὶ πολυτελές, καὶ πολλῶν εἰς τοῦτο δεσμένη τῶν διακονησομένων χειρῶν, τὰς θεραπεύσας αὐτῆς ἀναστήσασα, καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἀγαγοῦσα, τὴν μὲν κοσκίνῃ τὸ μηδέπω κατειργασμένον τῶν ἀρωμάτων ἀποκρίνειν ἐκέλευσε, τὴν δ' αὖ ζυγὰ καὶ σταθμὰ λαβοῦσαν σκόπειν ἀκριβῶς, ὅπως μήτε ἐλαττον, μήτε πλέον τοῦ δέοντος ἐπεισελθὼν τῆς τοῦ παντὸς κατασκευῆς ἢ τὴν συμμετρίαν λυμήνηται, καὶ τὴν μὲν ἔψειν τὰ τοῦτου δεόμενα, τὴν δὲ τρίβειν ὅσα μὴ καλῶς ἔχει, τὴν δὲ ἕτερα φύρειν καὶ ἀναμιγνύουσαι τοῖς ἄλλοις, τὴν δὲ ἀλάδαστρον ἔχουσαν ἐστάναι· τὴν δὲ ἄγλας ἕτερον, καὶ ἄλλην ἢ ἄλλο τι μεταχειρίζειν, καὶ οὕτως αὐτῶν τὴν τε διάνοιαν καὶ τὰς χεῖρας ἐκείνῃ προσηλώσασα τῷ ἔργῳ, οὐκ ἔβ' διαφθαρῆναι τι τῇ σπουδῇ, ἐφρασιῶσα δόλου, καὶ μὴ συγχωροῦσα πλανᾶσθαι ἔξω καὶ κερητέγαι τὰς ὄψεις· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τὸ πολυτελές τοῦτο μόνον κατασκευάζουσα, τὴν κατάνυξιν λέγω, τὰς αἰσθήσεις ἄγει πρὸς ἑαυτὴν, τὴν βραθυμίαν αὐτῶν περικόπτουσα. Αὐτίκα γοῦν εἰ ποτε συμβαίη συστρέψασαν ἑαυτὴν λογίζεσθαι τι τῶν δεόντων καὶ θεοφιλῶν, ἐρήμους τῶν ἐνεργειῶν τὰς αἰσθήσεις καθίστησιν, ὥστε μηδὲν τῶν περιττῶν ἐπεισαγοῦσας ἀκαίρως διαταράξαι τὴν ἔνδον γινομένην ἠσυχίαν αὐτῆς. Διὸ καὶ προσπίπτουσι μὲν φωναίται· ἀκοαίς, καὶ θεωρίαι ταῖς ὄψεσι· παραπέμπεται δὲ ἔνδον οὐδὲν, τῆς ἐκάστου τούτων ἐνεργείας τῶν μελῶν ἐστραμμένης πρὸς τὴν ψυχὴν. Καὶ τί λέγω φωνὰς καὶ θεωρίας, ὅπου γε πολλοὶ τῶν ἐν ταύτῃ γενομένων τῇ καταστάσει, οὐ μόνον τοὺς παριόντας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐνωθούντας αὐτοῖς ἀπῆλθον μὴ αἰσθόμενοι; Τοσαύτη γὰρ τῆς ψυχῆς ἡ ἀρετὴ, ὡς εἶναι ῥάδιον τῷ βουλομένῳ διατρίβειν μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ὡσπερ δὲ ἐν οὐρανῷ καθημένῳ μηδενὸς ἐπαισθάνεσθαι τῶν γινομένων ἐπὶ τῆς γῆς.

β'. Τοιοῦτος ὁ μακάριος Παῦλος ἦν, ὃς τοσοῦτον ἀφειστήκει τῶν παρόντων ἀπάντων ἐν μέσαις στρεφόμενος πάσῃν, ὅσον τῶν νεκρῶν ἀφειστήκαμεν σωμάτων ἡμεῖς.

ε Colb. καὶ ἀσθενοῦς ὑπακούσαιεν. Savil. καὶ ἀτερποῦς ὑπακούσαιεν. Morel. καὶ ἀτερποῦς ὑπακούσαι· ἐκ κραυγῆς, mensura. Ibid. Colb. οὐδὲν ἰσχυρότερον, οὕτως.

δ Savil. et Colb. στρέφεται, Morel. στρέφεται.

ε Colb. ἀνατίθενται.

ι Βαρύτιμον deest in Colb.

κ Sic e Savillo rescriptus. Montf. τῆ... κατασκινῆ. Esai.

λ Sic Savil. et Colb., Montf. et Morel. ἄλλη. In.

μ Savil. et Morel. θεοφιλῶν. Colb. Θεῶ φίλων, mellus, ut videtur. Infra in Colb. δι' αὐτὴ καὶ προσπ. uconsideratur.

Ὁταν γὰρ λέγῃ· Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, ταύτην λέγει τὴν ἀναισθησίαν· μᾶλλον δὲ οὐ ταύτην μόνην, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν τοιαύτην, ὡς εἶναι τὴν προειρημένην διπλήν. Οὐ γὰρ εἶπε μόνον, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ ἐσιώπησεν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἑτέραν ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι Καθὼ τῷ κόσμῳ. Μεγάλη μὲν οὖν φιλοσοφία καὶ τὸ νομίζειν νεκρὸν εἶναι τὸν κόσμον, πλείων δὲ ταύτης καὶ πολλῶ μείζων τὸ καὶ αὐτὸν ὡς τεθνηκότα διακρίσθαι πρὸς ἐκείνον. Ὅπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐνέφηγε, τοιοῦτον δὲ τί ἐστι· λέγει γὰρ οὐ τοσοῦτον ἢ ἀπέχει τῶν παρόντων, ὅσον οἱ ζῶντες τῶν νεκρωθέντων, ἀλλ' ὅσον οἱ νεκροὶ τῶν νεκρῶν. Διότι ὁ μὲν ζῶν, εἰ καὶ μὴ ἐπιθυμεῖ τοῦ τετελευτηκότος, ἀλλ' ἑτέρως αἰσθάνεται, ἢ καὶ θαυμάζων ἔτι τὸ κάλλος τοῦ κειμένου, ἢ καὶ ἐλεῶν αὐτὸν καὶ δακρύων· ὁ δὲ νεκρὸς πρὸς τὸν ἀπελθόντα οὐδὲ ταύτην ἔχει τὴν σχέσιν καὶ τὴν διάθεσιν. Τοῦτο τοίνυν ἐμφάνει βουλόμενος, εἰπὼν ὁ, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, ἐπήγαγε, καθὼ τῷ κόσμῳ. Ὅρῳ πόσον ἀφειστήκει [143] τῆς οἰκουμένης, πῶς ἐν τῇ γῆ βαδίζων πρὸς αὐτὴν ἀνεπιτηδῆκει τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφήν;

Μὴ γάρ μοι τὰς ἀκρωταίας εἴπης τῶν ὄρων, μηδὲ νάπας καὶ φάραγγας καὶ ἐρημίαν ἄδατον· οὐδὲ γὰρ ἱκανὰ ταῦτα μόνα ψυχῆς θόρυβον ἐξελεῖν· ἀλλὰ δεῖ τῆς φλογὸς ἐκείνης, ἣν ἀνῆψε μὲν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τοῦ Παύλου ψυχῇ, ἔτρεφε δὲ ὁ μακάριος ἐκείνος διὰ τοῦτο τοῦ πνευματικοῦ λογισμοῦ, καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἐπήρην, ὡς κάτωθεν ἀρξαμένην ἀπὸ τῆς γῆς, πρὸς αὐτὸν φθάσαι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦτον οὐρανὸν, καὶ τὸν μετ' ἐκείνον πάλιν. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἕως τρίτου ἠρπάγη οὐρανοῦ· ὁ δὲ πόθος αὐτοῦ καὶ ἡ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπη οὐ τρεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς οὐρανοὺς ὑπερηκόνησε. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα βραχύς ἦν, καὶ πλέον ἡμῶν κατὰ τοῦτο εἶχεν οὐδέν· τῇ δὲ πνευματικῇ διαθέσει πάντας τοὺς δυνατοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος παρήλασεν. Καὶ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τοῦτο γε ἕνεκα τοιαύτην τινὲ τὸν ἅγιον ἐκείνον εἰκόνη παραβαλὼν, ὡσπερ ἂν εἴ τις φλόξ τὰ νῦντα πάσης ἐπισχοῦσα τῆς γῆς, καὶ πρὸς ὕψος ἀρθείσα πάντοθεν παρέλθοι τὴν οὐράνιον ἀψίδα, καὶ τὸν ὑπὲρ ταύτης ἀἶρα διαδραμοῦσα, εἴτε ἀήρ ἐστι, εἴτ' ὁ τί ποτε, πληρώσει τοῦ πυρὸς τὸ μέσον τῶν δύο τούτων οὐρανῶν, καὶ μηδὲ ἐνταῦθα σταίη τοῦ δρόμου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τρίτον ἀθρόως ἐκπηδήσασα ἀναβαίη, καὶ πάντα ἐργάσασατο μίαν πυρὰν, τοσοῦτον μὲν ἔχουσαν πλάτος¹, ὅσον τὸ εὖρος πάσης τῆς γῆς, τοσοῦτον δὲ ὕψος, ὅσον ἀπὸ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ πρὸς ἡμᾶς. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλαστὸν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ μέρος εἰρηκέναι μοι δοκῶ. Καὶ ὅτι οὐχ ὑπερβολὴ ἐστὶ τὰ ῥήματα, εἴσεται τις ἀκριβῶς τὰ πρὸς Δημήτριον ἡμῖν ταύτης ἕνεκεν γραφέντα τῆς ὑποθέσεως ἐπελθόν. Οὕτω δεῖ φιλεῖν τὸν Χριστὸν, οὕτω τῶν παρόντων ἀφαισθάναι πραγμάτων. Τοιαύτας εἶχον καὶ οἱ ἅγιοι προφήται ψυχᾶς· διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρους ἔλαβον ὀφθαλμούς. Τὸ μὲν οὖν ἠποστήσαι τῶν παρόντων ἑαυτοῦς, τῆς ἐκείνων σπουδῆς ἦν· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα ἑτέρας ἀνοιγῆναι πρὸς τὴν τῶν μελλόντων θεωρίαν ὄψεις αὐτοῖς, τῆς τοῦ Θεοῦ λοιπὸν ἐγένετο χάριτος. Τοιοῦτος Ἐλισσαῖος ἦν, ὃς ἐπειδὴ πάντων ἀπέστη τῶν βιωτικῶν, καὶ τῆς βασιλείας ἠράσθη² τῆς ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ παρόντα διέπτυσεν ἅπαντα, βασιλείαν καὶ δυναστείαν καὶ δόξαν

λέγει, καὶ τὴν παρὰ πάντων τιμὴν, εἶδεν ἢ μηδαίς ἕτερος εἶδε ποτε, ὅρος ὀλόκληρον ἵππων πυρίνων καὶ ἀρμάτων καὶ στρατιωτῶν τοιοῦτων παρατάξει κρυπτόμενον. Ὁ μὲν γὰρ τὰ παρόντα θαυμάζων, οὐκ ἂν ἀξιωθεῖται τῆς τῶν μελλόντων θεωρίας ποτέ· ὁ δὲ τούτων ὑπερορῶν, καὶ οὐδὲν ἀμεινον σκιάς καὶ οὐαίματος αὐτὰ διακρίσθαι νομίζων, ταχέως ἐπιτεύξεται τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ πνευματικῶν. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τότε τὸν πλοῦτον τὸν ἀνδράσι προσήκοντα τοῖς παισὶν ἐπιδεικνυμεν τοῖς ἡμετέροις, ὅταν ἄνδρας αὐτοῦς γενομένους ἴδωμεν, καὶ τῶν παιδικῶν ὑπερορῶντας ἀπάντων· ἕως δ' ἂν ἐκεῖνα θαυμάζωσιν, ἀναξίους τούτων εἶναι νομίζομεν. Ψυχὴ γὰρ μὴ μελετήσασα τῶν μικρῶν καὶ βιωτικῶν καταρροεῖν, οὐ δυνήσεται [144] θαυμάσαι τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὡσπερ ἐκεῖνα θαυμάζουσα, οὐ δυνήσεται τούτων μὴ καταγελαῖν. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· εἰ γὰρ καὶ περὶ δογμάτων εἴρηται τὸ λεχθὲν, ἔχοι ἂν καιρὸν καὶ περὶ τρόπων εἰρησθαι καὶ δωρεῶν, ὅτι Ὁ ἰ ψυχικός ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ.

γ'. Ὅπερ οὖν ἔφη, ἐρημίας ἐπιζητούμεν, μὴ τὰς ἐκ τόπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ τῆς προαιρέσεως, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν ψυχὴν εἰς αὐτὴν ἀγωμεν τὴν ἀοίκητον. Μετὰ γὰρ τῆς τοιαύτης καταστάσεως καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ πόλιν οἰκῶν, καὶ βασιλείαν οἰκονομῶν, καὶ μυρία περιβεβλημένος ἰ φροντίσι, τῶν τὰς ἐρημίας κατελιηφότων θερμότερον συνέχετο τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ. Τὰ γὰρ δάκρυα καὶ τὰς οἰμωγὰς καὶ τοὺς δλοφυρμούς ἐκείνους, τοὺς ἐν ἡμέρᾳ, τοὺς ἐν νυκτὶ, μόλις ἕνα που καὶ δεῦτερον τῶν νῦν ἐσταυρωμένων ἐπιδεικνύμενον ἴδοι τις ἂν, εἰ γέ τις ἄλλως ἐστί. Μὴ γὰρ τοὺς θρήνους ἐξετάσωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τίς ὢν ἐποιεῖτο τούτους ἴδωμεν ἀκριβῶς. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον, ἂν ἀξιῶματι τοσοῦτον τυγχάνοντα, καὶ παρὰ πάντων θεραπευόμενον, καὶ μηδένα τὸν ἐπιτιμῶντα ἔχοντα ταπεινοῦσθαι καὶ κάμπτεσθαι καὶ κατεσθίειν ἑαυτὸν, καὶ πάντων τούτων ἀπεστερημένον τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς πολλὰ ἔχει τὰ πρὸς διάχυσιν αὐτὸν ἐξάγοντα, καὶ συστειλαὶ κωλύοντα τὴν ψυχὴν. Καὶ γὰρ ὑπὸ τῆς καθημερινῆς τρυφῆς διαλύεται καὶ χαῦνος γίνεται, καὶ ὑπὸ τῆς ἐξουσίας φυσάται καὶ πρὸς ἀπόνοιαν αἴρεται· ἐκκαίει δὲ καὶ ὁ τῆς δόξης ἔρωσ αὐτὸν, καὶ ὁ τῶν σωματίων οὐχ ἦττον, ὑπὸ μὲν τῆς ἐξουσίας τικτόμενος, τρεφόμενος δὲ ὑπὸ τῆς τρυφῆς. Πρὸς τούτοις αἱ τῶν φροντίδων νιφάδες πάντοθεν αὐτὸν βάλλουσαι τῶν παθῶν ἐκείνων οὐκ ἔλαττον θορυβοῦσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν· ὅθεν οὐδὲ μικρὰν παρείδουσιν ἢ κατὰ νομῆς εὐρεῖν δυνήσεται, τοσοῦτοις εἰργομένη τειχίσμασιν· ἀγαπητὸν γὰρ καὶ πάντων τούτων ἀπηλλαγμένην δυνήσθηναι ἐν αὐτῇ τοῦτο φυτεῦσαι τὸ καλόν. Ὁ δὲ ἰδιώτης πάσης ταύτης ἔξω τῆς παραχῆς ἐστηκεν, ἂν μὴ λίαν ἢ διαστραμμένος· διὸ καὶ μετ' ἐλάττονος δυσκολίας ἐπὶ τὸ πρᾶγμα δυνήσεται ἔλθειν· ἀλλ' οὐκ ὁ ἐν δυναστείᾳ καὶ ἀρχῇ καὶ θεραπείᾳ τοσαύτῃ. Καὶ ὡσπερ χαλεπὸν ἢ, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἀναμίξαι ὕδατι πῦρ, οὕτως, οἶμαι, τρυφὴν καὶ κατάνυξιν εἰς ταῦτα συναγαγεῖν· ἐναντία γὰρ ταῦτα, καὶ ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά. Ἡ μὲν γὰρ δακρύων ἐστὶ μήτηρ καὶ νήψεως, ἡ δὲ γέλωτος καὶ παραφορᾶς· καὶ ἡ μὲν κούφην καὶ ὑπόπτερον ἐργάζεται τὴν ψυχὴν, ἡ δὲ αὐτὴν παντὸς μολύβδου βαρυτέραν καθίστησι. Καὶ οὕτω δὴ τὸ πάντων μείζον εἶπον, ὅτι ὁ μὲν ἐν χρόνοις ἐπολιτεῖτο οὐδὲν μέγα ἀπαιτοῦσιν εἰς πολιτείας ἀκρίθειαν· ἡμεῖς δὲ τότε εἰς τὸν ἀγῶνα καθήκαμεν, ὅτε οὐ μόνον τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ γελαῖν πολλήν

¹ Sic Savil. et Colb. bene. Legebatur λέγει. Εοιτ.

² Colb. ἐνέφηνεν· οὐ τοσοῦτον λέγων. Infra idem νεκρῶν ὁ μὲν γὰρ ζῶν.

³ Colb. διάθεσιν· διὰ τοῦτο εἰπὼν.

⁴ Colb. ἀλλὰ διὰ τῆς.

⁵ Savil. et Colb. καὶ πάντας τοὺς δυνατοὺς.

⁶ Colb. τὸ πλάτος, εἰ infra τὸ ὕψος.

⁷ Colb. τὸ μὲν γὰρ.

⁸ Colb. τῆς πολιτείας ἠράσθη. Infra λέγο post δόξαν deest in Colb.

¹ In Savil. et Colb. ὁ doest. Infra Colb. ἐπιζητούμεν, μὴ τὰς ἐκ τόπων.

² Colb. ἐριβεβλημένος. Infra idem θερμότερον προσέκειτο.

³ Colb. ὡσπερ γὰρ χαλεπὸν, Savil. et Morel. καὶ ὡσπερ γὰρ.

Mihi mundus crucifixus est (Galat. 6. 14), hanc memorat insensibilitatem, imo potius non hanc tantum, sed aliam talem, ut duplex illa fuerit. Non enim solum dixit, *Mihi mundus crucifixus est*, ita ut postea tacuerit, sed per adjunctum aliam significavit dicens, *Et ego mundo*. Magna certe philosophia est, putare mundum esse mortuum, sed longe major, erga mundum quasi mortuum affectum esse. Quod itaque Paulus declaravit hujusmodi est: dicit enim non se tantum abesse a presentibus, quantum viventes a mortuis, sed quantum mortui a mortuis. Qui enim vivit, etiamsi mortuum non concupiscat, at alio modo sentit, sive miretur prostrati pulchritudinem, sive ipsum miseretur ac deploret: mortuus autem erga mortuum ne tali quidem affectu est. Hoc igitur declarare cum vellet, postquam dixerat, *Mihi mundus crucifixus est*, addidit, *Et ego mundo*. Vides quam longe aberat ab orbe, quomodo in terra gradiens ad ipsum transilierat cæli verticem?

Pauli erga Christum amor cælos omnes transcendit. — Ne mihi commemoros montium cacumina, non saltus, non valles, non solitudinem inviam; neque enim hæc sola satis sunt ad animæ tumultum auferendum, sed illa opus est flamma, quam Christus in Pauli anima incendit; beatus autem ille per spiritualem hanc cogitationem ipsam fovit, et ad tantam sublimitatem extulit, ut cum a terra incepisset, ad ipsum cælum pertigerit, imo et ad cælum illo superius, et ad aliud iterum: ipse namque usque ad tertium cælum raptus est: amor autem ejus et erga Christum dilectio non tres solum, sed omnes etiam cælos transcendit. Nam corpore quidem pusillus erat, nihilque amplius quam nos in hac re habuit: spirituali autem affectu omnes qui in terra versantur homines longo intervallo superavit. Neque erravit si quis sanctum illum circa rem hanc imagine tali exprimat: quemadmodum si flamma quædam totam terræ superficiem occupans, et in altum elata undique cælestem apsidem prætereat, et aerem supra illam positum pervadens, sive aer ille sit, sive aliud quilibet, intermedium duorum cælorum igne repleat; neque hic cursum sistat, sed ad tertium etiam repente transiit, omniaque unum rogam efficiat, tantæ latitudinis quantam habet universa terra, tantæ altitudinis, quantum spatii a tertio cælo ad nos usque est. Ne sic quidem puto vel partem aliquantulam amoris ejus me expressisse. Quod autem hæc non sint per hyperbolen dicta, videre poterit quisquis ea legerit, quæ ad Demetrium eadem de re scripsimus. Sic oportet Christum amare, sic a rebus presentibus abstinere. Tales erant sanctorum prophetarum animæ, ideoque alios acceperunt oculos. Sane quod illi a presentibus se segregarent, id illorum diligentiae opus erat: quod vero postea alii sibi aperirentur ad futurorum contemplationem oculi, illud demum divinæ gratiæ erat. Talis erat Elisæus, qui postquam omnia sæcularia despexit, regni cælestis amore captus est, presentiaque omnia respuit, regnum nempe, potentiam, gloriam et honorem ab omnibus exhibitum; vidit ea quæ nullus unquam viderat, montem inte-

grum, equorum igneorum, curruum, militumque similium exercitu opertum. Nam qui presentia admiratur, futurorum contemplatione numquam dignus habebitur: qui autem illa despicit, et nihilo meliora putat umbra et somnio, cito magna illa spiritualia consequetur. Quandoquidem et nos divitias viris congruentes filiis nostris exhibemus, cum illos viros esse, et puerilia omnia despiciere videmus: quamdiu enim illa mirantur, his illos indignos arbitramur. Anima quippe quæ parva et sæcularia despiciere non didicit, cælestia mirari non poterit; parique modo si illa miretur, non poterit hæc non irridere. Hoc et beatus Paulus dicebat: quamquam enim dictum illud de dogmatibus prolatum est, opportune tamen de moribus et de donis dicatur: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei* (1. Cor. 2. 14).

3. *David Christum ardentem amabat.* — Ut itaque dicebam, sollicitudinem requiramus, non locorum tantum, sed etiam propositi: atque ante omnia animam ducamus in ipsam non habitam terram. Cum tali namque animi affectu beatus David, urbem incolens et regnum administrans infinitisque circumdatus curis, ardentius quam ii, qui solitudinem occuparunt, amoris Christi adhærebat. Lacrymas enim illas, gemitus, et fletus die nocteque effusos, vix unum duosve eorum, qui nunc crucifixi sunt, exhibere videamus, si tamen quispiam reperiat. Neque enim fletus tantum considerandi sunt, sed quis illos emitteret diligenter perspiciamus. Non idem est in tanta dignitate positum, ab omnibus honori habitum, quem nemo increpare posset, humiliari, incurvari seque ipsum macerare, atque hoc ipsum facere illum, cui nihil horum competat. Siquidem multa rex habet, quæ ipsum ad sese effundendum adducant, quæque impediunt quominus animam colligat suam. Diurnis namque deliciis et convivis dissolvitur, ac mollis efficitur, inflatur potentia sua et in arrogantiam effertur: illum gloriæ amor urit, nec minus corporum, potentia genitus, et nutritus deliciis. Ad hæc curarum turbines ipsum undique invadentes non minus, quam illi alii affectus, ipsius animum perturbant: quare ne minimum quidem compunctio aditum invenire poterit tot munitionibus repulsa: ægre namque vel in anima his obicibus libera hoc bonum inseri potest. Privatus autem homo hujusmodi tumultus expers omnino est, nisi sit admodum perversus; quamobrem cum minori difficultate poterit hanc rem adire, quam is qui in potentia, imperio et cultu tali degit. Ac quemadmodum difficile, imo potius impossibile est ignem cum aqua miscere, ita non puto delicias et compunctionem simul esse posse: nam hæc contraria sunt, et unum ab altero destruitur. Illa enim mater est lacrymarum et temperantiæ, hæc risus et iasanæ: illa levem et alis instructam efficit animam, hæc vero plumbo graviorem constituunt. At nondum id quod majus est dixi, Davidem scilicet illo tempore vixisse, quo non tanta postulabatur vitæ diligentia; nos autem nunc in certamen descendimus, cum non alia modo delicta, sed ipse risus magnis

obnoxius est pœnis, sed luctus et afflictio ubique laudatur. Attamen beatus ille his omnibus fractis obiectibus, sic illam fortiter suscepit, quasi unus esset ex multitudine, ac ne per somnium quidem regnum regiamve magnificentiam vidisset: tantamque in purpura, in diademate et in regio solio compunctionem exhibuit, quantam is qui in sacco, in cinere, et in solitudine sedet. At enim iis, quibus hoc bonum vere supervenerit, tantum robur exhibet, quantum igitur in spinis. Hoc quamvis hominem innumeris prælocatum malis reperiat, quamvis multis peccatorum funiculis constrictum, quamvis vehementem offendat concupiscentiarum flammam, quamvis multum circumstantem sæcularium rerum tumultum, hæc omnia subito ceu quodam flagello depellit, et procul abigit ab anima. Ac quemadmodum contra vim venti vehementis numquam tenuis pulvis steterit, ita neque concupiscentiarum multitudo compunctionis ingruentem vim sustinere poterit, sed illa destruitur, pulvereque ac fumo citius dissipatur. Nam si corporum amor animam ita captivam efficit, ut ab omnibus illam abducat, uniusque amicæ tyrannidi subiciat, quid non efficiat amor Christi, metusque ne ille secedat a nobis? Quod utrumque ita prophetæ animum agitabat, ut aliquando diceret: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (Psal. 41. 1); ac rursus, *Anima mea sicut terra sine aqua tibi; et, Adhæsit anima mea post te; aliquando autem, Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me* (Psal. 142. 6. et 62. 9. et 6. 2).

4. *Inscriptio psalmi, Pro octava, quid significat.* — Nec mihi quispiam dicat ipsum, ut peccatum lugeret suum, hunc scripsisse psalmum: neque enim illud verum est, neque id suspicari permittunt ea, quæ in inscriptione ponuntur. Nisi enim posset argumentum inscriptum ostendi, hunc psalmum liceret illi rei adscribere: sin vero is qui pro peccato dictus est, omnibus est manifestus, hic autem aliam habet hypothesin: ne, quæso, ne divina confundamus, neve dogmatibus a Spiritu prolatis accommodatiora esse nostra ratiocinia pronuntiemus. Quænam igitur est inscriptio? *Pro octava* (Psal. 6. 1). Quænam vero est octava, nisi dies illa Domini magna et conspicua, ut elibanus ardens, quæ supernas Virtutes tremere facit (*Virtutes, inquit, cælorum movebuntur* [Matth. 24. 29]), quæ ignem exhibet Regi tunc illi præcurrentem? Octavam autem vocavit illam, status mutationem declarans, necnon futuræ vitæ renovationem. Præsens namque vita nihil aliud est, quam hebdomas una, quæ vita incipit a prima die, desinit in septimam: ac rursus iisdem intervallis circumit, et ad idem principium recurrit, et in finem descendit. Quare octavam diem, nemo dixerit esse Dominicam, sed primam. Neque enim hebdomadis circulus in octavam numerum extenditur. Cum autem hæc omnia cessaverint et dissoluta fuerint, tunc ogdoadis cursus in medium adducitur: neque enim rursus ad principium recurrit, sed sequentibus intervallis hæret. Propheta igitur *ri com-*

punctionis inscriptam semper iudicii memoriam habuit, diemque illam in tanto cultu, in tantis divitiis assidue animo versabat, quam nos vel in ærurnis constituti vix in memoriam revocamus: ac iudicia ejus frequenter revolvens hunc scripsit psalmum. Ecquid dicit? *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me*, furorem et iram appellans supplicii vehementiam: noverat enim numen prorsus esse affectus expers; quamquam tamen sibi conscius erat, non pœnam et supplicium deberi sibi, sed honorem et coronas. Siquidem fides, per quam alienigenarum turrim destruxit, et universam Judæorum gentem ex ipsis portis mortis eripuit, beneficium inimico suo semel, bis et pluries præstitum, ac præ omnibus divina de ipso prolata sententia, totam viri virtutem satis declarabat, etiamque magis, quam ipsa præclare gesta. Opera quippe quantumvis magna et admiranda in mali suspensionem vocari possunt, etsi ut plurimum omni suspicione libera essent justi illius opera: cum autem Deus ipse testis est, tunc nullus est suspitioni locus: nisi enim accuratissimam virtutis probationem exhibuisset, nunquam esset cæleste præconium consequutus. Quid igitur de illo dicit Deus? *Inveni David filium Jessæ, virum secundum cor meum* (1. Reg. 13. 14). Attamen post tale iudicium, post tanta præclare gesta, damnatorum et nullam erga Deum fiduciam habentium verba protulit, ut evangelicum illud impleret: *Cum omnia feceritis, dicite, Servi inutiles sumus* (Luc. 17. 10). Quid amplius dixit publicanus ille innumeris malis onustus, qui ne in cælum quidem respicere audebat, neque longum texere sermonem, neque prope Phariseum stare? Ille siquidem exprobrabat ei diceps: *Non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, aut sicut hic publicanus* (Luc. 18. 11): hic vero ac si nihil durum audisset, dictum excepit, ac non modo indignatus non est, sed etiam illum sibi contumeliosum et arrogantem, tanto affectu honore, ut ne terra quidem, quam ille calcabat, se dignum existimaret: ac verbum quidem nullum protulit, nisi ut confiteretur peccata sua; pectus autem frequenter percutiens, sic rogabat sibi propitium esse Deum. Sed quod hæc ageret, nihil mirum: nam peccatorum multitudo illum, vellet nollet, humi respicere cogebat: quod autem justus et nullorum similium sibi conscius, cum eadem qua publicanus sui improbatione accedat, illud sane mirabile est, et animi vere contriti signum. Ab illo enim, *Propitius esto mihi peccatori* (Ibid. 13), in quo differt illud, *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me* (Psal. 6. 2)? Imo potius hoc quam illud longe majus est. Nam publicanus ne ad cælum quidem respicere audebat; justus autem majus quidpiam faciebat. Ille dicebat, *Propitius esto mihi*; hic ne illud quidem dicere audebat. Neque enim dicebat, *Ne arguas me*¹, sed, *Ne in furore tuo*; neque, *Ne corripas me*, sed, *Ne in ira tua*: non pœnas non luere postulans, sed non tam vehementes: ita ut undique

¹ sic Colb. et Savil. in Morel. quædam deerant.

ἔχει τὴν κλάσιν, ἐπαινείται δὲ πανταχοῦ τὸ πενθεῖν καὶ τὸ θλίβεσθαι. Ἄλλ' ὅμως ὁ μακάριος ἐκεῖνος πάντα ταῦτα διακόψας τὰ κωλύματα, οὕτως αὐτῆς ἐπελάβετο σφοδρῶς, ὡς τῶν πολλῶν εἰς ὦν, καὶ μηδὲ ἄναρ ποτὲ βασιλείαν, μηδὲ τὴν ἐν βασιλείῳ πολυτέλειαν θεασάμενος, καὶ τσαούτην ἐν ἀλουργίῳ καὶ διαδήματι καὶ θρόνῳ βασιλικῶ τὴν κατάνυξιν [145] ἐπεδείξατο, ὅσην ὁ ἐν σάκκῳ καὶ σποδῶ καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενος. Καὶ γὰρ οἷς ἂν γνησίως τοῦτο παραγένηται τὸ καλὸν, τσαούτην ἐπιδεικνύεται τὴν ἰσχὺν, ὅσην ἐν ταῖς ἀκάνθαις τὸ πῦρ. Τοῦτο ἂ καὶ ὑπὸ μυρίων ἀγχόμενον εὔρη κακῶν, καὶ πολλὰ τὰ σχοινία τῶν ἀμαρτημάτων περικείμενον, καὶ σφοδρῶν τῶν ἐπιθυμιῶν τὴν φλόγα καίουσαν, καὶ πολλῶν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων περιεστώτα θόρυβον, πάντα ἐκεῖνα εὐθέως σφοδρῶ τινι μάστιγι κατ' ἄκρας ἢ ἐλαύνουσα πόρρω καθίστησι τῆς ψυχῆς. Καὶ καθάπερ πρὸς ἀνέμου βίαν ῥαγδαίου οὐκ ἂν ποτε σταίη κόνις λεπτή, οὕτως οὐδὲ τῶν ἐπιθυμιῶν πλῆθος κατανύξεως ῥύμην ἐμπεσοῦσαν δυνήσεται ἐνεγκεῖν, ἀλλ' ἀφανίζεται καὶ διαχεῖται καὶ κόνεως καὶ καπνοῦ θάπτον παντός. Εἰ γὰρ ὁ τῶν σωματικῶν ἔρωσ οὕτω δουλοῦται τὴν ψυχὴν, ὡς πάντων αὐτὴν ἀπαγαγεῖν, καὶ τῆς ἐρωμένης προσηλωσάμενος τυραννίδι μόνῃ, τί οὐκ ἂν ὁ τοῦ Χριστοῦ πόθος ἐργάσαιτο, καὶ τὸ δέος τῆς ἐκείνου ἀλλοτριώσεως; Ἄπερ ἀμφοτέρω ταῦτα οὕτως ἔστρεψε τοῦ προφήτου τὴν ψυχὴν, ὡς ποτὲ μὲν λέγειν· Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἢ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός· καὶ πάλιν, Ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἀνυδρὸς σοι· καὶ, Ἐκολλήθη ἢ ψυχὴ μου ἐπίσω σου· ποτὲ δὲ, Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με.

δ'. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὅτι τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ πενθῶν τοῦτον ἔγραψε τὸν ψαλμόν· οὐ γὰρ ἀληθὲς τοῦτο, οὐδὲ ἀφίησιν ἢ ὑποπτεῦσαι τι τοιοῦτον τὰ ἐπιγεγραμμένα ἀνωθεν γράμματα. Εἰ μὲν γὰρ μηδεὶς εἶχε τὴν ὑπόθεσιν δεῖξαι προγεγραμμένην, ἐντὶν τῷ βουλομένῳ τοῦτον ἐκεῖνοις ἀρμόσαι τοῖς πράγμασι τὸν ψαλμόν· εἰ δὲ ὁ ἐπ' ἐκεῖνοις λεχθεὶς ἢ δὴλός ἐστιν, οὗτος δὲ ἑτέραν ἔχει τὴν ὑπόθεσιν, μὴ, παρακαλῶ, μὴ συγγέωμεν τὰ θεῖα, μηδὲ τῶν ὑπὸ Πνεύματος εἰρημένων δογμάτων κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἡμετέρους ψηφίζόμεθα λογισμούς. Τίς οὖν ἐστὶν ἢ ἐπιγραφή; Ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος, φησί. Τίς δὲ ἐστὶν ἢ ὀρθότης, ἀλλ' ἢ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἢ μεγάλη καὶ ἐπιφανής, ἢ ὡς κλίθανος καιομένη, ἢ καὶ τὰς ἀνω δυνάμεις τρέμειν παρασκευάζουσα (Σεισθήσονται γὰρ, φησί, καὶ δυνάμεις ἢ τῶν οὐρανῶν), ἢ πῦρ δεικνύουσα προτρέχον τοῦ βασιλείως τότε ἐκείνου; Ὀρθότης δὲ αὐτὴν ἐκάλεσε, τὸ τῆς καταστάσεως ἐνηλλαγμένον ἐμφαίνων, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς τὴν ἀνανέωσιν. Ὁ μὲν γὰρ παρὼν βίος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἑβδομάς μία, ἀρχόμενος μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, τελευτῶν δὲ εἰς τὴν ἑβδόμη, καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἀνακυκλούμενος διαστήμασι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀνω ἀρχὴν, καὶ καταβαίνων εἰς τὴν τελευτήν. Διόπερ ὀρθότης ἡμέραν οὐκ ἂν τις εἴποι ποτὲ τὴν ἢ Κυριακὴν, ἀλλὰ πρώτην· οὐ γὰρ ἐκτείνεται εἰς ἕξοον ἀριθμὸν ὁ τῆς ἑβδομάδος κύκλος.

ἂ Τοῦτο deest in Colb. Mox idem ἀγχόμενος, εἰ περικείμενα. Infra idem τὸν θόρυβον.

ἢ Sic e Colb. et Savil. rescriptimus, Morel. et ex eo Montf. κατ' ἄκρας. Edit.

ἢ Colb. τῆς ἐκείθεν ἀλλοτριώσεως. In eodem mox ταῦτα deest.

ἢ Colb. οὐδὲ γὰρ ἀφίησιν.

ἢ Colb. εἰ δὲ ὁ μὲν ἐκεῖνα λεχθεὶς. Paulo post idem πνεύματος δογμάτων κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἡμετέρους ἀξιῶμεν λογισμούς.

ἢ Colb. πρῶτον οἱ δυνάμεις.

Ὅταν δὲ ταῦτα πάντα παύσῃται καὶ καταλυθῇ, τότε ὁ τῆς ὀρθότητος δρόμος εἰς μέσον ἄγεται· οὐ γὰρ ἀνατρέχει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ τῶν ἐξῆς ἔχεται διαστημάτων. Ὁ τοίνυν προφήτης ὑπὸ πολλῆς κατανύξεως ἐγγεγραμμένην τῆς κρίσεως τὴν μνήμην [146] εἶχε διαπαντός, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν τσαούτῃ θεραπείᾳ καὶ τρυφῇ διηνεκῶς ἢ ἔστρεψε παρ' ἑαυτῷ, ἢ ἐν ταῖς θλίψεσι μόλις ἡμεῖς εἰς μνήμην λαμβάνομεν· καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ συνεχῶς ἀναλογιζόμενος τοῦτον ἔγραψε τὸν ψαλμόν. Καὶ τί φησί; Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με· θυμὸν καὶ ὀργὴν λέγων τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας (οἶδε γὰρ παντὸς πάθους τὸ θεῖον ἀπηλλαγμένον), καίτοι γε ἑαυτῷ συνειδῶς οὐ κολάσειος οὐδὲ τιμωρίας, ἀλλὰ τιμῆς ἄξια καὶ στεφάνων. Ἡ τε γὰρ πίστις, δι' ἧς κατήνεγκε τὸν τῶν ἄλλοφύλων πύργον, καὶ τὸ πᾶν τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἐξ αὐτῶν ἤρπασε τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν, ἢ τε εἰς τὸν ἠδικηκότα εὐεργεσία γενομένη καὶ ἄπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, καὶ πρὸ τούτων ἢ τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ ψῆφος ἐξενεχθεῖσα, πᾶσαν ἰκανὴ δεῖξαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῶν κατορθωμάτων μᾶλλον αὐτῶν. Τὰ μὲν γὰρ ἔργα, καὶ ἢ μεγάλα καὶ θαυμαστά, ὅμως πονηρὰ ὑποπτεῦσθαι δύναται ἂν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πάσης ὑποψίας ἀπήλλακτο τοῦ δικαίου τὰ κατορθώματα· ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ὁ μαρτυρῶν ἢ, πάσης ἢ ἐκτὸς ὑποψίας ἢ ψῆφος ἐπὶν· οὐ γὰρ, εἰ μὴ τὴν ἀκριβεστάτην βάσανον τῆς ἀρετῆς ἐπεδείξατο, τῆς ἐν ταῖς οὐρανοῖς ἀνακτρυξέως ἔτυχεν ἂν. Τί οὖν ὁ Θεὸς φησί περὶ αὐτοῦ; Εὐρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσοῦ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοιαύτην κρίσιν καὶ τὰς τσαούτας ἀνδραγαθίας, τὰ τῶν κατεγνωσμένων ἐφθέγγετο ῥήματα, καὶ οὐδεμίαν ἐχόντων παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, πληρῶν ἐκαῖνο τὸ εὐαγγελικόν, τὸ, Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμεν. Τί τούτων ἢ πλέον ἐφθέγγετο ὁ ὄντως μυρίων γέμων κακῶν ὁ τελώνης ἐκεῖνος, ὁ μηδὲ ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπομένων, μηδὲ μακρὸν κατατείνειν λόγον, μηδὲ πλησίον στήναι τοῦ Φαρισαίου τολμῶν; Ὁ μὲν γὰρ ὠνείδιζεν αὐτὸν λέγων, ὅτι Οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης· ὁ δὲ ὡς μηδὲν ἀκούσας δυσχερὲς καὶ κατεδέξατο τὸ λεχθὲν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑβριστὴν ἐκείνον καὶ ἀλαζόνα τσαούτην τετίμηκε τιμῇ, ὡς μηδὲ τῆς πατουμένης ὑπ' ἐκείνου γῆς ἄξιον εἶναι νομίζειν ἑαυτὸν· καὶ ῥῆμα μὲν εἶπεν οὐδὲν, πλην ὅσον τὰς ἀμαρτίας ὁμολογήσαι τὰς ἑαυτοῦ· τὰ δὲ στέρνα τύπτων σφοδρῶς, οὕτω παρεκάλει ἵλεων γενέσθαι τὸν Θεόν. Ἄλλὰ τὸ μὲν ἐκείνον ταῦτα ποιεῖν οὐδὲν θαυμαστόν· τὸ γὰρ τῶν ἀμαρτημάτων πλῆθος καὶ ἐκόντα αὐτὸν καὶ ἄκοντα κάτω κύπτειν ἠνάγκαζε· τὸ δὲ τὸν δίκαιον καὶ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδῶτα τοιοῦτον μετὰ τῆς αὐτῆς τῷ τελώνῃ προσιέναι ἢ καταγνώσειος, τοῦτό ἐστι τὸ παράδοξον, καὶ ψυχῆς ὄντως συντετριμμένης σημεῖον. Τοῦ γὰρ, Ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ, τί διενήνοχε τὸ, Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με; Μᾶλλον δὲ τοῦτο ἐκείνου καὶ πολλῷ πλέον ἐστίν. Ὁ μὲν γὰρ τελώνης οὐδὲ ἀναβλέψαι εἰς τὸν οὐρανὸν οὐκ ἐτόλμησεν, ὁ δὲ δίκαιος τούτου μεῖζον ἐποίησεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔλεγεν, Ἰλάσθητί μοι, οὗτος δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐθάρρῃσεν εἰπεῖν· οὐ γὰρ εἶπε, Μὴ ἐλέγξης με, ἢ ἀλλὰ, Μὴ τῷ [147] θυμῷ σου, οὐδὲ, Μὴ παιδεύσης με, ἀλλὰ, Μὴ τῇ ὀργῇ σου, οὐ τὸ μὴ κολασθῆναι, ἀλλὰ τὸ μὴ σφοδρὰ τοῦτο παθεῖν αἰτῶν. Ὡστε πάντοθεν

ἢ Colb. διαπαντός.

ἢ Colb. ὅταν δὲ Θεὸς ὁ μαρτυρῶν, πάσης.

ἢ Colb. τί τούτου.

ἢ Colb. προσεῖναι.

αὐτοῦ τὸ ταπεινὸν τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδεῖν, ἀπὸ τε τοῦ τοσούτου ἐαυτὸν κολάσεως ἄξιον εἶναι νομίζειν, ἀπὸ τε τοῦ μὴ τολμᾶν ὑπὲρ παντελοῦς συγχωρήσεως ἄξιον τὸν Θεόν· ὁ τῶν σφόδρα κατεγνωσμένων ἐστὶ, καὶ πεπεικῶτων ἑαυτοὺς ὅτι πάντων εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτωλότεροι. Καὶ τὸ δὴ τούτου μείζον, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μὴ σφόδρα κολασθῆναι ἀπὸ τοῦ ἑλέους καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ λαθεῖν, ὡς ἐξησθενηκώς, ἀξιοῖ· Ἐλέησον γὰρ με, φησὶν, ὅτι ἀσθενὴς εἰμι. Τί τούτου; ὁ τοιαύτης μαρτυρίας ἀπολαύσας, καὶ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπιλανθανόμενος (Τὰ κρίματά σου γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐπιλαθόμεν), ὁ τοῦ ἡλίου φαιδρότερον λάμπων, οὗτος τοιαῦτα φθέγγεται ῥήματα; Ναί· τούτο γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὕτω μεγάλα κατορθῶν οὐδὲν οὐδέποτε μέγα οὕτως εἶπέ τι, οὕτως ἐνόμισα περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πάντων ἰσχυρότερον ἑαυτὸν εἶναι ἐδόκει, καὶ ἀπὸ μόνης ἡξίου τῆς τοῦ Θεοῦ σὴζεσθαι φιλανθρωπίας, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Ἄξιος μὲν εἰμι τιμωρίας ἀπαραιτήτου, καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀθάνατα· διὰ δὲ τὸ μηκέτι δύνασθαι φέρειν ἀξιώμοι λύσιν γενέσθαι τῶν παρόντων κακῶν· καθάπερ τῶν οἰκετῶν οἱ μυρία ἐργασάμενοι δεινά, ὅτι μὲν οὐχ ἡμαρτον οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, διὰ δὲ τὸ τὴν ὀδύνην ἀφόρητον εἶναι τὴν ἀπὸ τῶν μαστιγῶν, ἀξιοῦσιν ἀνεθῆναι λοιπὸν τῶν πληγῶν. Ἐγὼ δὲ αὐτὸν καὶ ἄλλην ἀσθένειαν οἶμαι αἰνίττεσθαι νῦν. Τίνα δὴ ταύτην; τὴν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας καὶ τῶν ὀδυρμῶν ἐγγινομένην αὐτῷ. Ἐβωθε γὰρ ἢ τῆς λύπης ὑπερβολή, ὅταν ἡμῖν ἐπισκῆψῃ σφοδρότερον, ἅπασαν περιτρῶγειν τῆς ψυχῆς τὴν ἰσχύν. Ὅπερ οἶμαι καὶ τὸν δίκαιον πεπονθέναι ἐκ τοῦ σφόδρα καταγινώσκειν ἑαυτοῦ, καὶ μηδέποτε χρηστὰς ἑαυτῷ ὑποτείνειν ἐλπίδας, ἀλλὰ τὰς ἐναντίας αἰεὶ. Τούτο γοῦν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον ποιεῖ· Ἐλέησον γὰρ ἡμεῖς, ἐπήγαγεν, ὅτι ἀσθενὴς εἰμι· Ἰασαί με, Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου, καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη σφόδρα, πρότερον εἰπόν· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με^β. Εἰ δὲ ὁ συνειδὼς ἔχων οὕτω καθαρὸν ἀξιοῖ μὴ γενέσθαι τῶν πεπραγμένων ἐξέτασιν ἀκριβῆ, τί ποιήσομεν ἡμεῖς οἱ τοσούτοις ἐναπειλημμένοι· κακοῖς, καὶ τοσούτον ἀπέχοντες ἢ τῆς παρρησίας ἐκείνου, καὶ μηδὲ τὸ πολλοστὸν τῆς ἐξομολογήσεως ἐκείνης ἐπιδειξάμενοι μέρος; Πόθεν οὖν ὁ μακάριος οὕτως ἐξομολογεῖτο; Πισκαίδαυτο ὅτι οὐδαὶς δικαιοθήσεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι καὶ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται. Διὰ τούτου κατὰ μὲν παρακαλεῖ λέγων, Μὴ εἰσελθῆς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου· κατὰ δὲ, Ἐλέησον με, Κύριε, ὅτι ἀσθενὴς εἰμι.

ε'. Τούτο γὰρ ἄξιον πανταχοῦ σκοπεῖν, πῶς οὐδαμοῦ μέμνηται τῶν οἰκειῶν κατορθωμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ῥίπτει τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ. Τούτο γὰρ συντετριμμένης ψυχῆς, τοῦτο τεταπεινωμένου πνεύματος, τοῦτο ποιεῖ μεγάλα κατορθῶντα τῶν ἁμαρτωλῶν μάλλον δεδοκίμαται καὶ τρέμειν. Ὅτι γὰρ ἔτρεμε μὲν οὕτω καὶ ἡ ἐδοκίμασε [148], ἀκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Ἐὰν ἀγομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; Ἥδει γὰρ, ἦδει σαφῶς, ὅτι πολλῶν ἔσμεν ὀφλημάτων ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι τὰ μικρότατα τῶν ἁμαρτημάτων μεγάλης ἀξιοῦται τιμωρίας· ἔγνω προορῶν ἀνωθεν ἅπερ ἐμελλε νομοθετεῖν ὁ Χριστὸς ἐλθὼν οὐ φόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑβρεῶν καὶ λοιδοριῶν καὶ ἐννοιῶν πονηρῶν καὶ γέλωτος καὶ ἀκαίρου λόγου καὶ εὐτραπείας καὶ τῶν ἐπιμικροτέρων χαλεπὴν κείσθαι

^a Colb. καὶ τούτο ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον ἐστίν· ἡ Ἐλέησον ἡ γὰρ.
^b Hæc, πρότερον εἰπόν... ἐλέγξῃς με, quæ in Monif. deegant e Savillo revocavit. Edit.

^c Sic e Savil. rescriptimus. Morel. ἐπαπειλ., Colb. ἀπειλ. In.

^d Colb. ἀποδόντες, Savil. et Morel. ἀπέχοντες. Infra Colb. solus ὁ μακάριος οὗτος. Mox idem ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τούτου παρακαλεῖ, omittit quibusdam. Mox post δούλου σου sic pergit Colb. ἦδει σαφῶς ὅτι καὶ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται· διὰ τούτου ἔλεγον, Ἐλέησον με.

^e Sic Morel. Savil. ἔτρεμε καί, Colb. ἔτρεμε οὕτω καί. Infra Colb. ὑποστήσεται σε. Infra Colb. ἀξιοῦται τῆς τιμωρίας· καὶ ὅτι ἅπερ ὁ Χριστὸς ἕστερον ἐλθὼν ἐνομοθέτησεν. Ταῦτα ἐκείνος ἀνωθεν προορῶν, οἱ φόνων. Mox idem γέλωτος ἀκαίρου καὶ εὐτ.

τὴν δίκην ἐπίστεινε. Διὰ τούτου καὶ ὁ Παῦλος, καίτοι μὴ δὲν ἑαυτῷ συνειδὼς, ἔλεγεν· Οὐδὲν ἑμαυτῷ συνειδὼς, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. Τί δὴ ποτε; Ὅτι καὶ εἰ μὴδὲν κακὸν αὐτῷ εἰργαστο, ὡσπερ οὖν οὐδὲ εἰργαστο, τῆς γοῦν εἰς τὸν Θεὸν ὀφειλομένης τιμῆς· οὐχ ἡγέτο πληρωκέναι τὸ μέτρον. Κἂν γὰρ μυριάκις ἀποθάνωμεν, κἂν πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιδειξώμεθα, οὐδὲ τὴν ἀξίαν ἀποδοδώκαμεν τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπηργμένων παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῶν.

Ὅρα γὰρ· Οὐδενὸς τῶν παρ' ἡμῶν δεόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ἀρκῶν ἑαυτῷ, οὐκ ὄντας ἡμᾶς εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, ψυχὴν ἐπέπνευσεν, οἷαν οὐδενὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, παράδεισον ἐφύτευσε, οὐρανὸν ἔτεινε, γῆν ὑπεστόρεσε^δ, φωστῆρας ἀνήψε λαμπροῦς, καὶ τὴν μὲν γῆν λίμναις καὶ πηγαῖς καὶ ποταμοῖς καὶ ἀνωθεὶς κατεκόσμησε καὶ φυτοῖς, τὸν δὲ οὐρανὸν τῷ ποικίλῳ τῶν ἀστρῶν καταστίξας^ε χορῷ, τῆς ἡμέρας ἡμῖν οὐχ ἦττον τὴν νύκτα χρησιμωτέραν εἰργάσατο διὰ τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου ἐγγινομένην ἀνάπαυσιν καὶ ἰσχύν. Τῶν γὰρ σιτίων οὐχ ἦττον ἡμῖν οὗτος τρέφει τὰ σώματα· καὶ δῆλον ἐκείθεν· λιμοῦ μὲν γὰρ πολλάκις ἴδοι τις ἂν πολλὰς κατατολμῶντας ἡμέρας, ὕπνου δὲ οὐδὲ ὀλίγας δυνατόν. Καὶ τὴν ἐν ἡμέρᾳ δὲ γενομένην φλόγα, τὴν τε ἀπὸ τῆς ἀκτίνος, τὴν τε ἀπὸ τῶν μόχθων τῶν καθημερινῶν καταψύχων καὶ διαλύων, οὕτως ἀκμάζοντας πάλιν ἡμᾶς πρὸς τοὺς πόνους ἀνίστησι· χειμῶνος δὲ ὥρα, τῷ μῆκει τοῦ δρόμου καὶ ἐπιπλέον ἡμῖν παρέχει τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὸ θάλπος, ὑπυροφίους εἶναι καταναγκάζων. Καὶ τὸ σκότος δὲ οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκὴ τούτῳ συγκεκλήρωται τῷ καιρῷ, ἀλλ' ὑπὲρ ἀναπαύσεως πλείονος. Ὅσπερ οὖν ἡ αἰ φιλόστοργοι τῶν μητέρων, ὅταν κατευνάσαι τὰ παιδιά βουληθῶσιν ἀλύοντα, ὑπὸ τὰς ἀγκάλας θείσαι τὰς ἑαυτῶν, καὶ τῷ χιτωνίσκῳ τὰς εὐφείας περιβαλοῦσαι, κατακοιμίζουσιν οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, καθάπερ τι καταπέτασμα τὸ σκότος κατὰ τῆς οἰκουμένης ἀπλώσας, παύει τοὺς ἀνθρώπους τῶν πόνων ἰ. Εἰ γὰρ μὴ τούτο ἦν, ὑπὸ τῆς^κ φιλοπραγμοσύνης ἢ φιλαργυρίας τῆς ἀγαν καὶ ὑπὸ τῶν πόνων ἅπαντες ἂν διεσπάρθημεν· νυνὶ δὲ καὶ ἀκοντας ἡμᾶς τῶν ἰδρώτων ἀνίησιν. Οὐ τὰ σώματα δὲ ἡμῖν ἀνίησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν οὗτος ὁ νόμος τῶν σωμάτων οὐχ ἦττον. Τί γὰρ ἂν τις λέγοι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ γαλήνην, τὴν ἡσυχίαν, καὶ πῶς ἅπαντα γέμει σιγῆς, καὶ θερῶν ἐστὶ καθαρά, καὶ οὐκ ἔστιν ἀκοῦσαι κραυγῆς τινος καθάπερ ἐν ἡμέρᾳ, τῶν μὲν πενίαν ὀδυρομένων, τῶν δὲ ἐπήρειαν καταβῶντων, τῶν δὲ [149] ἀβρωστίαν σώματος καὶ πρῶσις θρηγούντων, καὶ τῶν μὲν θάνατον τῶν οἰκειῶν, τῶν δὲ ζημίαν χρημάτων, τῶν δὲ ἄλλο τι τῶν ἀνθρίων· πολλὰ δὲ ταῦτά ἐστιν ὧν τούτων ἀπάντων ἰ καθάπερ τρικυμῶν ἐξαρπάσσα πρὸς τὸν αὐτῆς ἀναπαύει λιμένα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἢ νύξ. Καὶ διὰ μὲν τῆς νυκτὸς τοσαῦτα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ· διὰ δὲ τῆς ἡμέρας ταῦτα, ἅπερ ἅπαντες ἴσμεν. Τί ἂν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γινομένην ἡμῖν; Ἴνά γὰρ μὴ τῆς ὀδοπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίνοιτο^μ τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ἡμῖν ὄδον τὴν θάλασσαν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός, ἵνα ὡσπερ οἶκον ἕνα τὴν οἰκουμένην οἰκούντες, οὕτω θαμινὰ παρ' ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ ἕκαστος^ν τῷ πλησίον μεταδίδους εὐκόλως, ἀντιλαμβάνη τὰ παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων, ὡσπερ

^δ Savil. ὀφειλομένης εὐνοίας.

^ε Ὑπεστόρεσε. Colb.

^κ Savil. κατέστιξας, et infra εἰργάσατο, ἀνάπαυσιν καὶ ἰσχύν ἀπὸ τοῦ ὕπνου παρέχουσαν. Τῶν γὰρ. Infra Colb. διαλύων οὗτος ἀκμάζοντα πάλιν ἡμῖν τὰ σώματα.

^ι Colb. οὐκ omittit. Paulo post Colb. et Savil. περιβάλλουσαι.

^κ Colb. ἀπλώσας, κατευνάσαι τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

^μ Sic Colb. bene. Ediderat Monif. ἀπὸ τῆς. Deest deinde in Savil. ἢ φιλαργυρίας. Mox Colb. ἀγαν ὑπὸ τῶν, et paulo post ἀπὸ τῶν ἰδρώτων. Edit.

^ν Colb. ἐστίν. Τούτων γὰρ ἀπάντων.

^ξ Colb. γένηται.

^ο Colb. παρ' αὐτῶν ἕκαστος.

animi ejus humilitas appareat, et quod se tanto supplicio dignum putaret, et quod non auderet totam veniam a Deo postulare; idque sane eorum est qui se admodum damnandos censent, et persuasum habent se omnium hominum nequissimos esse. Quod autem majus est, hoc ipsum non vehementius puniri, ex misericordia et clementia Dei, utpote infirmus, sibi concedi rogabat: *Miserere mei, inquit, quoniam infirmus sum (Psal. 6. 3)*. Quid hoc? qui tali testimonio dignatus est, et judicia Dei non oblitus erat (nam ait, *Judicia tua non sum oblitus [Psal. 118. 30]*), qui ipso sole splendidius luet, hic talia profert verba? Etiam. Hoc enim mirabile est, quod tam magna operatus, nihil unquam magni de se vel dixerit vel senserit, sed se omnium novissimum reputaret, et ex sola Dei clementia salutem consequi rogaret, ac si diceret: Dignus quidem sum supplicio indeprecabili, et immortalibus pœnis; at quod id non amplius ferre possim, rogo solutionem a præsentibus malis: quemadmodum famuli tui qui innumera scelera perpetrarunt, numquam dicere possunt se non peccasse; quia autem flagellorum dolor intolerabilis est, rogant demum mitigari plagas. Ego autem puto illum aliam quoque infirmitatem subiudicare. Quam vero illam? eam quæ ab animi mœrore et a gemitibus procedebat. Solet enim doloris excessus, cum violentior instat, totam animæ vim corrodere. Idque puto sanctum virum esse passum quod sese admodum damnaret, et quod numquam spes bona suppeteret, sed adversa semper expectatio. Et hoc ex sequentibus palam facit: nam *Miserere mei*, adjicit, *quoniam infirmus sum: sana me, Domine; quoniam conturbata sunt ossa mea, et anima mea turbata est valde: cum prius dixisset, Domine, ne in furore tuo arguas me (Psal. 6. 3)*. Quod si ille qui conscientiam ita puram habebat, rogat ne operum examen accuratum fiat: quid nos faciemus qui tot malis involuti sumus, et tantum ab ejus fiducia longe sumus, ac nec quantulacumque ejus confessionis partem exhibuimus? Quare igitur beatus ille sic confitebatur? Didicerat scilicet neminem justificari coram Deo, et justum vix salutem consequi. Quamobrem nunc quidem rogat dicens, *Non intres in judicium cum servo tuo (Psal. 142. 2)*; nunc vero, *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum*.

5. Hoc enim par est ubique considerari, quomodo nusquam præclara gesta sua memoret, sed in Dei misericordiam salutem suam conjiciat. Illud enim contriti est animi, illud humiliati spiritus, illud in causa erat quod magna operatus plus quam peccatores timeret ac tremere. Quod autem tremere ac metueret audi ipsum dicentem: *Si iniquitates observaveris, Domine; Domine, quis sustinebit (Psal. 129. 5)*? Noverat enim, et clare noverat, nos esse Deo multis debitis obnoxios, et minima peccata magnam mereri pœnam. Noverat diu ante præscius, quas leges positurus esset Christus venturus: non cædium modo, sed etiam contumeliarum, conviciorum, malarum cogitationum, risus, otiosi sermonis, scurrilitatis, ac

* Sic pergit Colb., *apprime sciebat quod justus ipse vix saleatur: quapropter dicebat, Miserere mei.*

minorum etiam rerum gravem fore ultionem credebat. Quapropter Paulus, etsi nullius sibi conscius, dicebat, *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (1. Cor. 4. 4)*. Cur autem? Quia, etiamsi nihil mali fecisset, neque enim fecerat, modum honoris Deo referendi implevisse se non putabat. Etiamsi enim sexcenties moriamur, etiamsi omnem exhibeamus virtutem, nihil dignum reddimus honoribus, quibus a Deo affecti sumus.

Dei providentia erga hominem. — Vide enim quomodo, cum nullo ex nostris egeret, sed sibi ipse sufficeret, non existentes nos existere fecit, animam inspiravit qualem nulli ex terrenis animalibus, paradysum plantavit, cælum extendit, terram substravit, luminaria accendit splendida, terram stagnis, fontibus, fluminibus, floribus et plantis ornavit, cælum vario astrorum choro distinxit, noctem non minus quam diem utilem fecit propter quietem et vires a somno reparatas. Nam somnus non minus quam cibi corpora nostra alit, ut vel inde palam est, quod famis quidem multas sæpe dies tolerari videamus absque somno autem vix paucas. Ille est qui diei flammam, sive ex radio solari, sive ex diurnis laboribus proveniat, refrigerat et dissolvit, sicque nos vegetos restituit et ad eundem iterum laboribus pares: hyberna vero tempestate nox longiore cursu plus nobis confert requiei et solatii, dum nos sub tecto manere cogit. Tenebræ autem non frustra nec temere huic tempori deputatæ sunt, sed pro majori quiete. Quemadmodum enim matres proles amantes, cum vagientes infantes ad quietem provocant, ulnis complexos, tunicaque oculos eorum operientes dormire faciunt: sic et Deus tamquam velamen quoddam tenebras per orbem expandens, homines a laboribus quiescere facit. Nisi enim ita esset, nimis negotiis vel pecuniæ cogendæ cupiditate omnes distraberemur: nunc autem nos vel invito remittere sudores facit; nec modo corporibus, sed etiam animis, non minus quam corporibus, quietem hæc rerum ordo procurat. Quid enim dicatur de temporis hujus quiete et tranquillitate et quomodo omnia silentio plena et tumultu vacua sint, nulliusque vox audiatur velut in die, ubi alii de paupertate conqueruntur, alii damnum sibi inportari clamant, alii morbos mutilaque corpora lugent, pars propinquorum mortem, pars jacturam pecuniarum, alii humanas alias ærummas, quæ sane plurimæ sunt: ex quibus omnibus veluti procellis eripiens, humanum genus ad portum suum nox recipit. Hæc nobis a nocte bona conferuntur, a die autem illa, quæ scimus universi. Quid vero dicatur de commercii facultate? Etenim ne itinerum longitudo nos a mutuo consortio averteret, breviorē nobis viam mare scilicet ubique per orbem Deus diffudit, ut in orbe toto quasi in domo una habitantes, sic frequenter possimus alii alios adire, ut sua quique commoda proximis suis singuli tradentes, aliena mutuo recipiant, et parvam terre portionem occupantes, omnibus ubique positis bonis quasi domini potiantur: quemadmodum in laeta mensa singulis convivis, quæ ante se posita sunt aliis

longe remotis dare, et ab illis, quæ penes se habent, extensa solum manu accipere licet. Quod si quis alia sermone persequi tentaverit, in longitudinem immensam incidet, nec vel exiguam partem attingere poterit: quomodo enim, homo cum sit, infinitam Dei sapientiam metiri aggrediatur? Cogita interim plantarum varietatem, fructiferarum, infructuosarum, earum quæ in desertis, quæ in agris cultis, in montibus, in planitie: considera diversitatem in seminibus, in oleribus, in floribus, in animalibus terrestribus, in amphibis, in natalibus: perpende visibilia omnia propter nos facta, caelum, terram, mare, et omnia quæ in eis sunt. Quemadmodum enim si quis regionem splendidam construxerit, multo fulgentem auro, multo gemmarum nitore: ita mundum fabricatus Deus, hominem introduxit, ut in hæc omnia regnum obtineret. Quodque longe mirabilius in hæc domo est, non ex lapidibus tectum concinnavit, sed ex alia pretiosiore materia condidit, neque candelabri aurei flammam accendit, sed superne lampadas ponens, eas per domus tectum discurrere jussit, ita ut id non utile modo esset, sed magnam etiam nobis pareret voluptatem, pavementum autem instar opipare mensæ adornavit: et hæc præbuit ei, qui nihil adhuc boni exhibuerat. Veruntamen post tanta dona, cum erga beneficium homo se ingratum præbisset, non ideo illum honore privavit, sed expulit tantum ex paradiso, atque sic castigavit, ut ingratum animum ultra procedere cohiberet, et ad pejora declinare impediret. Hæc porro omnia, hisque plura, secum reputans apostolus, utpote divino motus Spiritu, quæ ab initio, quæ quotidie, quæ in singulos, quæ in omnes simul, quæ palam, quæ clanculum, multo plura iis, quæ manifesta sunt; item quæ secundum œconomiam unigeniti Filii Dei, futura quoque bona, et omnia demum circumspiciens, atque inenarrabilem Dei amorem undique colligens et cogitans, quasi in immensum pelagus delapsus, sic edidicit quot et quantis esset rationibus reddendis obnoxius, quarum ne minimam partem exhibere poterat. Quapropter talia loquebatur, et minima quidem peccata magna cum diligentia scrutabatur, recte facta autem oblivioni mandabat. Sed non perinde nos, qui delictorum quidem, licet multa magnaque sint, nec rationem habemus, nec mentionem facimus: si quid autem vel minimum boni fecerimus, id ultro citroque jactamus, nec prius jactandi et gloriandi finem facimus, quam parvum illud per arrogantiam deleamus. Hæc item perpendens David¹ dicebat: *Quid est homo, quod memor es ejus (Psal. 8. 5)*. Neque id solum, sed² ingratum animum ejus iacens dicebat: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est eis (Psal. 48. 13)*.

6. Illud grati famuli est, beneficia omnibus simul collata, sibi propria existimare, atque ita sollicitum esse ac si omnium debitor esset. Quod etiam Paulus

faciebat (e re namque fuerit illum denuo commemorare), cum dicit Dominum pro se mortuum esse: *Quod autem, inquit, nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me (Gal. 2. 20)*. Hæc porro dicebat non ut Christi donum contraberet, sed ut quoad totum, se obnoxium constitueret, et singulis ut sic affecti essent persuaderet. Nam si pro uno tantum homine venisset Christus, non ideo minueretur donum, sed majus esse comprobaretur. Quomodo? Quia pro uno tantam sollicitudinem habuisse videretur, quantam ille, qui unam ovem querens, id o turbabatur et flebat. Si enim ii, qui pecunias mutuo acceperunt, nec solvendo pares sunt, sed in magno aris alieni profundo demersi, nec comedunt, nec dormiunt, sollicitudine excruciat: justus qui videt se non pro pecuniis, sed pro facinoribus esse debitorem, quid non patitur? Sed nos non ita; nam si parum solvamus, ita affecti sumus, ac si totum solvissemus; imo, quod longe deterius est, ne parvum quidem illud cum ea alacritate, quæ liberos decet, facimus, sed prius inquirimus, si mercedem habeat, si multam habeat, si id nobis reputetur, ac illiberalium mercenariorumque verba proferimus. Quid ais, o homo pusillanimis et infelix? res Deo placita agenda tibi proponitur, et tu de mercede sollicitus es? Si post peractam rem in gehennam conjiciendus esses, an detrectandum esset? nonne tunc etiam magna cum alacritate manum bonis operibus admoveere par esset? Rem Deo acceptam facis, et aliam mercedem requiris? Vere ignoras quantum boni sit placere Deo: si id namque scires, nullum aliud huic par præmium esse putares. Nescis tibi mercedem, augeri, quando non spe mercedis quæ decent operaris? Ignorasne apud homines eos maxime in honore ab omnibus haberi, qui ante mercedem ad sui placitum respiciunt, et de eodem placito magis solliciti sunt, quam de præmio? Itane homines erga conservos suos tam generose affecti sunt; tu vero tot beneficiis a Domino ornatus, totque exspectans ab illo bona, cum aliquid ad salutem pertinens tuam agendum est, antequam opus attingas, de mercede curiose inquiris? Ideo sumus semper frigidi, miserabiles, nec ad quidpiam generosi agendum parati: ideo in compunctione numquam degere, neque animam nostram vel minimum colligere possumus. Etenim peccata nostra non diligenter consideramus, Dei beneficia non scrutamur, ad viros præclara opera edentes non respicimus. Idcirco bonorum operum obliviscimur, quia prosperos eventus non moderate ferimus, neque, ut frequenter dixi, quando nos peccatores vocamus, cum veritate loquimur. Id inde liquet, quod cum idipsum ab aliis audimus, excandescimus, efferamur, contumeliam id esse dicimus. Ita apud nos omnia hypocrisi plena sunt, nec imitamur publicanum, qui alterius sibi peccatorum multitudinem exprobrantis contumeliam libenter suscipiens, per opera lucrum retulit: descendit enim justificatus potius quam Pharisæus. Nos autem ne scimus quidem quid sit confessio (*Luc. 18. 14*), etiamsi infinitis malis repleti simus: cum oporteret non solum

¹ Sic Morel. et Savil., sed Colb., hæc perpendens justus.

² Colb. addit, iterum.

ἀπάσης κύριος ὢν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύη καλῶν· καθάπερ ἐπὶ τροπέζης πλουσίας ἐκάστῳ τῶν λαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντι τῷ πόρρωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρ' ἐκείνῳ κείμενον ἀντιλαβεῖν ἢ ἐξ-εστι τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα. Εἰ δέ τις καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐπελθεῖν ἐπιχειρήσει τῷ λόγῳ, εἰς ἄφατον ἐκπε-σεῖται μῆκος, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἐπελεύσεται μέρος· πῶς γάρ ἄνθρωπος ὢν καὶ τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἀνα-μετρῆν ἐπιχειρῶν; Ἐνόησον γάρ τέως τὰς τῶν φυτῶν διαφορὰς, τῶν καρποφόρων, τῶν ἀκάρπων, τῶν ἐν ἐρήμοις, τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, τῶν ἐν ὄρεσι, τῶν ἐν πεδίοις· ἴδε τὴν ἐν ἡ τοῖς σπέρμασι ποικιλίαν, τὴν ἐν ταῖς βοτάναις, τὴν ἐν τοῖς ἄνθεσι, τὴν ἐν τοῖς ζώοις τοῖς χερσαίοις, τοῖς ἀμφιβίοις, τοῖς νηκτοῖς· ἐνόησον ὅτι τὰ ὀρώμενα ἅπαντα δι' ἡμᾶς, οὐρανός, γῆ, θάλασσα, τὰ ἐν τούτοις ἅπαντα. Καθάπερ γάρ τις βασιλεῖα ἐαυτῷ ἡ λαμπρὰ κατασκευάσας, πολλῶ μὲν ἀποστῆλθοντα τῷ χρυσῷ, πολλῆ δὲ λάμποντα τῇ τῶν λίθων ἀγλῆ, οὕτω τὸν κόσμον τεκτινόμενος ὁ Θεὸς ἤγαγε τὴν ἄνθρωπον βασιλεύοντα πάντων τῶν ἐν αὐτῷ. Καὶ τὸ πολλῶ θαυ-μασιώτερον, τούτου τοῦ οἴκου οὐκ ἀπὸ λίθων κατασκευά-σας τὸν ὄρονον, ἀλλ' ἐξ ἐτέρας ὕλης τιμιωτέρας αὐτὸν συμπηξάμενος, οὐδὲ λυχνιάς χρυσῆς φλόγα ἀνάψας, ἀλλ' ἄνωθεν τὰς λαμπάδας ἀφελὲς διατρέχειν τούτου τοῦ οἴκου τὴν στέγην ἐκέλευσεν, ὡς μὴ χρήσιμον μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἡμῖν εἶναι τὴν ἡδονὴν· τὸ δὲ ἕδαφος ἀντὶ τροπέζης ἀνῆκε πολυτελοῦς. Καὶ ταῦτα περίσχε τῷ μηδὲν οὐδέπω ἐπιδειξαμένῳ καλόν. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοσαύτην δωρεάν ἢ ἀγνώμονα περὶ τὸν εὐεργέτην γενόμενον, οὐδὲ οὕτως ἐστέρησε τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἐκβαλὼν μόνον τοῦ παραδείσου, τούτῳ κολάζει, περαιτέρω προ-σῆναι τὴν ἀγνωμοσύνην κωλύων, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀναστῆλθον βροχήν. Ταῦτα δὴ πάντα ἀναλογιζόμενος ὁ Ἀπόστολος, καὶ τούτων πλείονα, ἅτε Πνεύματι θείῳ κινούμενος, τὰ τε ἐξ ἀρχῆς, τὰ τε καθ' ἐκάστην ἡμέ-ραν, τὰ τε εἰς ἓνα ἕκαστον, τὰ τε εἰς ἅπαντα κοινῇ γινόμενα, καὶ τὰ φανερώς, καὶ τὰ λάθρα πολλῶ πλείονα ὄντα τῶν φανερῶν, καὶ ἐτι [150] τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, καὶ πάντα ἀπλῶς περισκοπῶν, καὶ πανταχόθεν συλ-λέγων τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφραστον ἀγάπην, καὶ ἐννοήσας, ὡς περ εἰς πέλαγος ἐμπροσθὸν ἀγανὲς, οὕτως ἐμάνθανεν ὄρων καὶ ἡλίκων ὑπεύθυνος ἦν, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν ἀπο-διδώκει μέρος. Διὸ δὴ ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ τὰ μὲν μικρὰ τῶν ἀμαρτημάτων μετὰ πολλῆς ἐξήταζε τῆς ἀκριθείας, τὰ δὲ κατορθώματα λήθη παρέπεμπεν. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς ἢ, οἱ τῶν μὲν πλημμελημάτων, καὶ πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, οὔτε λόγον, οὔτε μνήμην ποιούμεθα· ἂν δέ τι μικρὸν κατορθώσωμεν, τούτο ἄνω καὶ κάτω στρέφομεν, καὶ οὐ πρότερον ἀφιστάμεθα γαυρούμενοι

^a Savil. et Morel. καὶ νῦν ἔστι, καθάπερ ἐπὶ τροπ. κλ. ἕκα-στον... δόντα, τ. κ. κ., τὸ παρακείμενον ἀντ. Sed, καὶ νῦν ἔστι, deest in Colb. Paulo post Colb. ἐκτείναντι. Mox Savil. et Colb. ἐμπροσθίται, Morel. ἐκπεσῖται.

^b Colb. τῶν ἐν ἰσοπέδοις, τὴν ἐν.

^c Ἐαυτῷ deest in Colb. Infra post ἀγλῆ Colb. μετὰ δὲ θε-ραπεικίας βασιλικῆς. Οὕτω. Infra Colb. ἐν αὐτῷ οὐκ ἀπὸ λί-θων, ommissis interpositis.

^d Hic multum variat Colb. qui sic habet: δωρεάν καὶ ἀγνώ-μων περὶ τὸν εὐεργέτην γενόμενος, καὶ τολμήσας ἕπερ ἐτόλμησεν, οὐδὲ οὕτως ἐξέπικτεν τῆς τιμῆς, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐκολάζετο μόνον, ὅσον αὐτῷ πρὸς τὴν τῶν δοθέντων ἦρκε φυλακὴν ἀγαθῶν. Τὴν γάρ ἀναισθησίαν περαιτέρω προβῆναι κωλύων, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀναστῆλθον βροχήν, ἐκείνην ἐπιτίθει τὴν τιμωρίαν αὐτῷ. Ταῦτα δὴ πάντα ἀναλογιζόμενος ὁ δίκαιος, καί.

^e Savil. sequentia, sic legit: Ὁ Ἀπόστολος, τὰ τε ἐξ ἀρχῆς... γινόμενα, καὶ ἐτι... Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐννοήσας... ὑπεύθυνος ἦν, τῆ μὲν γὰρ μικρὰ, pluribus ommissis quæ interpolationis suspicio- nem habent. Eoit.

^f Ἐτι deest in Colb. Paulo post idem τὴν ἀνέκφραστον ἀγά-πην. Καὶ εἰς πέλαγος ἐμπύπτων, εἰ μὴ ὑπεύθυνος ὢν.

^g Παρέπεμπεν οὐ καθάπερ ἡμεῖς Colb. Infra Colb. ταῦτα ὁ δίκαιος σκοπῶν ἔλεγε, Morel. et Savil. ταῦτα καὶ ὁ Δαυὶδ σκο-πῶν ἔλεγε. Infra Colb. αὐτοῦ καὶ πάλιν τῆς ἀγνωμοσύνης αὐτῶν κατηγορῶν.

καὶ φουσώμενοι, ἕως ἂν καὶ αὐτὸ τὸ μικρὸν διὰ τῆς ἀλαζονείας κεκώσωμεν. Ταῦτα καὶ ὁ Δαυὶδ σκοπῶν ἔλεγε· *Τι ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμηίσκη αὐτοῦ; Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης αὐτοῦ κατηγορῶν, Ἄν-θρωπος, φησὶν, ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυμβλή-θη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὠμουώθη αὐτοῖς.*

^ς. Τοῦτο οἰκέτου εὐγνώμονος, τὰς εἰς τὸ κοινὸν εὐερ-γασίας ἰδιοποιεῖσθαι, καὶ ὡς τοῦ παντός ὀφειλέτην ὄντα, φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησε (καλὸν γάρ πάλιν αὐτοῦ μνημονεῦσαι), δι' αὐτὸν λέγων τειθηκέναι τὸν Κύριον· *Ὁ γὰρ νῦν ζῶ, φησὶν, ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαν-τός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.* Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ συστεῖλαι βουλόμενος τοῦ Χριστοῦ τὴν δω-ρεάν, ἀλλὰ τοῦ παντός ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καταστήσαι σπεύδων, καὶ ἕκαστον οὕτω διακείσθαι πείθων. ἢ Εἰ γὰρ καὶ δι' ἓνα παρεγένετο ἄνθρωπον ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον οὐκ ἐλαττοῦται τούτῳ ἡ δωρεά, ἀλλὰ καὶ μείζων δείκνυται. Πῶς; Ὅτι καὶ ὑπὲρ ἑνὸς τοσαύτην φαίνεται τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος, ὅσην ὁ τὸ ἐν πρόβατον ἐπιζητῶν, διὰ ταῦτα ἐταράττετο, διὰ ταῦτα ἐθρήνη. Εἰ γὰρ οἱ χρήματα δανεισάμενοι, καὶ οὐκ ἔχοντες ἀποτίσαι, ἀλλὰ πολλῶ καταβαπτίζόμενοι· τῷ τῶν ὀφλημάτων βυθῷ, οὔτε ἐσθίουσιν, οὔτε καθεύδουσιν ὑπὸ τῆς φροντίδος δα-κνόμενοι· ὁ δίκαιος ὄρων οὐκ ἐν χρήμασι, ἀλλ' ἐν πρά-ξεσιν οὔσαν τὴν ὀφειλήν, τί οὐκ ἂν ἐπαθεν; Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ καὶ μικρὸν ἐκτίσωμεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκτετικότες διακείμεθα, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπερβαλλόμενοι· καὶ οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο μετὰ προθυμίας τῆς προσ-τηκούσης ἐλευθέρως πράττομεν, ἀλλὰ πρότερον ἐξετάζο-μεν εἰ μισθὸν ἔχει, καὶ εἰ πολὺν τὸν μισθὸν, καὶ εἰ ἡμῖν αὐτοῖς λογίζεται, ἀνελευθέρων τινῶν καὶ μισθωτῶν φθειγγόμενοι ῥήματα. Τί λέγεις, ἄνθρωπε μικρόφυγε καὶ ταλαίπωρε; πρόκειται τι πράξει τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ, καὶ σὺ περὶ μισθοῦ φροντίζων ἔστηκας; Εἰ γὰρ πρά-ξαντά σε εἰς γένναν ἐμπροσθεν προῦκείτο, ἀναδύσασθαι ἐχρῆν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς καὶ οὕτω τῆς προθυμίας ἄπτεσθαι τῆς τῶν καλῶν ἐργασίας; Πράττεις τι τῶν τῷ Θεῷ φίλων, καὶ μισθὸν ἕτερον ἐπιζητεῖς; Ὅντως ἀγνοεῖς ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν ἀρέσαι [151] Θεῷ· εἰ γὰρ ἦδεις, οὐ-δεμίαν ἂν ἐτέραν ἐνόμισας εἶναι ἴσην ἀμοιβήν. Οὐκ οἶδας ὅτι σοι ὁ μισθὸς αὐξεται, ὅταν μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῶν μισθῶν πράττη τὰ δέοντα; Οὐχ ὀρθὸς ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τούτους μάλιστα τιμῶσιν ἅπαντες, οὓς ἂν ἴωσι πρὸ τῶν μισθῶν εἰς τὸ ἐκείνοις ἀρέσκον ἢ ὄρωντας, καὶ ὑπὲρ τούτου μᾶλλον σπουδάζοντας, ἢ τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς; Εἶτα, ἄνθρωποι μὲν οὕτως εὐγενῶς πρὸς τοὺς ἁμοδούλους διάκινται, σὺ δὲ ὁ τοσαῦτα εὐεργετηθεὶς παρὰ τοῦ Δεσπότου, καὶ τοσαῦτα προσδοκῶν ἀγαθὰ, ἤνικα ἂν πὶ δέη πράξει τῶν εἰς σωτηρίαν ἠκόντων τὴν σὴν, πρὸ τῆς πράξεως τὸν μισθὸν περιεργάζη. Διὰ ταῦτα πανταχοῦ ψυχροὶ καὶ ταλαίπωροὶ καὶ πρὸς οὐδεμίαν τῶν γενναίων ἐσμέν παρεσκευασμένοι· πράξεων· διὰ τοῦτο οὔτε ἐν κατανύξει γενέσθαι δεδυνήμεθα ἢ ποτε, οὔτε μικρὸν τι συστεῖλαι τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν. Οὔτε γὰρ τὰ ἀμαρτήματα ἡμῶν ἀναλογιζόμεθα μετὰ ἀκριθείας, οὔτε τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας ἐξετάζομεν, οὔτε πρὸς τοὺς τὰ μέγιστα κατωρθωκότας ὄρωμεν. Διὰ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν ἢ ἔργων ἐπιλανθανόμεθα, ὅτι οὔτε μετρίως τὰς εὐπραγίας φέρομεν, οὔτε ὁ συνεχῶς λέγομεν, ἀμαρτω-λοῦς ἑαυτοῦς καλοῦντες, μετὰ ἀληθείας φθειγγόμεθα.

^a Hic longe variat Colb. qui sic habet: εἰ γὰρ καὶ δι' ὧν παρε-γένετο ἄνθρωπων ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον οὐκ ἐλαττοῦται τούτων ἡ δωρεά, ἀλλὰ καὶ μείζων δείκνυται, ὅταν καὶ ὑπὲρ ἑνὸς τοσαύτην φαίνεται τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος. Ὅπερ τὸ ἐν πρόβατον ἐπιζητεῖ. Διὰ.

^b Colb. βαπτίζόμενα.

^c Savil. et Colb. εἰς τὸ ἐκείνοις ἀρέσκον. Morel. τὸ εἰς ἐκεί-νους ἀρέσκον.

^d Colb. δυνάμεθα.

^e Colb. ὄρωμεν. Οὔτε τῶν ἀγαθῶν. Mox in eodem ὅτι deest.

Καὶ ὁ δὴλον ἐκεῖθεν· ἔταν γὰρ παρ' ἐτέρων ταῦτα ἄκούσιωμεν, ἀγριαίνωμεν, ἐκθηριούμεθα, ὕβριν τὸ πρᾶγμα εἰναί φασιν. Οὕτω πάντα ὑποκρισις τὰ παρ' ἡμῶν, καὶ οὐδὲ τὸν τελώνην μιμούμεθα, ὅς, ἐτέρου τὸ τῶν ἀμαρτημάτων ὀνειδίζοντος αὐτῷ πλήθος, καταδεξάμενος τὰ ὀνειδῆ, διὰ τῶν ἔργων τὸ κέρδος ἐκαρπιώσατο· κατῆλθε γὰρ δεδίκαιωμένος μᾶλλον ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ὅ τί ποτέ ἐστιν ἐξομολόγησις ἴσμεν, καὶ ταῦτα μυρίων γέμοντες κακῶν. Ἐδει δὲ μὴ μόνον πεπεισθαι ὅτι μυρία ἡμῖν πεπλημμέληται, ἀλλὰ καὶ πάντα ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα, τὰ τε μικρὰ, τὰ τε μεγάλα, ὡσπερ ἐν βίβλῳ τῇ καρδίᾳ γράφοντας ἔχειν, καὶ ὡς νεωστὶ γεγενημένα πενθεῖν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς κατεστείλαμεν^α, συνεχῶς αὐτῇ τῶν οἰκείων ἀναμνησκοντες κακῶν. Τοσοῦτόν ἐστιν ἀγαθὸν μνημονεῦειν ἀμαρτημάτων οἰκείων, ὡς καὶ τὰ ἀφανισθέντα ἐγκλήματα συνεχῶς φέρειν εἰς μέσον τὸν μακάριον Παῦλον. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πρότερα ἀπενήφατο πάντα διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐδίῳ καθαρῶς, οὕτως ὡς μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέσθαι, καὶ οὐκ εἶχεν ὑπὲρ ὧν στενάξειεν ἀμαρτημάτων, τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐξηλειμμένων ἐμέμνητο λέγων, ὅτι Ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ· καὶ πάλιν, *Πιστὸν με ἠγήσατο θέμενος εἰς διακονίαν, τὸν πρότερον ὄντι βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ἐδίωκον τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν· καὶ πάλιν, Οὐκ εἰμι ἀξίος καλεῖσθαι ἀπόστολος.* Εἰ γὰρ καὶ ἀνευθύνους ἡμᾶς ἀφήσιν ἐκεῖνα τὰ ἀμαρτήματα· ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἱκανὰ φυγὴν ἐντρέψαι, καὶ πείσαι σφοδρῶς ἀγαπᾶν τὸν Θεόν. Καὶ γὰρ ἐρωτηθεὶς ὁ Σίμων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τίς τῶν δύο χρεωφειλετῶν τὴν δεδανεικότα ἀγαπήσει [152] πλέον, καὶ εἰπὼν, ὅτι *Νομίζω ἄ, ᾧ τὸ πλέον ἐχαρίσατο, ἤκουσεν· Ὁρθῶς ἔκρινας.*

ζ'. Ὅταν γὰρ ἐννοήσωμεν τὸ πλήθος τῶν παρελθόντων ἀμαρτημάτων, τότε εἰσόμεθα τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, τότε κάτω νεύσομεν, τότε συσταλησόμεθα. Ὅσιον γὰρ μειζόνων ἐσμὲν ἢ ὑπεύθυνοι πλημμελημάτων, τοσοῦτω μᾶλλον ἐντραπησόμεθα. Παῦλος μὲν οὖν κακίων ἐμέμνητο· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀναμνησθῆναι βουλόμεθα, τὰ κίνδυνον ἔχοντα, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἐξετάσεως ὑπευθύνους ἡμᾶς καθιστῶντα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐννοίαν τοιαύτου τινός ποτε ἐμπέσωμεν, εὐθέως ἀπεπηδήσαμεν, οὐδὲ τὸ πρὸς βραχὺ τῇ μνήμῃ λυπησάμενοι βουλόμενοι τὴν ψυχὴν. Τοιγάρτοι μυρία ἀπὸ ταύτης τῆς ἀνωφελούς χάριτος ἡμῖν τίκεται τὰ κακά. Οὕτω γὰρ ἀναλγήτως ἔχοντες καὶ μαλακῶς, οὔτε ὑπὲρ τῶν πρότερον ἐξομολογήσασθαι δυνάμεθα^β, (πῶς γὰρ, ὧν οὐδὲ τὴν μνήμην ἀνάχεσθαι ἐθίζομεν ἑαυτούς;) καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα προχείως καταφερόμεθα. Ἀγαπητὸν γὰρ τῆς μνήμης ἐκείνης ἐνακμαζούσης ἡμῖν αἰεὶ, καὶ τοῦ φρόνου κατασεύοντος τὴν διάνοιαν, δυνηθῆναι τὸ χαῦνον αὐτῆς καὶ διακεχυμένον ἐξελεῖν· εἰ δὲ καὶ τοῦτον ἀφέλοις^γ τὸν χαλινόν, τίς αὐτὴν καθέξει λοιπὸν ἀδεῶς κατὰ

^α Colb. τὰ αὐτά.

^β Colb. καταστελλόμεν. Max idem τοσοῦτον γὰρ ἐστίν.

^γ Colb. τὸ πρότερον. In eodem γὰρ sequens deest. Paulo post Colb. ἐπόρθουν αὐτήν, καὶ οὐκ εἰμι ἱκανός καλεῖσθαι ἀπόστολος· εἰ γὰρ καὶ ἀνευθύνους.

^δ Haec ὅτι νομίζω desunt in Colb.

^ε Colb. ἡμῶν. Infra idem τὰ καὶ κίνδυνον ἔχοντα. Infra idem οὐδὲ πρὸς βραχὺ.

^ς Colb. τῶν προτέρων .. δυνησόμεθα.

^ζ Colb. et Savil. in textu ἀφέλοι, Morel. et Savil. in marg. ἀφέλοις.

κρημνῶν φερομένην, καὶ εἰς τὰ τῆς ἀπωλείας ἐμπύπτουσαν βάραθρα; Διὰ ταῦτα ὁ δίκαιος ἐκεῖνος τὴν μέλλουσαν ὑπέγραφε κόλασιν· διὰ ταῦτα ἐθρήνει, διὰ ταῦτα ἴστενε, ταῦτα ἐκ περιουσίας ποιῶν. Τοῖς μὲν μεγάλοις ὑμῖν ἀρκεῖ πρὸς τὸ καταφυγῆναι τὸ τῶν εὐεργεσιῶν ἀναμνησθῆναι τοῦ Θεοῦ, τὸ μὴ μεμνησθαι τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, τὸ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐξετάζειν εἰ πού τι καὶ μικρὸν ὑμῖν τύχοι πλημμεληθῆν, τὸ πρὸς τοὺς μεγάλους ἀνδρας ὄρξιν καὶ σφοδρὰ εὐηρεστικότητας Θεῷ, τὸ μετὰ ταῦτα ἅπαντα ἐννοεῖν τὸ τοῦ μέλλοντος ἀδελόν, τὸ πρὸς τὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν ἀμαρτίαν δευρόροπον, ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐδεδοίκε· διὸ καὶ ἔλεγε· *Φοβοῦμαι μὴ πως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· καὶ τὸ, Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.* Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ταῦτα πάντα ἔστρεφε παρ' ἑαυτῷ^δ· τὰς μὲν γὰρ εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ λογιζόμενος, ἔλεγε· *Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμησκη αὐτοῦ· ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν;* Ἠλύττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανώσας αὐτόν. Τῶν δὲ κατορθωμάτων οὕτως ἐπελέληστο τῶν αὐτοῦ, ὡς μετὰ τὴν μυρίαν φιλοσοφίαν ἐκείνην εἰπεῖν· *Τίς εἰμι ἐγώ, Κύριέ μου, Κύριε, καὶ τίς ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς μου, ὅτι ἠγάπησάς με ἕως τούτων;* καὶ κατεσμίκρυνται ταῦτα ἐνώπιόν σου, Κύριέ μου, καὶ ἐλάλησας ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ δούλου σου εἰς μακρὰν. Οὗτος δὲ ὁ νόμος τοῦ ἀνθρώπου, Κύριέ μου, Κύριε, πρὸς σέ. *Καὶ τί προσθήσει Δαυὶδ ἔτι τοῦ λαλήσαι πρὸς σέ;* Καὶ τῶν προγόνων συνεχῶς τὴν ἀρετὴν ἐννοῶν, τὸ μηδὲν πρὸς ἐκείνους ἑαυτὸν ἐξετάζων εἶναι ἐνόμιζε. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, *Ἐπὶ σοὶ ἠλίπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, περὶ ἑαυτοῦ λέγων ἐπήγαγεν, Ἐγὼ δέ εἰμισκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος.* Τὸ δὲ τοῦ μέλλοντος ἀδελόν οὕτως εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς λέγειν· *Φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον.* Καὶ ἀμαρτημάτων [153] δὲ οὕτω πολλῶν ὑπεύθυνον ἑαυτὸν εἶναι ἐνόμιζεν, ὡς λέγειν· *Ἰλάσθητι τῇ ἀμαρτίᾳ μου, πολλὴ γὰρ ἐστίν.* Ὑμῖν μὲν οὖν τοῖς μεγάλοις ἀρκεῖ καὶ ταῦτα· ἡμῖν δὲ καὶ μετὰ τούτων τῶν φαρμάκων ἐστὶν ἀνάγκη ἰσχυρὰ καὶ ἱκανὴ καθελεῖν τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἅπασαν. Τί δὴ τοῦτό ἐστι^ε; Τὸ τῶν ἀμαρτημάτων πλήθος, τὸ συνειδὸς τὸ πονηρόν· ὅπερ ἐπειδὴν ἡμῶν ἐπιλάθηται, οὐδὲ ἐκόντας ἀφήσιν ἀρθῆναι πρὸς τὸ ὕψος. Διὸ δὴ θέομαι καὶ ἀντιβολῶ πρὸς τῆς παρόρησίας αὐτῆς, ἧς διὰ τῶν κατορθωμάτων ἐκτήσω πρὸς τὸν Θεόν, χεῖρα ἡμῖν ὀρέξαι συνεχῶς δεομένους, ὥστε δυνηθῆναι καὶ πενθεῖν τὸν φόρον τῶν τοσοῦτων κακῶν κατ' ἀξίαν, καὶ πενθήσαντας ἐπιλαθέσθαι τινὸς ὁδοῦ φίλης, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν φερούσης ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἀπελθόντες εἰς τὸν ξένον, ἐνθα οὐδεὶς ἐξομολογεῖσθαι δύναται, τὰ τῶν ἱστειρωμένων πάθωμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐξαιρουμένου λοιπόν. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ἐνθάδε ὦμεν, καὶ ἡμεῖς παρ' ὁμῶν μεγάλα καρπιώσασθαι δυνησόμεθα, καὶ ὑμεῖς ἡμᾶς εὐεργετήσαι τὰ μέγιστα· ἐπειδὴν δὲ ἀπέλωμεν ἐκεῖ, ἐνθα μήτε φίλος, μήτε ἀδελφός, μήτε πατὴρ ἐπαρκεῖσαι^ς δυνήσεται, μήτε παραστῆναι κολαζομένους ἡμῖν, ἀνάγκη λοιπὸν ἐν ἀπορίᾳ καὶ σκότῳ βαθεῖ καὶ πολλῇ τῶν παραμυθησομένων ἐρημίᾳ τὴν ἀθάνατον τίνειν δίκην, ἀνάλωτον τραφῆν τῇ παμφάγῳ γινομένους φλογί.

^δ Colb. πέσῃ, ἐπεὶ καὶ ὁ Δ... παρ' ἑαυτῷ.

^ε Colb. τί δὲ τοῦτό ἐστι. Infra idem οὐδὲ ἀκόντας.

^ς Colb. οὐδεὶς ἐξομολογήσεται αὐτῷ, τὰ τῶν.

^ζ Ἀρκεῖσαι Colb.

persuados esse innumera nos mala perpetrasse, sed etiam peccata nostra omnia tum parva, tum magna, in corde ceu in libro descripta habere, et, ac si nuper admissa essent, lugere. Ita enim animi arrogantiam cohiberemus, si frequenter illi propria mala commemoraremus. Tantum est bonum peccatorum recordatio, ut beatus Paulus jam deleta crimina frequenter in medium adduceret. Quia enim priora omnia per baptismum abluerat, et postea pure vixerat, ita ut nullius sibi conscius esset, nec peccatis esset obstrictus pro quibus ingemisceret, ea quæ ante baptismum admitterat, jam deleta commemorabat dicens: *Christus Jesus venit in mundum peccatores salvare, quorum primus ego sum* (1. Tim. 1. 15); ac rursum, *Fidelem me existimavit, ponens in ministerio: qui prius blasphemus fui, et persecutor contumeliosus* (1. Tim. 1. 12. 13): *supra modum enim persequebar Ecclesiam Dei, et devastabam eam* (Gal. 1. 13); et iterum, *Non sum dignus cocuri apostolus* (1. Cor. 15. 9). Licet enim nos a peccatis illis absolutos dimittat, possunt tamen illa animam ad verecundiam provocare et ad Dei amorem vehementer inducere. Etenim interrogatus Simon a Domino, quis ex duobus debitoribus sceneratorem plus diligeret, cum respondisset, *Existimo quia is, cui plus donavit*, audivit, *Recte judicasti* (Luc. 7. 43).

7. Cum enim recogitabimus pristina peccata, tunc cognoscemus divinæ gratiæ præstantiam, tunc humi respiciemus, tunc nos ad meliorem frugem recipiemus. Quanto enim majoribus obnoxii erimus criminibus, tanto majori pudore afficiemur. Paulus itaque etiam pristinarum illorum recordabatur; nos ne illorum quidem, quæ post baptismum admisimus, recordari volumus, quæ nobis periculum creant, quæ nos examini obnoxios constituunt; sed etiamsi cujuscumque ipsorum cogitatio nobis inciderit, confestim resiliamus, ne brevi quidem tempore animam ea recordatione mœrore afficere volentes. Atqui innumera ex hac inutili gratia nobis mala pariuntur. Hac enim doloris vacuitate ac mollietie instructi, pristina peccata ne confiteri quidem possumus: quomodo possemus, cum ne memoriam quidem eorum admittere soleamus? Sicque postea in peccata facilius labimur. Nam si illorum memoria apud nos semper vigeat, metu animam exagitante, in promptu est ejus mollietiem et incuriam excutere. Quod si hoc frænum auferas, quis illam postea cohibebit, cum pulso metu se in præcipitia conjiciet, et in perniciæ barathra delabatur. Ideo justus ille futurum sibi supplicium depingebat, ideo flebat et gemit: atque sic ex abundanti se gerebat. Vobis sane magnis viris ad compunctionem sufficit

* Verba, *existimo quia*, apud Colb. desunt.

recordari beneficiorum Dei, recte factorum oblivisci, accurate scrutari ne quid vel minimum delicti admitteritis, magnos viros qui admodum Deo placere ob oculos habere: post hæc omnia considerare incertam futuri conditionem, animum ad lapsum et ad peccatum proclivem: quod et Paulus metuebat, cum diceret: *Timeo ne aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* (1. Cor. 9. 27); et, *Qui videtur stare, videat ne cadat* (1. Cor. 10. 12). Sic et David hæc omnia secumolvebat: beneficia quippe Dei cogitans, dicebat: *Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria et honore coronasti eum* (Psal. 8. 5. 6). Ita vero recte factorum oblitus erat, ut postquam innumera philosophiæ exempla dederat, diceret: *Quis sum ego, Domine mi, Domine, et quæ domus patris mei, quia dilexisti me eo usque? et parva visa sunt hæc in conspectu tuo, Domine mi: et locutus es pro domo servi tui in longinquum. Hæc est enim lex hominis, Domine mi, Domine, ad te. Et quid addet David adhuc loqui ad te* (2. Reg. 7. 18-20)? Et cum majorum suorum virtutem recoleret, sese illis comparans, nihil reputabat esse. Nam postquam dixerat, *In te speraverunt patres nostri* (Psal. 21. 6), de seipso loquens intulit: *Ego autem sum vermis et non homo*. Incertam vero futuri conditionem ita præ oculis habuit, ut diceret: *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* (Psal. 12. 4). Seque tot peccatorum reum arbitrabatur, ut sic loqueretur: *Propitius esto peccato meo, multum est enim* (Psal. 24. 11). Vobis itaque magnis hæc satis sunt: nobis autem cum tot remediis necessitas superest valida, quæ possit superbiam et arrogantiam omnem de medio tollere. Ecqua illa est? Peccatorum multitudo, conscientia mala, quæ postquam nos occupavit, ne volentes quidem sinit ad sublimia erigi. Quare obsecro et rogo per fiduciam illam, quam ex bonis operibus apud Deum acquisivisti, nobis frequenter precantibus manum porrigas, quo possimus tantorum malorum sarcinam pro merito deplorare, et post luctum viam quamdam amicam et ad cælum nos ducentem assequi, ne in infernum deducti, ubi nemo confiteri potest, ea patiamur, quæ patiuntur reprobi, nemine nos deinceps eripiente (Psal. 49. 22.) Donec enim hic erimus, et nos a vobis magnum percipere fructum poterimus, et vos nobis beneficia conferre maxima valebitis. Cum autem illo advenerimus, ubi nec amicus, nec frater; nec pater juvare poterunt, neque nobis pœnas dantibus adesse, necesse demum erit in anxietate et densis tenebris, omnis consolatio expertes immortale supplicium luctu, omnia devorantis flammæ escam nunquam consumendam effectos.